

*Hvilke faktorer lå bak Talibanregimets fall høsten 2001 i
Afghanistan?*

Av

Ahmad Yasir Ghulami

**Masteravhandling i Midtøsten og Nord- Afrikastudier
Masterprogram Asiatiske og Afrikanske studier, 60 studiepoeng
Avlagt høst 2010**

Ved

**Institutt for kulturstudier og orientalske språk,
Universitetet i Oslo**

Sammendrag

Etter terroraksjonen i USA 11. september 2001 ble skylden for terrorangrepet lagt på al-Qaida nettverket. Lederen for dette nettverket befant seg i Afghanistan, og Taliban nektet å utlevere ham til USA. Dette førte til at USA sammen med Storbritannia gikk til angrep på Taliban den 7. oktober 2001. Nordalliansen var USAs viktigste alliert på bakken i Afghanistan. Etter ca. to måneders kamphandlinger var Talibans kapitulasjon et faktum.

I denne avhandlingen har jeg tatt for meg hvilke faktorer lå bak Talibans relativt raske fall høsten 2001. I den forbindelse har jeg utført et feltarbeid i Afghanistans hovedstad, Kabul, der jeg intervjuet representanter for Nordalliansen, tidligere Talibanmedlemmer, og en uavhengig gruppe som består av afghanske samfunnskommentatorer. Gjennom samtaler med informanter og andre relevante kilder har denne undersøkelsen avdekket en rekke underliggende faktorer som sammen kan forklare hvorfor Talibanbevegelsen, som styrte over 80 prosent av landearealet i Afghanistan, mistet makta i løpet av bare to måneder. Analysen viser at Taliban stod overfor alvorlige utfordringer før 11. september hendelsen. Både den hjemlige og internasjonale opinionen var sterkt mot bevegelsen lenge før Operation Enduring Freedom ble igangsatt. Folkelig misnøye var blitt landsomfattende som følge av bl.a. undertrykkelse og forekomsten av en rekke alvorlige overgrep mot sivile, ekstreme holdninger og praksiser, diskriminerende handlinger, matblokkade, tvangsrekruttering, innflytelsen til al-Qaida på Taliban, og manglende evne til å takle utfordringer som tørken representerte. Flertallet av afghanerne var med andre ord mentalt forberedt på regimeskifte og ønsket de alliertes angrep på Taliban velkommen. Militært sett befant Taliban seg i en bedre posisjon i forholdt til Nordalliansen før 11/9, men amerikansk luftstøtte skiftet raskt balansen i favør av sistnevnte og ga dem anledningen til å vinne over sin fiende, Taliban.

Mine funn tyder på at selv uten amerikansk luftstøtte, kunne de afghanske anti-Taliban styrkene alene påtvinge Taliban nederlag innen relativ kort tid.

Forord

Jeg vil først og fremst takke mine foreldre og to søsken for all den støtten jeg fikk gjennom skriveprosessen. Jeg vil også takke Bjørn Olav Utvik og Elisabeth Eide som var mine veiledere under denne avhandlingen, for verdifulle og konstruktive råd og kommentarer. Videre vil jeg takke alle mine informanter for å ha stilt opp til intervju. Jeg vil spesielt takke min yngste onkel, Nasrullah, som hjalp meg med å finne frem til informantene i Kabul. Takk til direktøren ved PRIO, Kristian Berg Harpviken, for litteraturhjelp og nyttige råd.

Takk til alle som har oppmuntret og støttet meg under skrivingen av denne avhandlingen.

Oslo, Blindern 25. januar 2011

Ahmad Yasir Ghulami

INNHold

1. Introduksjon og Metode	1
1.1 Tema og problemstilling.....	1
1.2 Metodisk tilnærming.....	3
1.3 Datainnsamling og reliabilitet.....	3
1.4 Definisjoner og klargjøringer.....	11
1.5 Avgrensning av oppgaven	11
1.6 Oppgavens struktur.....	11
1.7 Kart over Afghanistan	12
2. Talibans politiske og religiøse bakgrunn.....	13
2.1 Innledning.....	13
2.2 Hvordan fortolke Taliban-fenomenet?.....	13
Islamisme.....	13
Tradisjonalistiske grupper.....	14
Fundamentalisme eller nyfundamentalisme?.....	16
2.3 Talibans politisk/administrativ- og militære struktur.....	18
Kandahar-rådet/Suprem Shura.....	18
Kabul Shura/ fungerende regjering.....	19
Militærrådet.....	19
Rettsvesenet.....	19
2.4 Type- medlemmer.....	20
2.5 Forholdet til al-Qaide.....	21
2.6 Militær ekspansjon.....	22
Fra en liten lokal opprørgruppe til nasjonal maktfaktor.....	26
2.7 Bevegelsens relasjon til omverdenen- utenrikspolitikk.....	32
Taliban, nabolandene og regionale makter.....	32
FN og Taliban.....	38
2.8 Relasjonen mellom USA og Taliban før 11 sep. 2001.....	42
Washingtons forsiktige optimisme til Taliban: 1994-1997.....	42
Skifte i politikken: 1997-2001.....	43
2.9 Oppsummering.....	43

3. Betydningen av manglende folkelig oppslutning.....	45
3.1.1 Innledning.....	45
3.1.2 Max Webers typologi over autoritetsformer.....	45
3.1.3 Hvem er Mulla Mohammad Omar og hvordan legitimerte han sin makt?.....	46
Ukjent og ansiktløs leder.....	46
Fra militærleder til ”de troendes fyrste”.....	47
Talibans syn på valg	49
De troendes fyrste.....	51
Fordeler og ulemper.....	53
”Kongens dilemma”	55
3.1.4 Kan Mulla Omar tilskrives noe for for karisma?.....	55
3.1.5 Oppsummering del 1	57
3.2 Når kan et regime/en stat oppfattes som legitimt?	58
3.2.1 Taliban og representasjonsspørsmålet.....	58
3.2.2 Kjennetegn ved lederskapet.....	58
3.2.3 I hvilken grad beskyttet Taliban afghanernes dypeste anliggender.....	62
Sikkerhet under Taliban.....	63
Utdanning under Taliban.....	66
Helse og infrastruktur.....	69
Kvinner mest rammet	71
Infrastruktur.....	73
3.2.4 Oppsummering del 2	73
3.3 Informantenes syn på betydning av manglende folkelig oppslutning.....	74
4.3.1 1994-1996: Stor oppslutning.....	75
4.3.2 1996-1998: Varierende oppslutning.....	77
Alvorlige overgrep mot sivile.....	77
4.3.3 1999-2001: Oppslutningen faller.....	81
Ekstreme holdninger.....	81
Manglende politisk- og administrativ erfaring.....	84
Tvangsrekruttering.....	85
Innflytelsen til Pakistan og al-Qaide.....	87
4.3.4 Oppsummering.....	92

4. Betydningen av luft- og bakkeangrep i Talibans fall.....	96
4.1 Innledning.....	96
4.2 Bakgrunnen for USAs invasjon av Afghanistan: Terrorangrepet 11.sept. 2001.....	96
4.3 Alliansebygging og forberedelse til krig.....	98
4.4 Allianse med afghanske opposisjonsstyrker og innsettingen av spesialstyrke.....	99
Oppgaven til SF-lagene.....	102
4.5 Opptrappingen av luftangrepene og regimets kollaps.....	104
4.6 Utfordringen med å mobilisere i Talibans kjerneområder.....	107
4.7 Informantenes syn på betydningen av luft- og bakkeangrep.....	108
Delte meninger blant opposisjonen.....	108
En uproporsjonal krig.....	109
Svekket kampmoral og spredning av styrke.....	113
4.8 Oppsummering.....	115
5. Konklusjon.....	118
5.1 Hvordan påvirker den pakistanske støtten Talibans folkelige oppslutning?.....	121

1. Introduksjon og Metode

1.1 Tema og problemstilling

Etter terroraksjonen i USA 11. september 2001, ble skylden for terrorangrepet lagt på al-Qaida nettverket. Lederen for dette nettverket befant seg i Afghanistan, og Talibanregimet nektet å utlevere ham til USA. Dette førte til at den syvende oktober 2001 innledet USA sammen med Storbritannia et raket- og flyangrep mot Taliban og al-Qaida baser i Afghanistan. I et forsøk på å lykkes bedre, allierte USA seg med Nord-alliansen (NA), en koalisjon av forskjellige afghanske grupper som hadde vært i opposisjon til Taliban. Taliban som på sitt mest innflytelsesrike [1998-2001] styrte over ca. 80 prosent av Afghanistan¹, mistet kontrollen over alle områder på snaue to måneder høsten 2001. Den 9. november falt den strategisk viktige byen Mazar-e Sharif i nord, tre dager etter falt Herat i vest og Bamiyan i det sentrale Afghanistan. Den 13. november rykket NA inn i Kabul, og 7. desember 2001 oppga Taliban kontrollen over sin høyborg, Kandahar. 5. desember 2001 undertegnet representanter for afghanske opposisjonsfraksjoner til Taliban Bonn- avtalen i Tyskland der de utpekte Hamid Karzai som midlertidig president for en overgangsregjering². Kandahars fall og tiltredelsen av Hamid Karzai som Afghanistans nye leder 22. desember 2001 indikerte slutten på Talibans æra.

Til tross for at Taliban kontrollerte ca. 80 prosent av landet, har mye av forskningen på bevegelsen i post- Taliban Afghanistan fokusert på hvorfor og hvordan gruppen greide å reorganisere seg etter kollapsen i desember 2001. Forfatteren av denne oppgaven kjenner ikke til at det er blitt foretatt noe systematisk undersøkelse av årsakene til Talibans fall. Det lille som er blitt skrevet om kollapsen, baserer seg imidlertid primært på sekundærkilder og ikke undersøkelsesdata. Eksempelvis kan forfatterne William Maley (2002/2009), Gilles Dorronsoro (2005) og Ahmed Rashid (2008) nevnes. De to førstnevnte vier hver ca. tre til fire sider av siste kapitlet i bøkene sine til å skildre konfliktutviklingen, mens Rashid (2008) er mer opptatt av Pakistans dobbeltspill over USA og hvordan nasjonsbyggingsprosessen har utviklet seg i Afghanistan etter regimeskiftet. Men professor Maley rekker å fremsette en rekke antakelser om den relativ raske kollapsen som synes å være høyest realistiske og

¹ Strand og Suhrke 2003: "Afghanistan: Ein kronglete veg mot fred", s. 2

² Bonn-Agreement 2001:7

rimelige³. Den mest betydelige forutsetningen gjelder *USAs militærmakt*, den nest viktigste inkluderer Talibans *svake legitimitetsgrunnlag* i det afghanske samfunnet, mens den tredje innbefatter *tap av støtten fra Pakistan* (Maley 2002:266-267). Maley forutsetter at tapet av Pakistans støtte må ha rammet Talibans krigsmaskin og gjort bevegelsen sårbar for de alliertes og Nordalliansens luft- og bakkeangrep. Med dette oppgir han NAs rolle som en fjerde medvirkende årsaksfaktor til kollapsen. Angående svakt legitimitetsgrunnlag antar han at ”Taliban ville sannsynligvis ha overlevd lenger (gjort motstand) dersom de hadde solid forankring i befolkningen” (Maley 2009:223).

Tema for denne oppgaven er årsakene til Talibans fall. Jeg ønsket å teste holdbarheten av Maleys antakelser ved å utføre en feltundersøkelse i Afghanistans hovedstad, Kabul. Hensikten med oppgaven var å undersøke årsakene til Talibans relativt raske fall høsten 2001 og i den forbindelse formulerte jeg følgende overordnede problemstilling:

Hvilke faktorer lå bak Talibanregimets fall høsten 2001 i Afghanistan?

Med hensyn til antakelsene til William Maley velger jeg å besvare problemstillingen ved en oppdeling i to følgende hypoteser:

H1: *Talibanregimet kollapset som følge av USA og Nordalliansen sine luft- og bakkeangrep*

H2: *Manglende folkelig oppslutning resulterte i regimefall.*

På grunn av plasshensyn velger jeg i denne undersøkelsen å konsentrere meg om betydningen av årsaksvariablene *luft- og bakkeangrep* og *manglende folkelig oppslutning* i regimefall. Dette betyr at jeg ikke kan gå dypt i Pakistans rolle, selv om den kan være av stor betydning for Talibans fall høsten 2001.

Ingen årsaksvariabler er antydning direkte i problemstillingen, mens hypotesene derimot omfatter mulige forklaringsvariabler. Enheter/aktører defineres som de objektene i undersøkelsen som sier noe om hvem eller hva som studeres, mens variabler er begreper som betegner egenskaper som undersøkelsesobjekter kan ha (Hellevik 2002:48). Enhetene kan være mennesker/personer, stater/land, kommuner organisasjoner og lignende. I den første hypotesen er *USAs militærmakt* og *NAs rolle* de to uavhengige eller årsaksvariablene, mens utfallet av angrepet som er *regimekollaps* den avhengige variabelen. I hypotese to har vi *manglende folkelig oppslutning* som årsaksvariabel og *regimekollaps* som den avhengige. De

³ At forutsetningene er rimelige, vil si at de så langt det lar seg kontrollere, er i samsvar med etablert fagkunnskap om det aktuelle fenomenet (Hellevik 2002:46).

enkelte informantene utgjør undersøkelsesenheter i oppgaven. Disse er imidlertid et utvalg av tre universer/populasjoner; medlemmer av Taliban i perioden 1996-2001, medlemmer av Nordalliansen i samme periode, og afghanske intellektuelle.

1.2 Metodisk tilnærming

Denne undersøkelsen er en *case-* studie basert på kvalitativ undersøkelsesteknikk. *Case-*studier assosieres gjerne med kvalitativ undersøkelse og karakteriseres ved at forskeren konsentrerer seg om en enkelt sak og så samler inn data om en rekke aspekter ved denne saken (Hellevik 2002:97). I samfunnsvitenskapelig forskning er det vanlig å skille mellom to hovedtyper forskningsdesign eller undersøkelsesopplegg, nemlig kvalitativ og kvantitativ undersøkelse. Forskjellen mellom kvalitativ og kvantitativ undersøkelse er ifølge Hellevik bl.a. at i den første har forskeren i motsetning til den andre metoden med færre enheter og flere variabler [i forhold til enhetene] å gjøre, og at de innsamlede data er i form av tekst og ikke tall (2002:110-111). Fleksibilitet og nærhet til det fenomenet som studeres kan regnes som to andre karakteristiske skiller mellom kvalitativ og kvantitativ metode (Grønmo 2004:129). Kvalitative metoder til forskjell for kvantitative kan sies å være mer fleksible og vektlegger nærhet til fenomenet som studeres, noe som gir forskeren muligheten til å oppnå dypere innsikt av fenomenet. Kvalitativ metode synes å være bedre egnet for min undersøkelse enn kvantitativ ettersom oppgaven sikter mot å finne ut årsakene til Talibanbevegelsens fall høsten 2001, og ikke hvor ofte dette forekommer. Videre vil det være vanskelig å beskrive eller fortolke årsaksvariabler slik som USAs militærmakt, NAs rolle og manglende folkelig oppslutning ved tallkoder. Formålet ved undersøkelsen er å oppnå dypere innsikt og forståelse av fenomenet uten å måtte tallfeste dem.

1.3 Datainnsamling og reliabilitet

Det finnes ulike innsamlingsteknikker som kan benyttes for å samle inn data eller informasjon for å belyse problemstillingen. Innenfor kvalitativ metode skilles det mellom tre hovedtyper av metoder for datainnsamling, nemlig intervju [telefon- og besøksintervju] observasjon og foreliggende data/dokumentanalyse. Foreliggende data omfatter bl.a. private dokumenter som brever, dagbøker/biografier, avisartikler og andre massemedie-innslag. Slike materialer kan ofte ha en form som krever at det må bearbeides før det kan gjøres til gjenstand for analyse, men det finnes også spesielle former for foreliggende data som er samlet inn og behandlet av andre forskere. Observasjon vil si at forskeren eller medhjelpere registrerer sine iakttagelser av et fenomen. Ved intervju stilles det spørsmål, enten muntlig av en intervjuer, eller ved at

den som utspørres selv leser spørsmålene og fyller ut svarene (Hellevik 2002:100 og 104). Observasjon som metode er å foretrekke når man undersøker holdninger og adferd hos aktørene, mens personlig intervju er å foretrekke når en er interessert i meninger, oppfatninger, standpunkter og opplevelse. Hvilken forskningsstrategi en velger avhenger ofte av undersøkelsens formål, teoretiske perspektiver og hvilke ressurser en har til rådighet. Jeg valgte ansikt- til ansikt intervju av tre grunner, nemlig fleksibilitet, nærhet og ønsket om å oppnå bedre oversikt over situasjonen. Fleksibilitet kommer til uttrykk ved at forskeren får muligheten til å tilpasse undersøkelsesopplegget under datainnsamlingen, f.eks. endre spørsmålsformuleringer og formulere nye spørsmål etter hvert som samtalen utvikler seg. Nærhet er en fordel i og med at den i tillegg til mulighet for observasjon, gir en unik anledning til å rette opp på eventuelle misforståelser underveis i samtalen. Disse fordelene kan tenkes å styrke datas nøyaktighet. Den tredje begrunnelsen er at jeg var interessert i den totale situasjonen, altså å vite meningsytringer, standpunkter og opplevelse.

Selv om det finnes et stort mangfold av mulige kilder for samfunnsvitenskapelige studier, må valget av konkrete kilder for en bestemt studie baseres på grundige overveielser, og bruken av disse kildene må skje på en faglig forsvarlig måte (Grønmo 2004:121). Dette for å kunne samle inn mest mulig reliabel (nøyaktig) og valid (troverdig) data for den overordnede problemstillingen. Betegnelsen *reliabilitet* sikter til nøyaktigheten ved det innsamlede datamaterialet, altså hvor presis har en vært i innsamlingsprosessen. Mens *validitet* betegner datas relevans for problemstillingen i undersøkelsen (Hellevik 2002:183). Ifølge Kjeldstadli bør en som forsker være kritisk til både muntlige og skriftlige kilder og spørre hvor relevant, troverdig og nøyaktig er kilden? Hadde informanten mulighet til å si hva som skjedde, ville/kunne han/hun gi mest mulig objektiv framstilling- dvs. gjengi virkeligheten? Hadde vedkommende et motiv for, en interesse i, en tilbøyelighet til å framstille et saksforhold på spesielt vis? En måte å redusere sjansen for feil eller mangelfull informasjon er ifølge Kjeldstadli ideelt å ha flere og uavhengige primærkilder. Dette vil gi muligheten til å sette opp kildene mot hverandre og etablert fakta og se om det finnes overensstemmelser eller uoverensstemmelser (Kjeldstadli 1992:172-3). Samsvar i forhold til etablerte fakta eller ”common sense” vil styrke troverdigheten til kilden, mens store sprik og avvik kan så tvil rund påliteligheten. Dersom det finnes selvmotsigelser i kilden er det all grunn til å være forsiktige og kritiske til informasjonen som gis.

Jeg har benyttet meg av både foreliggende data og samlet inn egne data. Siden det fantes en begrenset mengde foreliggende data om Talibans fall og med hensyn til reliabilitet og validitet, bestemte jeg meg for å gjennomføre et feltarbeid i Afghanistans hovedstad, Kabul, i perioden 09.12. 2009- 08.01. 2010. Valget av Kabul skyldtes simpelthen tilgjengelighet og sikkerhetsmessige forhold. Alle mine tiltenkte informanter befant seg der. Kabul er stedet der makten er samlet. Politiske partier/aktører har sine hovedkontorer i hovedstaden og konsentrasjonen av massemedier er størst der, noe som betyr større tilgang til potensielle respondenter. Intervjuobjektene eller enhetene i undersøkelsen består av tre strata eller grupper, og er valgt ut fra de overnevnte kriteriene relevans og tilgjengelighet. Siden det dreier seg om framstilling av en konflikt har det vært et mål å, i tillegg til representanter fra begge sider av konflikten, velge en uavhengig gruppe/observatører. Den første og andre gruppen består av to informanter fra hver side av konflikten, Mulla Abdul Salam "Raketti" og Mawlawi Arsala Rahmani med Talibanbakgrunn og Dr. Abdullah Abdullah og Mohammad Taher Zohair, som representanter for Nordalliansen (NA). Både Raketti og Rahmani har bakgrunn fra tidligere Mujahedinfraksjoner før de tilsluttet seg Talibanbevegelsen. Førstnevnte var en relativ kjent feltkommandant i det wahhabi- orienterte partiet Ittehad-e Islami ledet av Abdul Rab Rasool Sayyaf og sluttet seg til Taliban på slutten av 1994. Siden har han vært en sentral kommandant i Taliban. Ifølge ham selv har han tjenestegjort ved de mest farligste frontene, bl.a. Hazarajat og nord-Afghanistan. Under de alliertes angrep høsten 2001 var han korpsjef ved Shamali- fronten nord for hovedstaden og ledet en styrke på ca. 10 000 soldater. Raketti ble i 2005 valgt inn til nasjonalforsamlingen fra sin hjemprovins Zabul. Raketti og Rahmani var blant de første Talibantopper til å benytte seg av president Hamid Karzais amnesti etter Talibans kollaps. Rahmani er en geistlig og har vært madrassalærer i ca. 30 år. Under motstandskampen mot sovjetiske styrker fungerte han først som militærjef i Harakat-e Inqilab-e Islami under ledelse av Mawlawi Mohammad Nabi, og så ble han nestleder i partiet. Han har også holdt en rekke toppverver i Mujahedinregjeringen, bl.a. var han minister for *Haj- Irshad wa Awqaf*⁴ i Sibghatulla Mojadidis kabinett og senere visestatsminister. Da Taliban tok Kabul i september 1996 returnerte han fra Pakistan og fungerte som viseutdanningsminister før han igjen fikk ansvaret for Haj- Irshad wa Awqaf departementet. I likhet med mange andre Talibantopper forlot Rahmani Kabul før byens fall og flyktet til Pakistan. I 2005 ble han utnevnt av president Hamid Karzai til overhuset i den afghanske nasjonalforsamlingen.

⁴ Departementet med ansvar for religiøse saker – innsamling av religiøse skatt og den årlige pilgrimsreisen til Mekka i Saudi Arabia etc.

I likhet med Rahmani har Nordalliansens Dr. Abdullah lang fartstid i afghansk politikk, både som nær medarbeider av den avdøde mujahedinlederen Ahmed Shah Masud og tidligere utenriksminister i Rabbani- regjeringen⁵ og senere Hamid Karzais regjering. Han var en av de fremste kandidatene mot Karzai under 2009- presidentvalget, men trakk seg fra den andre runden fordi han mente at valget ikke ville bli fritt og rettferdig. Den andre representanten for opposisjonen som jeg intervjuet var M.T. Zohair, tidligere sjef for Divisjon 34 [firqa] i Hizb-e Wahdat i Bamiyan provinsen og nå politisk sekretær i partiet. Det skal understrekes at partiet Jonbesh-e Islami ledet av usbekeren General Abdul Rashid Dostum spilte også en viktig rolle i Talibans nederlag i nord Afghanistan, men ingen representanter for denne bevegelsen er blitt intervjuet. Zohair hadde lovet meg å få møte Dostums nestkommanderende, General Humayun Fawzi, men to dager før avreisen tilbake til Norge fikk jeg beskjed om at Fawzi ikke kunne avgi intervju før om en uke. Tross dette mener jeg at oppgavens kvalitet ikke blir nevneverdig påvirket, siden hensikten var å se på opposisjonens rolle under ett og ikke å foreta atskilte vurderinger av den enkelte aktørs innsats i forhold til Talibans kollaps.

Den tredje gruppen består av politisk uavhengige⁶ respondenter med spesielle kjennskap til Taliban og afghanske forhold. Disse inkluderte Waheed Muzhda, Asadullah Walwalji og Qasim Akhgar. Muzhda er utdannet økonom fra Universitetet i Kabul og har samarbeidet med de mest ekstreme grupperingene - Han var med i Hizb-e Islami ledet av Hekmatyar fra slutten av 1979 til 1990 da Shahnawaz Tani med hjelp fra Hekmatyar innledet et mislykket kuppforsøk mot president Najibullah. Etter dette dro han til Peshawar i Pakistan og arbeidet for al- Qaidas ”*Maktab al- Khadamat*” som var blitt etablert av Osama bin Ladens mentor, Abdullah Azam. Muzhda returnerte tilbake året før Taliban skulle ta over makta og ble utnevnt til stillingen informasjons- og publikasjonssjef i utenriksdepartementet av Rabbani-regjeringen. Under Taliban steg han oppover i det afghanske UD- hierarkiet og tjenestegjorde som direktør for ”seksjon 3”⁷ og med Ahmed Mutawakil som utenriksminister for ”seksjon 2”⁸. Han fortsatte i sin siste stilling fram til regimet kollapset. Boken, *Afghanistan wa panj sal sulta-ye Taliban-* (Afghanistan og Talibans fem års herredømme), er resultatet av ca. fem års

⁵ Hvilken var anerkjent av FN og resten av verdensstater som Afghanistans legitime myndighet. Pakistan, Saudi Arabia og de forente arabiske emiratene anerkjente i stedet Taliban som lovlig myndighet fra og med 1997.

⁶ I den forstand at de var verken medlem av NA eller Taliban. Waheed Muzhda som har tjenestegjort som embetsmann i utenriksdepartementet både under Rabbani og Taliban, anser seg som en byråkrat uten partitilhørighet. Dette betyr ikke at han ikke kan sympatisere med bestemte ledere/aktører.

⁷ Omfattet Kaukasus- landene, Russland og sentralasiatiske land.

⁸ Seksjonen for Midtøsten og Nord Afrika

tjeneste i Talibans UD. Denne boken var fram til Talibans tidligere ambassadør til Pakistan, Mulla Abdul Salam Zaeef, ga ut sin selvbiografiske bok (*My Life with Taliban*) i år på engelsk, den eneste publiserte beretningen skrevet av en ”innsider”. Begge disse skriftlige kildene er brukt i denne avhandlingen. Asadullah Walwalji⁹ er etnisk usbeker fra Takhar provinsen og har løytnantsgraden fra militærakademiet. Han har tilbrakt flere år i det beryktede Pol-e Charkhi- fengselet i Kabul både under Babrak Karmal og senere president Najibullah på henholdsvis 1970 og 80- tallet. Under fengselsoppholdet hadde han skrevet dikt og bøker om Afghanistans nyere politisk historie. Etter Najibullahs fall fortsatte han sitt forfatterskap og bodde i Mazar-e Sharif fram til Taliban tok byen i 1998. Noen uker etter 11. september hendelsen returnerte han tilbake til Afghanistan fra eksil i Peshawar og representerte usbekerne under Bonn- konferansen i desember 2001 i Tyskland. Min siste intervjuobjekt i den uavhengige gruppen var den frittalende journalisten og politiske kommentatoren, Qasim Akhgar.

I tillegg til informantene over, intervjuet jeg tre andre om spesifikke saksforhold. Disse inkluderte en tidligere Talibansoldat som jeg kaller ”Sohaib”, Haji Kazem Yezdani og Haji Mohammad Mohaqeq. Samtalen med Sohaib dreide seg om hvordan han opplevde krigen ved Shamali- fronten nord for Kabul, der han tjenestegjorde til linjen brøt. Yezdani er en afghansk historiker som har skrevet flere bøker og artikler om etniske, religiøse og språklige minoriteter i Afghanistan. Formålet med intervjuet var å vite mer om ”Saidabad- opprøret¹⁰” mot Taliban i Mazar-e Sharif, et emne som han hadde forsket på. Mohaqeq ble intervjuet over telefon om hans kontakt med amerikanerne og konfliktutviklingen i Mazar-e Sharif. Han var sjef for Wahdats styrker i nord regionen og sammen med Atta Mohammad fra Jamiat og General Dostum ledet han krigføringen mot Taliban i Balkh-provinsen. Besøksintervju har flere fordeler, men hvilke ulemper representerer de som metode for innsamling av data? Hellevik angir intervju effekt som en vesentlig ulempe ved ansikt- til ansiktsintervju. Ifølge ham kan respondentene bli påvirket av egenskaper som ytre kjennetegn ved forskeren, spørsmålsformuleringen og at omgivelsene er spesielle (Hellevik 2002:361-2). Disse forholdene kan skape en uvant situasjon som igjen kan påvirke svarene av spørreundersøkelsen. Min tilknytning til både Norge og Afghanistan kan tenkes å ha påvirket respondentenes svar på to måter. For det første kan det tenkes at siden intervjuet foregikk på Dari/persisk kan dette ha fått informantene med Taliban bakgrunn, som har Pashto som sitt

⁹ Opplysningene om Walwalji baserer seg på *Bitre Mandler: 18 forfattere i Kabul*, en bok skrevet av Elisabeth Eide og Eugene Schougin (2004:84-9). H. Aschehoug & Co.(Nygaard), Oslo

¹⁰ Et folkelig opprør mot Talibanstyrkene, mer om det i kap. 2 og 3

morsmål, til å forbinde meg på en eller annen måte med Nordalliansen. Av den grunn kan de ha følt et sterkere behov for å forsvare både seg selv og partiets politikk. Min tilknytning til Norge kan nevnes som et annet tenkelig scenario. Jeg har siden 1999 bodd i Norge sammen med min familie, og har min skolegang fra 10. trinn oppover fra landets skoler og universiteter. Med hensyn til den direkte norske militærtilstedeværelsen i Afghanistan siden 2002, er det tenkelig at min tilknytning til Norge kan ha reist spørsmål hos den enkelte vedrørende formålet med undersøkelsen. De kan ha fundert på om er det virkelig slik at det dreier seg om en akademisk avhandling, eller om opplysningene samles for et annet formål, knyttet til et statlig organ. Slike tankeganger vil utvilsomt øke sjansen for feilinformasjon og kan skape store reliabilitets- og validitetsproblemer hvis man ikke er bevisst disse problemene og søker å kompensere dem.

Tross de overnevnte tenkelige situasjonene kan det argumenteres for at min afghanske bakgrunn representerte flere fordeler enn ulemper under datainnsamlingen. For det første fikk respondentene anledning til å uttrykke seg på språket som de fleste behersket, dari, noe som reduserer sjansen for misforståelser og feilinformasjon. Dari og pashto er landets to offisielle språk og brukes i offentlige institusjoner. Bortsett fra Mulla Raketti foregikk intervjuene på dari og ble tatt opp på lydbånd. Raketti forstod dari men kunne ikke snakke det, da ble intervjuet gjennomført ved hjelp av hans sønn som behersket begge språkene godt. Det kan også argumenteres for at felles språk og min afghanske bakgrunn var med på å skape en fortrolig stemning der informantene, spesielt den uavhengige gruppen, ikke så noen grunn til å fremme parts interesser. De ville kanskje hatt en annen innstilling angående amerikanernes og NAs rolle i regimeendringen overfor en intervjuer med vestlig bakgrunn som ikke behersket noen av landets språk. Muligens ville de av nasjonalistiske grunner unnlatt å uttrykke sin mening om afghanske fraksjoners feil og mangler, og kanskje nedtonet betydningen av USAs luftangrep for regimets kollaps. Dessuten var jeg klar over at misforståelser lett kan dukke opp og tenkte grundig på hvordan jeg kan unngå slike situasjoner og ha et opplegg som fører til mest mulig upåvirkete svar fra informantene. I et forsøk på å sikre mest mulig balanserte svar og unngå at noen svaralternativ eller årsaksvariabler skulle bli favorisert, innledet jeg intervjuene med et åpent spørsmål der jeg spurte respondentens mening om årsakene til Talibans fall. Senere i intervjuet nevnte jeg hypotesene og ba om deres synspunkter på hvilken/e av årsaksvariablene de anså som mest betydningsfull(e). Videre unngikk jeg å bruke følelsesladete ord i spørsmålene og komme med positive eller negative bemerkninger/referanser knyttet til bestemte personer/aktører som

var enten populære eller upopulære for respondentene. Dette for å framstå nøytral og vise at jeg var seriøst opptatt av å få kjennskap til deres versjoner om fallet og ikke noe mer. Denne innstillingen skapte et tillitsforhold og bidro til at informantene tok prosjektet mitt på alvor og uttrykte sine meninger og oppfatninger så lang det var mulig for dem med tanke på deres daværende situasjon og status. Det hender sjelden at til og med tidligere framstående medlemmer kritiserer partiet for eksempel for å ikke ha lyttet til flertallet av befolkningen, noe de to respektive informantene gjorde. Når dette sies så betyr det ikke at de åpnet ”sekken” helt for meg. Jeg tror at de sitter med verdifulle informasjon som de av ulike grunner, primært sikkerhetsmessige, velger å holde for seg selv. En slik innstilling er forståelig med hensyn til den manglende toleransen som ”Neo- Taliban” har vist overfor sine ”illojale” tidligere medlemmer og sympatisører de siste årene. Tilbakeholdelse av viktige og sensitive informasjon gjelder også for NA- medlemmer som ikke ser tiden moden for offentliggjøring av slike opplysninger ennå: noen kanskje fordi- de helst vil legge fortiden bak seg og forsøke å finne sin plass i det nye systemet.

De foreliggende data utgjør i denne undersøkelsen en kombinasjon av primære og sekundære kilder. Primærkilder består av intervjuer med informantene, taler, brev, biografier og avisartikler skrevet av selve aktørene. Sekundærkilder omfatter relevante avis- og tidsskriftsartikler, rapporter og bøker. Biografiene har vært en viktig kilde i den grad de innholdt relevant informasjon i form av meningsyttringer, standpunkter, vurderinger og faktainformasjon om ulike forhold knyttet til Talibans fall. Informantenes opplysninger om deres egne opplevelse, meninger, handlinger, informasjon om sin egen og andres bakgrunn/status har vært svært nyttige. Memoarbøkene til CIA- sjefene¹¹ i Afghanistan, General Tommy Franks¹² og Masuds etterretningssjef, E. M. Aref Sarwary¹³, har vært spesielt verdifulle kilder og gir godt innblikk i samhandlingsprosesser mellom amerikanerne og NA- ledere og hendelsesforløpet på bakken. Selv om disse kildene inneholder nyttige informasjon, så er det all grunn til å være kritisk til innholdet, siden partene viser en tendens til å stille seg selv i et bedre lys på bekostning av sine fiender og rivaler. For eksempel framstilles amerikanske spesialstyrker av sine sjefer som dyktige og modige, selv om de ikke hadde

¹¹ Gary C. Schroen (2005). *First In: An Insider account of How the CIA Spearheaded the War on Terror in Afghanistan*. Se spesielt s. 220-371

Berntsen, Gary and Pezzullo, Ralph (2005): *JAWBREAKER. The attack on Bin Laden and Al-Qaeda: A personal account by the CIA's key field commander*. New York: Three Rivers Press

¹² Franks, General Tommy (2004): *American Soldier*. New York: ReganBooks

¹³ Sarwari, Eng. M. Arif (1388): ”9 og 11 september: ”hawadith wa waqaiy-e khonin-e 9 wa 11 september 2001”. Kabul: Tab í- Homayon

deltatt i direkte bakkekamp mot Talibanstyrkene i nordområdene. Sarwary forsøker å framheve rollen til sitt eget parti, Jamiat-e Islami, og viser mindre interesse for å nevne innsatsen til andre fraksjoner innen NA mot Taliban. Dette problemet begrenser seg imidlertid ikke til kun Sarwary. Glorifisering av seg selv og manglende objektivitet er et generelt problem i afghansk historieskriving. Etniske, ideologiske og religiøse tilhørighet synes å ha gjort det krevende å bevare nøytraliteten. Mange utenlandske forfattere har heller ikke greid å være nøytrale som følge av bl.a. en eller annen form for tilknytning eller sympati til bestemte afghanske etniske, religiøse og politiske grupperinger. Forfattere med indisk og iransk¹⁴ bakgrunn pleier å tale Nordalliansen/persisktalendes ”sak”, mens pakistanske kilder gjerne tar Taliban/pasjtunernes parti i litteraturen om Taliban. Journalisten Ahmed Rashid skiller seg ut og kan med rette roses for detaljkunnskap og objektivitet hva angår konflikten i Afghanistan. Dette utgjør en av grunnene til at jeg har benyttet hans bøker og artikler mer enn noen andre forfattere. Rashids tilgang til ledelsen i Taliban og opposisjonen, den pakistanske regjeringen og militæret/ISI, i tillegg til regionale og vestlige aktører stiller ham i en unik posisjon og gjør ham desidert til en ledende autoritet på området.

Min erfaring er at metoden som er benyttet for innsamling av data i denne undersøkelsen er godt egnet til å belyse den overordnede problemstillingen. Informantenes bakgrunn og status viste at de har forutsetninger og evne til å svare på spørsmål knyttet til Talibans fall. Informasjon fra intervjuobjektene danner dermed grunnlag for å trekke slutninger fra utvalget til universet. Jeg mener at resultatet av denne avhandlingen vil ha både vitenskapelig og samfunnsmessig verdi. Det kan bidra til å øke mengden av systematisk kunnskap. Jeg har benyttet eksisterende teorier til å forstå hva slags bevegelse Taliban er, hvor i typologien over islamske bevegelser den hører til, og hvordan makten deres ble legitimert. En systematisk analysing av Taliban ut fra teoriene til franskmannen Olivier Roy og tyskeren Max Weber har trolig ikke skjedd tidligere. Gjennom anvendelsen av Max Webers modell over legitime makt har en del andre aspekter ved Taliban blitt fanget opp som ikke tidligere har blitt analysert på denne måten. Det samme gjelder Hudsons definisjon på legitime politiske systemer. Videre har undersøkelsen akademisk relevans i den forstand at den bidrar med systematisk kunnskap om årsakene til fallet. Oppgaven har også samfunnsmessige betydning, ettersom kunnskap om Taliban som bevegelse fremdeles er etterspurt og et knapt gode.

¹⁴ Verkene til universitetsprofessorene Changiz Pehlevan og Hesamuddin Emami nevnes. Emami, Hesamuddin (1999): *Afghanistan ve zohoor-e taliban/ Afghanistan and the Rise of Taliban*. Shap, Teheran

1.4 Definisjoner og klargjøringer

Taliban. Betegnelsen ”Taliban” er den persiske flertallsformen av det arabiske ordet ”*talib*” som kan oversettes med (*teologisk* eller *islamsk*) *student* (Vogt og Heger 2002:198 og Rashid 2000:22-3). En *talib* er i utgangspunktet en som søker kunnskap, mens *ulama* som er flertall av *alim* er islamske lærde eller lærere som formidler kunnskapen. Termen *Taliban* refererer i denne oppgaven til bevegelsen som dukket opp i Kandahar i 1994 og som overtok Kabul i september 1996, og styrte store deler av landet fram til oktober 2001 under ledelse av Mulla Mohammad Omar. Videre brukes betegnelsene *Taliban*, *Taliban-bevegelsen* og *Taliban-regimet* som synonymer.

Nord-alliansen. Afghanske anti- Taliban grupperinger med partiene *Jamiat-e Islami* ledet av Burhanuddin Rabbani/Ahmed Shah Masud, *Hezb-i- Wahdat-e Islami* under ledelse av Mohammad Karim Khalili og *Jonbesh-i- Milli Islami* ledet av General Abdul Rashid Dostum i spissen dannet i oktober 1996 *Shura-i- Ali Difa az Watan- Supreme Council for the Defence of the Motherland* i sentrum av Khinjan-distriktet i Baghlan-provinsen (Andishmand 1383:235, Rashid 2001:52-53). I juni 1997 skiftet alliansen navn til *Jabha-i- Mottahid Milli wa Islami bara-i-Nijat Afghanistan- National Islamic United Front for the Salvation of Afghanistan* (Andishmand 1338:242 og Rashid 2001:61). Ismail Khan, Haji Abdul Qadir og Abdul Rasul Sayyaf sluttet seg også til denne alliansen. Grunnleggerne av alliansen foretrakk å bruke Forent Front som felles betegnelse på alliansen, mens i Vesten er koalisjonen bedre kjent som ”Nordalliansen” (NA). I denne teksten anvendes betegnelsene NA, opposisjonen og anti- Taliban grupperinger som synonymer og refererer primært til grunnleggerne av alliansen, nemlig *Jamiat*, *Wahdat* og *Jonbesh*.

1.5 Avgrensning av oppgaven

Oppgaveteksten i denne undersøkelsen er nokså klar og avgrenset både i tid og rom. Mer eksplisitt gjelder undersøkelsens gyldighetsområde i tid fra igangsettingen av den amerikansk-ledete invasjonen 7. oktober til Kandahars fall 7. desember 2001. Kandahars fall markerte slutten på Talibanregimets fem års styre (Maley 2009:222). Dette innebærer at undersøkelsen er avgrenset til å se på årsakene til Talibans kollaps i den ovennevnte tidsperioden. Dermed tas ikke forhold som senere bidro til at Taliban greide å reorganisere seg, med.

1.6 Oppgavens struktur

Oppgavens videre oppbygning er som følger: I kapittel 2, Talibans politiske og religiøse bakgrunn, tar jeg for meg typologien til Olivier Roy over Islamske religiøse bevegelser og ser

på hvor i kategorien hører Taliban til. Deretter gjør jeg rede for Talibans politiske system, type- medlemmer, og hvordan utviklet bevegelsen seg til å bli en nasjonal maktfaktor. Så kommer en gjennomgang av Talibans relasjon til omverdenen. I kapittel 3 som omhandler betydningen av manglende folkelig oppslutning i regimekollaps, ser jeg på hvordan politisk makt ble legitimert under Taliban og hvor legitimt regimet ble betraktet. I den forbindelse anvender jeg Max Webers modell over legitime autoritetsformer på Taliban. Derneft tar jeg for meg Michael Hudsons definisjon på et legitimt politisk system og ser på hvorvidt Taliban oppfylte de kriteriene som Hudson fremsetter. Til sist presenterer jeg informantenes syn på betydningen av manglende folkelig oppslutning i Talibans fall høsten 2001. I Kapittel 4 ser jeg på betydningen av luft- og bakkeangrep på Talibans relativt raske fall høsten 2001. Jeg gjør først rede for gangen i krigføringen hvor USA og afghanske anti- Taliban grupperinger kombinerer sine krefter mot Taliban. Deretter presenterer informantenes synspunkter på betydningen av luft- og bakkeangrep. Til slutt besvarer jeg problemstillingen i kapitlet. I kapittel 5, konklusjonen, tydeliggjør jeg først mine funn, og så ser jeg på eventuelle samspill mellom variablene. Til slutt framstiller jeg hovedkonklusjonen.

1.7 Kart over Afghanistan

2. Talibans politiske og religiøse bakgrunn

2.1 Innledning

Taliban og deres vekst kan sies å være en av de mest hemmelighetsfulle og kompliserte hendelsene i Afghanistans politisk historie. Bevegelsen dukket opp i Kandahar- provinsen sør i Afghanistan høsten 1994 og viste fort evne til erobring. De strategiske store byene ble okkupert i løpet av relativ kort tid. Herat i vest falt i september 1995, hovedstaden Kabul året etter, og i august 1998 tok Taliban også full kontroll over Mazar-e Sharif i nord. Regimet er blitt fortolket og forstått på ulik vis, det finnes faktisk ikke noe entydig forklaring på hva eller hvem Taliban var/er. For å kunne forstå og vurdere årsakene til Talibans fall høsten 2001, er det viktig å vite nok om bl.a. bevegelsens politiske - religiøse bakgrunn, den politiske strukturen, sammensetningen av medlemmene, årsaker til militærframrykking, forholdet til det internasjonale samfunnet. Dermed er det blitt viet et eget kapittel for gjennomgangen av disse temaene. Jeg begynner med å ta for meg Olivier Roys typologi over islamske bevegelser i Afghanistan og ser på hvor i kategorien hører Taliban til, og hva skiller det fra andre afghanske islamske bevegelser. Dernest gjør jeg rede for bevegelsens politisk system, og type- medlemmer. Så kommer en redegjørelse av to hovedperspektiver som forklarer ekspansjonen ut fra eksterne og interne faktorer. I et forsøk på å vurdere relevansen ved perspektivene, tar jeg utgangspunkt i artiklene til Anthony Davis og Kristian Berg Harpviken hvor forfatterens forslag er at ekspansjonen kan vurderes over tid. Etter denne går jeg gjennom regimets relasjon til omverdenen. Til sist blir hovedpoengene i kapitlet oppsummert.

2.2 Hvordan fortolke Taliban - fenomenet?

Den franske akademikeren Olivier Roy, står kanskje for den hittil mest utfyllende typologisering av islamske bevegelser i Afghanistan. Et annet nyttig arbeid som tar utgangspunkt i Roys typologisering er gjort av Sadowski¹⁵. Roy skiller mellom tre hovedtype av islamske bevegelser i Afghanistan; *islamistene*, *tradisjonalistene*, og *fundamentalistene*.

Islamisme. Til tross for at det nøyaktige opphavet til islamske bevegelser virker utydelig, finnes det temmelig bred enighet blant fagfolk om utgangspunktet for moderen islamisme i det 20. århundre. Utgangspunktet for dagens islamske bevegelser kan spores tilbake til slutten av 1920 årene med dannelsen av Det muslimske Brorskapet (MB) i Egypt i 1928 og

¹⁵ Sadowski, Yahya, "Political Islam; Asking the Wrong Question?", *Annual Review of Political Science*, 2006, Volume 9, p. 215-240

opprettelsen av Jamaat-e Islami ledet av Abul Ala Maududi i 1937 på det indiske subkontinentet (Vogt 2005:241-45, Roy¹⁶, Sadowski¹⁷). Afghanistan var ifølge Roy del av den større islamske vekkelsesbevegelsen som preget den politiske scenen i Midtøsten i perioden 1970 og 1980- årene. Av sunni partier regnes Jamiat-e Islami (heretter Jamiat) ledet av Burhanuddin Rabbani og Hizb-e Islami ledet av Gulbuddin Hekmatyar som islamistpartier, mens for sjiaenes del anses Sazman-e Nasr, Sepah-e Pasdaran og Mustazaffin som tre islamistiske partier (Roy 1994:147 og Dorronsoro 2005:150 og 232). I 1990 slo flere sjiapartier, bortsett fra det fundamentalistiske partiet, Harakat-e Islami ledet av Shaikh Asef Mohseni, seg sammen og dannet enhetspartiet Hezb-e Wahdat-e Islami (Wahdat) under ledelse av Abdul Ali Mazari. I likhet med andre islamistiske bevegelser i Midtøsten opplevde afghanske islamister også den generelle nedgangen i sin innflytelse etter at Sovjetunionen trakk seg ut av landet. Islamistenes tillit ble ifølge Roy ytterligere svekket da de i 1992 mislyktes å etablere en stabil islamsk stat, og utbruddet av borgerkrigen og lovløsheten som fulgte, svekket sterkt ideen om en islamsk stat i Afghanistan¹⁸. Disse utviklingene bidro til å bane vei for en ny aktør, Talibanbevegelsen. Roy betegner denne bevegelsen som ”ny-fundamentalisme”¹⁹. Arabiske frivillige krigere spilte også en betydelig rolle i overgangen fra islamisme til nyfundamentalisme i Afghanistan ved å ta med seg sin anti- sjiiske tendens, sin anti- sufisme og anti- vestlige følelser²⁰. Dette må innebære at islamsk radikalisme er et importert fenomen i Afghanistan og kan ikke sies å ha røtter i afghansk kultur og samfunn.

Tradisjonalistiske grupper. Tradisjonalistgrupper viser en tendens til å flette sammen Islam med kulturelle praksiser, og anerkjenner den politiske autoriteten til de lokale elitene, til helgener og hellige familier²¹. Tradisjonaliister knyttes sammen gjennom institusjoner slik som stamme, patron- klient nettverker og sufi- brorskap. Disse enhetene er høyest personpregete. Tradisjonalistiske bevegelser er i større grad avgrenset til rurale områder, hvor de rekrutterer sine tilhengere blant bønder, stamme- og fjellfolk. Hva angår Afghanistan fantes det spesielt tre tradisjonelle grupperinger; *Harakat-e Inqilab-e Islami Afghanistan* ledet av Mawlawi Mohammad Nabi Mohammadi, *Jabhe- i Nejat-e Milli- yi Afghanistan* ledet av

¹⁶ Roy, Olivier: ”Has Islamism a future in Afghanistan”, in Mal William (1998:199): *Fundamentalism Reborn?: Afghanistan and the Taliban*. Hurst, London

¹⁷ Sadowski, Yahya, ”Political Islam: Asking the Wrong Question?”, *Annual Review Political Science*, 2006, p. 225

¹⁸ Roy in Maley (1998:207).

¹⁹ Roy in Maley (1998:208).

²⁰ Roy in Maley (1998:202).

²¹ Sadowski, ”Political Islam: Asking the Wrong Question?”, *Ann. Rev. Polit. Sci.* 2006:220

Sibghatullah Mujadidi, og Mahaz- e Milli- yi Islami Afghanistan ledet av Sayid Ahmad Gaylani (Vogelsang 2002:313-314). Førstnevnte høstet støtte primært hos de geistlige, madrassa studenter og pasjtunske stammer. De to andre tradisjonelle partiene og deres ledere assosieres gjerne med sufi- ordener. Gaylani tok over *Qadiriya sufi- gruppen* i 1965 etter sin far, Sayid Hassan Gaylani, som flyttet fra Baghdad til Afghanistan i 1905. Alle tre mistet sin politiske tyngdekraft på slutten av 1980 årene, og følgelig ble den afghanske politiske scenen dominert av to rivaliserende islamist partier, nemlig *Hizb-e Islami/ Hekmatyar* og *Jamiat/Rabbani* (Vogelsang 2002:214). For sjaenes del dukket Wahdat opp som en klar maktfaktor.

I hvilken grad fantes det tradisjonelle elementer i Talibanbevegelsen?

Ekspertene strides om hvorvidt det fantes tradisjonelle elementer i Talibanbevegelsen. Roy betegnet Taliban i 1998 som en *stamme-bevegelse*, og mente at Taliban styrte i henhold til stammennormer, nærmere bestemt *pasjtunwali* (Roy i Maley 1998). Ifølge Fredrik Barth er *Pasjtunwali* en stammelov og består av fem grunnleggende regler; *jirga*, gjestfrihet, tilflukt, *purda* og hevner (Barth 2008:30). *Jirga* betyr sammenkalt forsamling der erfarne mannlige medlemmer av stammen samles for å komme til en felles avgjørelse. I motsetning til konseptet *Shura* er *jirga* et ikke- religiøst ladet begrep og arrangeres når et problem oppstår²². Gjестfrihet inkluderer mat til fremmede og venner, og forsvar av gjesten. Begrepet *purdah* (gardin) betyr atskillelse av kjønnene og regulerer all kontakt mellom menn og kvinner både i og utenfor huset. *Purdah* gjelder først og fremst beskyttelsen av kvinnens ære. I en drapssak kan offerfamilien velge mellom blodhevner og blodpenger. Den første løsningen innebærer at slektningene til den drepte hevner drapet ved å drepe selv gjerningsmannen, mens i den andre løsningen velges en eller annen form for kompensasjon for drapet. En standard skikk har vært å gi bort ugifte kvinner som kompensasjon (Barth 2008:30).

Ifølge Dorronsoro stemmer ikke tanken om at Taliban var en stamme- bevegelse. Ettersom dets lover var i større grad i uoverensstemmelse med stamme tradisjoner, og ingen av stammene eller klanene var representert i bevegelsen ut ifra egne premisser (Dorronsoro 2005:267). Eksempelvis ble det ulovlig å gi bort kvinner i kompensasjon for drap eller mord, og å tvinge en enke til å gifte seg med sin avdøde manns bror (Dorronsoro 2005:300). Det skal nevnes at enker fikk lov å gifte seg utenfor sin manns slekt først under Abdur Rahman

²² Glatzer, Bernt: "Is Afghanistan on the brink of ethnic and tribal disintegration?" in Maley, William (1998:176):*Fundamentalism Reborn?: Afghanistan and the Taliban*. Hurst, London

Khan (1880-1901), Taliban gjeninnførte reformen hundre år senere. Taliban godkjente iverksettingen av stammennormer kun i drapssaker der det ble åpnet for blodhevn, i andre saksområder ble Sharia i henhold til Hanafi-skolen fulgt (Dorronsoro 2005:284). Maley på sin side påpeker at Taliban var bærere av en «forestilt/imagined tradisjon», heller enn ren/pure type (Maley 2001:20). Flertallet av medlemmene vokste opp i flyktningleirer og madrassaer i Pakistan og manglet kjennskap til landsbylivet i Afghanistan. Erfaringene og kunnskapen som de hadde skaffet seg under oppveksten var med på å danne grunnlaget til deres forståelse av både Islam og den herskende stammetradisjonen.

Fundamentalisme eller nyfundamentalisme?

Det kan være nyttig å påpeke at Roy i enkelte tilfeller anvender termene ”fundamentalisme”, ”nyfundamentalisme” (Roy 1994) og ”tradisjonell fundamentalisme” (Roy i Maley 1998) som synonymmer. Dette kan skyldes at han til å begynne med ikke har vært helt sikker på hvilken av dem som kan beskrive Taliban best. Som Rashid påpeker: ”Taliban were neither radical Islamicists inspired by the Ikhwan (brorskap), nor mystical Sufis, nor traditionalists. They fitted nowhere in the Islamic spectrum of ideas and movements that had emerged in Afghanistan between 1979 and 1994 (Rashid 2001:87)”. Det kan i startfasen derfor ha representert en akademisk utfordring for teoretikerne å klassifisere Taliban. Skillemarkeringen virker mer tydelige i Roys senere arbeid (essayer, intervjuer), konseptet nyfundamentalisme som beskrivende etikett på Taliban går tydelig fram av Roys artikkel²³. Det som virker sikkert hos Roy er at han markerer et klart skille mellom islamisme og fundamentalisme, det være seg tradisjonell eller nyfundamentalisme.

Fundamentalistiske grupper har det tilfelles at de søker å rense Islam fra lokale eller ikke-muslimske praksiser som har funnet veien til [Islam] over århundrer, og å gå tilbake til trospraksiser som var vanlig under profeten²⁴. Bruk av hadith/tradisjoner er meget vanlig, og bare *ulema* kan gi en ordentlig tolkning av tradisjonene og Koranen. Tilhengere av denne tilnærmingen har tradisjonelt blitt rekruttert i den urbane eliten og middelklassen. Blant afghanske partier regnes Harakat-e Islami ledet av Shaikh Asef Mohseni (sjia) og Hizb-e Islami Khaled (sunni) som to fundamentalistiske partier (Dorronsoro 2005:150). Førstnevnte gikk i oppløsning på begynnelsen av 1990 og flere av dets ledere sluttet seg til Taliban, sistnevnte eksisterer fremdeles. Madrassaer blant sunni-muslimere og *hawza* blant Sjia-

²³ ”Has Islamism a future in Afghanistan”, i Maley 1998)

²⁴ Sadowski, 2006:220

muslimer har fungert som et viktig organiseringsinstrument. Spredningen av slike madrassaer på 1980- tallet ga næring til en ny generasjon av geistlige rekruttert fra fattige urbane områder som framhevet en ny type av fundamentalisme- nyfundamentalisme. Disse nye kreftene begynte å skyve sine mer etablerte rivaler til side. Taliban i Afghanistan, Jamiat-e Ulema-i Islam i Pakistan og *salafistene* i Saudi Arabia og Yemen kan nevnes som eksempler²⁵.

Så hva kjennetegner nyfundamentalistiske bevegelser? Hvor går grensen mellom islamistene og neofundamentalister? Roy markerer en tydelig skille mellom *islamisme* og *nyfundamentalisme*. ”Traditional fundamentalism [neofundamentalism]- that is, the will to have the Sharia and only the Sharia as the sole law”²⁶. Islamisme derimot ”Claims to recreate a true Islamic society, not simply by imposing the shariat, but by establishing first an Islamic state through political action. Islamists see Islam not as a mere religion, but as a political ideology which should be integrated into all aspects of society (politics, law, economy, social justice, foreign policy, etc.)”²⁷ Således er Sharia for islamistene bare en del av agendaen og politisk makt anses viktig for etableringen av en sann islamsk stat. Mens for nyfundamentalistene er det overordnede målet implementeringen av Sharia og rensing av religionen/samfunnet (Roy 1994:76). Det politiske, økonomiske og kulturelle livet i samfunnet vies derimot lite oppmerksomhet av neofundamentalistene. Begge har reislamisering av samfunnet som mål, men metoden og virkemidlene for å nå dette målet ser ut til å variere betydelig. For nyfundamentalistene forsøker å reislamisere samfunnet på grasrotnivå og ikke gjennom statsmakt slik som islamistene gjør (Roy 1994:79).

Roy angir tre elementer som spesielle særegne karakteristikk på neofundamentalistiske bevegelser: kvinnesyn, *anti-vestlig* og *anti-sjia* (Roy 1994:282-85). Til forskjell fra nyfundamentalistene forsvaret islamistene kvinners rett til utdanning og politiskdeltakelse.

Da Talibanbevegelsen erobret Kabul, forbød de jenter og kvinner å gå på skole og arbeid, og å ferdes utenfor huset uten heldekkende *burka* og mannlig følge fra familien [*mahram*] (Dupree i Maley 1998:148). Dette mens deres landsmenn i Hazarajat praktiserte det motsatte. Rashid skriver at flere kvinnelige professorer underviste ved Universitetet i Bamiyan, og at 12 av de 80 medlemmene av Sentralkomiteen til Hizb-e Wahdat²⁸ partiet bestod av kvinner (Rashid

²⁵ (Sadowski 2006:225)

²⁶ Roy i Maley 1998:199

²⁷ Roy, Olivier; ”Neo- fundamentalism”, *Social Science Research Council*. URL: <http://essays.ssrc.org/sept11/essays/roy.htm>

²⁸ Wahdat har siden begynnelsen av 1990 årene vært det største Shiapartiet i Afghanistan.

2001:69). "Women often fought in battle alongside their men- some had killed Taliban in Mazar in May [1997] (ibid). Eksemplet illustrerer et tydelig ideologisk skille mellom islamist bevegelser og nyfundamentalistiske bevegelser i Afghanistan. Videre skiller nyfundamentalistene seg fra islamistene når det gjelder synet på modernitet og Vesten. Roy skriver at ulikt islamistene er ikke nyfundamentalistene fascinert av modernitet eller vestlige modeller for politikk og økonomi, og de deler heller ikke islamistenes begeistring for teknologi og vitenskap (1994:82 og 85). Således avviser nyfundamentalistene ethvert kompromiss mellom Islam og modernitet. Det anti- vestlige trekket ser ut til å ikke ha vært framtredd hos Talibanbevegelsen i perioden 1994 til 1998. Roys svar er at bevegelsen gjennomgikk en nyfundamentalistisk radikaliserings [under innflytelse av bin Laden] forårsaket av blant annet FN sanksjoner som ble først innført i 1999 (Roy og Zahab 2004:13). Denne radikaliserings medførte til økende anti- vestlige tendenser hos Taliban, noe som først og fremst, som vi skal se senere i dette kapitlet, rammet FN- personalet og andre internasjonale hjelpearbeidere. Når det gjelder grad av anti-sjia aspektet ved Taliban og når denne antagonismen begynte, eksisterer ulike oppfatninger i forskningslitteraturen. Det finnes en tendens blant fagfolk å anse Talibans vilkårlige henrettelse av iranske diplomater og sivile hazaraene i Mazar-e Sharif i 1998 og de senere overgrepene mot sivile i Bamiyan og Yakawlang, samt kravet om å enten konvertere til Sunni- Islam eller forlate landet som klare tegn på anti- sjiisme (Rashid 2001:73-74 og Sadowski 2006, s.228). Disse overgrepene ser ut til å henge igjen sammen med radikaliserings av Taliban som fra og med 1998 befant seg under innflytelse av utenlandske grupper som al-Qaida.

2.3 Talibans politisk/administrativ- og militære struktur

Kandahar- rådet/ Suprem Shura. Mulla Omars talsmann og medlem av Supreme Shura, Wakil Ahmed Mutawakil, beskrev Talibans system i et intervju med Goodson i juli 1997 som et "emirat"²⁹- system der regjeringsmakten var basert på Shura [et konsultativt råd], hvilket utnevnte *emiren* [statsoverhodet]. Rådets medlemmer var spredt i de forskjellige provinsene, men samles i Kandahar når viktige beslutninger skulle fattes. Beslutningene ble fattet i form av dekreter etter at Mulla Omar konsulterte seg med medlemmene av rådet. Regjeringen [den

i Afghanistan. I tillegg til opprettelsen av Bamiyan- universitetet, drev Wahdat i følge partiets kontor i Kabul, flere hundre skoler i perioden 1996- til 1998 der ca. 40 000 elever fikk opplæring (Intervju, 21. desember, 2009- Kabul).

²⁹ Det var i oktober 1997 at Taliban- ledelsen forandret *Den Islamske republikken Afghanistan* til *Det Islamske emiratet Afghanistan* med Mulla Mohammad Omar som *Amir al-Mu'minin*- "de trofastes fyrste" (Goodson 2001:116).

utøvende makt] var underordnet Supreme Shura” (i Goodson 2001:116). Kandahar- Råd bestod av ti medlemmer, hvor flertallet var nære venner av organets øverste leder, Mulla Mohammad Omar fra Kandahar regionen (Rashid 2001:98). Rådet inkluderte kun en med ikke- pasjtun etnisk bakgrunn, Mullah Sayid Ghiasuddin Agha, en usbeker (ibid:222). *Kabul Shura* og det militære rådet var to andre organer underlagt Kandahar-rådet.

Kabul Shura/ fungerende regjering. Taliban opprettet en rådgivende Shura bestående av seks medlemmer ledet av bevegelsens nestleder, Mulla M. Rabbani, da de i september 1996 tok over Kabul (Matinuddin 1999:45). Flere ministerier ble lagt til senere, totalt 17 departementer i 1998 (Rashid 2001:98). Kabul- rådets primære oppgave var å ta seg av daglige regjerings- problemer, og styringen av byen Kabul. Viktige beslutninger måtte tas i samråd med Kandahar- rådet. Flere av de fungerende ministrene var også medlemmer i det militære rådet, noe som medførte komplikasjoner for Kabul administrasjonen. For beslutninger kunne ikke treffes mens ministeren var i fronten. Det betydde at behandlingen av saker ble utsatt til vedkommende returnerte. Videre praktiserte regjeringskontorer i Kabul og Kandahar fire- timers arbeidsdag (Rashid 2001:101). Slike forhold ser ut til å ha bidratt til en lavere produktivitet og effektivitet i byråkratiet.

Militærrådet bestod av ni medlemmer med Omar som øverstkommanderende for bevegelsens militære styrke. Militærrådet kunne planlegge strategier og gjennomføre taktiske avgjørelser. Men den helhetlige militære strategien, utnevningen av nøkkelpersoner og pengebevilgning til militæroffensiver, ble avgjort av Omar selv (Rashid 2001:99-100 og 221).

Rettsvesenet var kanskje det mest effektive og produktive av offentlige organer i Talibans politiske system. Bevegelsens religiøse politi eller *amr bil Maruf wal- Nahi an al Munkar*, som var direkte ansvarlig overfor Omar og ikke andre instanser, hadde oppgaven med å passe på at Sharia- regler ble implementert. I 1999 ble det religiøse politiet opprettet som et eget departement, og ble det mest aktive og betydningsfulle av Talibans ministerier. Departementet var ifølge Goodson formet etter lignende institusjon i Saudi- Arabia, noe som indikerte saudiske myndigheters innflytelse blant lederskapet i Taliban (2001:117). Taliban som offisielt fulgte Hanafi- skolen, avskaffet landets eksisterende grunnlov og deler av sivil- og kriminalloven med den begrunnelse om at de ikke samsvarte med Sharia (Dorransoro 2005:283). Kandahar- domstolen fungerte som den mektigste rettsinstans i bevegelsen, etterfulgt av Kabul- domstolen. Førstnevnte utnevnte dommere og assistentdommere i provinsene under gruppens kontroll (Rashid 2001:102). Taliban hadde lokale rettsinstanser hvor dommernes bedømmelse bortsett fra drapssaker ikke tok hensyn til stammenormer (Dorransoro 2005:284). I drapssaker ble det åpnet for blodhevn, noe som anses som

stammepraksis. Det er viktig å merke seg at Taliban ikke hadde noe form for nedskrevet grunnlov som kunne klargjøre myndighetenes rolle og posisjon. Dermed Omars makt og rolle var ikke pålagt noe konstitusjonell begrensning. Den reelle makta lå følgelig hos ham selv.

2.4 Type- medlemmer

Barnett R. Rubin³⁰ og Anthony Davis³¹ skiller mellom tre hovedtype medlemmer i Talibanbevegelsen; afghanske veteraner fra motstandskampen mot Sovjetunionen, afghanske og pakistanske madrassa- studenter, og tidligere offiserer tilknyttet Khalq- fraksjonen av Afghanistans kommunistparti- People's Democratic Party of Afghanistan (PDPA). De to første kategoriene utgjør imidlertid kjernen i bevegelsen og hadde etableringen av en Islamsk stat og implementeringen av Sharia lovgivning som overordnet mål, mens motivet for den siste kategoriens tilslutning til den religiøse Talibanbevegelsen var blant annet ønsket om gjenreisning av pasjtunernes maktdominans i Afghanistan.

Lederskapet: Mujahedin- veteraner. Mange av Talibans nøkkelledere var tidligere Mujahedin- veteraner med tilknytning til *Harakat-e Inqilab* (HiA), ledet av Malawi Mohammad Nabi, og det konservative partiet *Hizb-e Islami* ledet av Yunus Khalis (HiK).³² Flere prominente ledere og kommandanter fra mer radikale pasjtunske partier slik som Ittehad-e Islami/Sayyaf, og Hizb-e Islami/Hekmatyar, fulgte også Taliban. Eksempelvis fra Ittehad-e Islami fulgte Mulla Borjan Talibanbevegelsen, og ledet angrepene mot bl.a. Jalaabad og Kabul før han ble drept dagen før Taliban tok over hovedstaden i september 1996. Abdul Salam Raketti var en annen relativ kjent kommandant tilknyttet Ittehad-e Islami, som tilsluttet seg Taliban etter at bevegelsen tok kontrollen over Zabul (Matinuddin 1999:26-7).

Madrassa- studenter. Flertallet av Talibans rekrutter kom fra afghanske flyktningleirer og madrassaer i Pakistan (Rashid 2001:32-33). Flere av disse har vært foreldreløse med en vanskelig sosio-økonomisk livssituasjon. De kunne lite eller ingenting om virkeligheten i Afghanistan, dvs. det etniske og religiøse mangfoldet, stammetilhørighet og landets historie. Madrassaene tilbød en enhetlig utdanning med streng og snever fortolkning av Islam/Sharia. De har fått undervisning i Koranen og Islam av semi- eller ukvalifiserte lærere, noe som har resultert til simpel og overfladisk forståelse av Islams lære. En streng kvinnesyn var noe av hva mullaene kunne formidle til elevene, med andre ord disse skolenes fundamentalistiske lære var med på å forvandle mange av elevene til ivrige Deobandi- tilhengere.

³⁰ Barnett R. Rubin (1997), "Women and Piplines: Afghanistan's Proxy Wars". *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), pp. 289-290

³¹ Anthony Davis, " How the Taliban became a military force", i Maley 1998. S. 55

³² (Matinuddin 1999: Appendix 1, s. 230-31 og Rashid 2001:222-5)

Eks- kommunistoffiserer. Ifølge Rashid³³ var de fleste av Khalqi- offiserene ivrige pasjtunske nasjonalister som så på Taliban som et springbrett for gjenreisning av pasjtunernes makt i Afghanistan. Dette tross at de hadde lite til felles [ideologisk] med Taliban. General Shahnawaz Tanai som ledet Khalqi- grenen av PDPA, flyktet til Pakistan etter et mislykket kuppforsøk mot president Dr. Najibullah i mars 1990 og fikk beskyttelse av ISI. Men fra begynnelsen av 1995 allierte mange av hans offiserer seg med Taliban og bemannet bevegelsens flystyrke, store deler av tanks- og tung artilleriavdelinger. Det er antatt at så mange som 1 600³⁴ tidligere kommunistoffiserer kjempet sammen med Taliban.

2.5 Forholdet til al- Qaida

Det var under afghanernes motstandskamp mot sovjetisk invasjon at de utenlandske frivillige som bestod hovedsakelig av arabere kom til Afghanistan for å kjempe med afghanere mot okkupasjonsmakten (Roy & Zahab 2004:14-15). Antallet økte kraftig etter hvert, og de arabiske frivillige jihadister greide å finne seg til rette både i Afghanistan og Pakistan. Mellom 1982 og 1992 hadde ca. 35 000 radikale militante fra 43 muslimske land krysset grensen til Afghanistan for å hjelpe afghanske mujahedinkrigere, nærmere bestemt Hizb-e Islami Hekmatyar og Ittehad-e Islami Sayyaf, mot sovjetiske styrker (Rashid 2010:130). Mens Washington ønsket å vise at en hel muslimsk verden sto imot Sovjetunionen, så saudiske myndigheter muligheten til å kunne både fremme wahabisme- tankegangen og samtidig kvitte seg med sine misfornøyde radikale ekstremister (Rashid 2010:129). Etter tilbaketrekkingen av sovjetiske styrker dro Osama tilbake til Saudi Arabia, men måtte forlate kongedømmet til fordel for Sudan etter uenigheter med saudiske myndigheter. I mai 1996 returnerte tilbake til Afghanistan og slo seg ned i Jalalabad. Her bodde han under beskyttelse av *Jalalabad- Shura* fram til regionen ble erobret av Taliban i september 1996. Pakistan spilte ifølge Rashid en sentral rolle i introduseringen av bin Laden for Taliban- ledelsen, fordi det ønsket bl.a. å beholde treningsleirer i Khost for kashmiri- militante (Rashid 2001:133 og 139). I et forsøk på å oppnå mer kontroll og for bin Ladens egensikkerhet flyttet Taliban al-Qaeda lederen til bevegelsens høyborg, Kandahar i 1997. Fra og med dette tidspunktet regnes han som en viktig støttespiller for Talibanregimet. Al-Qaida sjefen hjalp Taliban i deres 1997 og 1998- militæroffensiv nord i landet med å sende flere av sine kampsoldater til fronten og samt bidra økonomisk (Rashid 2001:139). Det var imidlertid utleveringssaken som skadet Talibans forhold både til Saudi Arabia og USA. Taliban- ledelsen insisterte på framleggelsen av bevis

³³ Ahmed Rashid i Maley 1998: "Pakistan and Taliban", s.87

³⁴ Anthony Davis, "How the Taliban became a military force", i Maley 1998. s. 54

på al-Qaidas delaktighet på bombingene av amerikanske ambassader i Kenya og Tanzania i 1998, noe som ikke ble oppfylt fra amerikanernes side. I august 1998 svarte USA med å avfyre raketter mot trenningsleirer tilhørende al-Qaida rund Khost og Jalalabad. Laden ble ikke drept eller skadd i angrepene, snarere bidro det til økt heltestatus for han og tettere forhold mellom Taliban og al-Qaida (Marsden 2002:147). Bin Ladens betydning og innflytelse på Mullah Omar virker så stor at regimet var villig til å sette sin politiske makt på spill enn å utlevere al-Qaida sjefen.

Det bør nevnes at det fantes elementer blant Taliban- ledelsen som sies å ha vært kritiske til al-Qaidas virksomhet og var villig til å forhandle om en eventuell utlevering av bin Laden. De ledende figurene i den ”moderate” leiren inkluderte bevegelsens daværende nestleder og kabinetsjef, Mulla Rabbani, og utenriksministeren, Ahmed Mutawakil. Problemet var at de moderate mistet sin potensielle leder, Mulla Rabbani, før terrorangrepene mot USA. Han døde av kreft i Pakistan i april 2001 (Rashid 2008:73). Resten av de tenkelige moderate elementene viste ikke interesse for å bryte med regimet, enten av frykt for sine liv eller av ren lojalitet til Omar. Det ser ut som om interne uenigheter forsvant da amerikanerne igangsatte Operation Enduring Freedom i oktober 2001. Jihadister tilknyttet al-Qaida gjorde stor forskjell i krigen mot anti- Taliban grupperinger, de var godt trente og gjorde hard motstand. Men al- Qaidas største tjeneste for Mulla Omar må ha vært likvideringen av Ahmed Shah Masud, en av opposisjonens fremste ledere, bare tre dager før 11/9 angrepene.

2.6 Militære ekspansjon

Denne delen tar for seg Talibans militære ekspansjon, altså hvordan utviklet bevegelsen seg fra en liten lokal opprørgruppe i 1994 til å bli en nasjonal maktfaktor i 1996 og for så utvide sitt domene nordover. Men før gjennomgangen av den militære ekspansjonen kan det være nyttig å gjøre rede for den teoretiske bakgrunnen for ekspansjonen. Det finnes imidlertid to hovedperspektiver på Talibans framvekst. Det ene forklarer i følge Anwar al- Haq Ahady³⁵ bevegelsens raske framgang i sørvest Afghanistan i lys av den eksisterende situasjonen slik som anarki, lovløshet og behovet for sikkerhet, mens den andre teorien hevder at Talibanbevegelsen ble organisert av Pakistan for å fremme landets interesser i Afghanistan

Nematolla Nojumi, Anthony Davis og William Maley er blant de som legger ganske stor vekt

³⁵ Ahady, Anwar -ul- haq, “Saudi Arabia, Iran and the conflict in Afghanistan”, in Maley, William (1998:127-8): *Fundamentalism Reborn?: Afghanistan and the Taliban*. Hurst, London

på Pakistans rolle i framveksten av Talibanbevegelsen. Nojumi³⁶ introduserer Pakistan som «Gudfaren» for Taliban og skriver at støtte fra ulike kilder i Pakistan var med på å sikre bevegelsen relativt raske og store framrykkinger. A. Davis hevder at Talibanbevegelsen kunne ikke drive en så stor integrert krigsmaskin og ha et relativt godt etterretningsnettverk uten hjelp og assistanse fra Pakistan. ”The organisational skill and logistical wherewithal required to assemble from scratch, expand and maintain such an integrated fighting machine during a period of continuous hostilities are simply not to be found in Pakistani madrassas or Afghan villages³⁷”. Med dette avviser Davis ikke bare mytiske forestillinger som knytter Talibans innmarsj i sør til folkelig beundring og som overser all de betydelige motstandene gruppen opplevde, men også antakelser som utelukker betydningen av ekstern støtte i framveksten av bevegelsen. De eks-kommunistoffiserene, som Taliban hadde stor nytte av deres tekniske ekspertise, kunne ikke sluttet seg til Taliban uten velsignelsen til den pakistanske etterretningstjenestens, *Inter-Services Intelligence (ISI)*³⁸. Han anser Pakistans skjulte støtte til Taliban fundamental i bevegelsens framvekst som etter erobringen av Kabul framstod som en klar nasjonal maktfaktor. I likhet med Nojumi og A. Davis understreker William Maley viktigheten av menneskelig og finansiell støtte fra Pakistan og Saudi Arabia, og legger til at støtte fra disse landene bidro til å forvandle Taliban fra en *uorganisert* lokalgruppe til en *landsdekkende organisert politisk kraft* (Maley 1998:16). Men ulikt Nojumi utelukker Maley at ekstern faktor forårsaket Talibans oppstand i utgangspunktet, dvs. at pakistanske og saudiske myndigheter ikke var med på dannelsen eller organiseringen av bevegelsen helt fra starten av. Antagelsen her er at disse tok side med Taliban i ettertid. Med dette støtter han de som anser Taliban som en folkelig bevegelse mot lovløshet og anarki i landet. Dermed Pakistan, Saudi Arabia og andre støttespillere har kommet med sin støtte etter dannelsen av bevegelsen, dvs. at aktørene som senere anerkjente Talibanregimet ikke hadde noen som helst rolle i etableringen av opprørgruppen. Tilhengerne av dette perspektivet underbygger sine påstander ved å vise til heltmodige redningsoperasjoner utført av en gruppe i underkant av 50 personer under ledelse av Mulla Omar i Sør Afghanistan. Gruppens første heroiske handling dreide seg om redningen av to-tre tenåringsjenter bortført av en lokal kommandant og hans menn høsten 1994 i Kandahar (Matinuddin 1999:25-26 og Rashid 2001:25). En annen hendelse som fikk Mulla Omar til å reagere var angivelig to kommandanters seksuell

³⁶ Nojumi, Nematollah: “The Rise and Fall of the Taliban”. In R. D. Crews & A. Tarzi (2008: 102, 105): *The Taliban and the Crisis of Afghanistan*

³⁷ Davis, Anthony, “How the Taliban became a military force”, in Maley, William (1998:69): *Fundamentalism Reborn?: Afghanistan and the Taliban*. Hurst. London

³⁸ Davis, Anthony in Maley (1998: 54-5).

misbruk av en ung gutt (Matinuddin 1999:23 og Rashid 2001:25). Gruppen kommer i direkte kontakt med pakistanske myndigheter i begynnelsen av november, altså under Baburs eksperiment av en handelskonvoi fra Pakistan via Kandahar og Herat til Turkmenistan. Når kolonnen stoppes av lokale mujaheddin kommandanter, ber Babur Mulla Omar om assistanse. Omars gruppe ”redder” ut de pakistanske bilkonvoiene fra de korrupte lokalkommandantene (Matinuddin 1999: 61-66 og Rashid 2001:28). Umiddelbart etter redningen av pakistanske lastebiler satte Talibankrigere kursen mot Kandahar- by, hvilken de sikret seg kontroll over etter to dager med sporadiske kamphandlinger. Den mest prominente kommandanten og korpssjef i Kandahar, Mulla Naqib, med kommando over ca. 2500 tropper, lot være å gjøre motstand (Rashid 2001:28). Vedkommende var lovet å beholde stillingen sin og antas å ha mottatt ca. US\$ 1,5 millioner³⁹ i bestikkelse fra ISI for å overgi seg (ibid:29 og 49).

Det skal nevnes at ISI- offiseren og senere Pakistans generalkonsul i Herat, ”oberst Imam”, og to Taliban- kommandanter, Mulla Borjan og Turabi, var om bord i test- konvoien. Dette i seg selv viser grad av samhandling mellom Taliban og ISI. Davis tviler på at stansingen av konvoien var en vanlig og tilfeldig kriminell handling; ”this was rather a political ransom on the part of commanders angry over what they understood to be Pakistani backing for the new force⁴⁰ [Taliban]. Kommandantenes krav for å kunne sette fri konvoien inkluderte fritt ferdsel langs grensen til deres allierte samt at ISI og Frontier Corps ved grensen skulle stanse sin støtte til Taliban. Krav om løsepenger var ikke framsatt. Det er likevel antatt at det var etter den hendelsen at Islamabad's interesse for Taliban ble vekket. Forestillingen er at Pakistan hadde tilstrekkelig grunnlag til å oppmuntre bevegelsen til å fortsette sin kamp. Disse fortellingene utelukker mulige tidligere forbindelser mellom Taliban og deres eksterne støttespillere. Antakelsen ikke bare utelukker eventuelle tidligere forbindelser, den utelukker også tanken om at Taliban hadde som mål å styre Afghanistan da de oppstod. Fordi deres formål ikke var å skaffe seg makt og styre landet, men skape ro og orden.

Abdulkader Sinno⁴¹ kritiserer framhevingen av eksterne faktorer, spesielt Pakistans militære støtte og Saudi Arabias finansielle støtte i framveksten av Taliban. Sinno underbygger sine påstander med å sammenligne Taliban med Hizb-e- Islami Hekmatyar som mottok mye støtte under motstandskampen og borgerkrigen. Hvis utenlandsk støtte var avgjørende, så hvorfor

³⁹ Nokså høy sum i afghansk kontekst den tiden

⁴⁰ Davis, Anthony in Maley (1998:48).

⁴¹ Er etnisk pasjtuner

Hekmatyar ikke lykkes med å mobilisere pasjtunere og ta over makta slik som Taliban gjorde, spør Sinno. Han ser Talibans suksess i deres framgangsmåte, budskap, rurale bakgrunn, respekt for stammeverdier etc. Således kan Hekmatyars islamistiske budskap og anti-stamme holdning vært med på å skape avstand mellom satammene og hans parti. Sinno argumenterer at betydningen av utenlandsk støtte til Taliban er blitt overvurdert, på bekostning av underliggende faktorer slik som visjon, "image"- ble oppfattet nøytral i konflikten, budskap, identitet [gruppens pasjtunske identitet] og en rekke strategier [kooptering eller overkjøring av elitene, manipulering, likvidering og avvæpning av mektige rivaler etc.]⁴². Ved å framstille seg som nøytral part i konflikten og hevde at de er ulikt andre grupperinger, økte de taktikkens sjanse for å fungere. Forut taktikkene, var bevegelsen dyktig i hvordan intra-pasjtunsk politikk skulle drives. Disse tilnærmingene eller metodene ble brukt primært i sør og sørøst, hvor pasjtunerne utgjorde flertallet av lokalbefolkningen. I andre ikke- pasjtun dominerte områder tok gruppen i bruk andre metoder; militære angrep, likvidering av ledere og kooptering⁴³. Til å begynne med valgte man en forsiktig tilnærming til religiøse minoriteter, men med radikaliseringsen av gruppen ble de stadig hardere mot dem.

Sinno påstår at Taliban ikke har mottatt mer støtte enn sine rivaler/opponenter, Hekmatyar og Nordalliansen. Det som skilte Taliban fra de andre grupperinger var at gruppen brukte støtten effektivt til å nå sine mål⁴⁴. Det Sinno forsøker å si er at Talibans suksess på bakken skyldtes først og fremst deres egen innsats, og ikke at de mottok støtte fra utenlandske kilder. For ham er Taliban en ren afghansk gruppering med stor støtte blant pasjtunske stammer. Få vil bestride pasjtunernes støtte til Taliban, men motivene for tilslutningen er derimot diskutabelt. Som Crews og Tarzi bemerker har Talibans tiltrekkingskraft/sjarm blant pasjtunere dype historiske røtter som kan spores både i perioden med monarkiske dynastier i det 20. århundret og i landets historie fra de siste årene (2008:25). Med dette siktes det til tendensen blant pasjtunerne om å slå ring rundt en hvilken som helst myndighet som søker å opprettholde pasjtunernes tradisjonelle politiske dominans i afghansk politikk.

På grunnlag av eksisterende pålitelige kilder kan begge de to overnevnte perspektivene sies å ha medvirket til Talibans fremvekst, altså suksessene skyldtes både eksterne og interne faktorer. For en bedre vurdering av disse to perspektivenes relevans vil det være hensiktsmessig å ta utgangspunkt i artiklene til Anthony Davis (1998) og Kristian Berg

⁴² Sinno, Abdulkader: "Explaining the Taliban's ability to mobilize the Pashtuns". In R. D. Crews og A. Tarzi (2008: 80-87).

⁴³ Ibid, p. 86

⁴⁴ Ibid, p. 71,76).

Harpviken (1997), som deler Talibans militære ekspansjon inn i tre hovedtidsfaser. Davis beskriver Talibans framrykkinger fra 1994 til september 1996 i to faser. Den første starter med kontrollen over Spin Boldak ved grensen til Pakistan i sør på midten av oktober 1994 og avsluttes med overtakelsen av Kandahar i november 1994. Den andre fasen inkluderer forsøket på maktutbredelse mot nord og øst for Kandahar og ender med erobringen av hovedstaden, Kabul, i september 1996. En tredje fase begynner med forsøket på å utvide sitt domene nordover og i sentralområdene i landet. I beskrivelsen av utviklingene i den siste fasen vil jeg ta utgangspunkt i artikkelen til Harpviken fra 1997, som foreslår en ny fase fra september 1996 og utover. Siden Taliban ikke lyktes med å sikre seg full kontroll over nord Afghanistan, mener jeg at det er rimelig å utvide artikkelens gyldighetsområde til å gjelde de tre siste årene (1998- 2001) av regimets levetid også.

Fra en liten lokal opprørgruppe til nasjonal maktfaktor. Talibans første betydelige militæroperasjon fant sted den 12. oktober 1994, da ca. 200 krigere gikk til angrep på en garnison under ledelse av Mulla Akhtar Jan tilknyttet Hekmatyar i sentrum av Spin Boldak distriktet som ligger ved grensen til Pakistan. Den ca. to timers lange kampen endte med sju drepte og flere sårede for Hezb-e Islami, mens Taliban mistet bare en soldat i kampen. Sistnevnte tok også kontroll over et stort våpenlager med lett -våpen, raketter, artilleri- og tanks ammunisjon. Det er sagt at angriperne fikk artilleristøtte fra den andre siden av grensen [fra Pakistan]⁴⁵. Hvis dette stemmer, er det et klart bevis på Pakistans engasjement og støtte til Taliban omtrent fra første stund etter at bevegelsen oppstod. I tillegg til tilgang til det antatte våpenlagret i Spin Boldak, tok Taliban i Kandahar i besittelse seks MIG-21 kampflyer, seks MI-17 transporthelikoptre og 20 tanks⁴⁶. Med overtakelsen av Kandahar hadde styrken til Taliban steget fra ca. 100 til 2 500- 3 000⁴⁷. Det interessante er at Naqib som korps sjef ble faktisk oppmuntret og støttet av Rabbani-regjeringen i Kabul for sitt samarbeid med Taliban i Kandahar. Når en av Naqibs underordnede underretter regimet i Kabul om Naqibs samarbeid med Taliban, får han beskjed om å ”adlyde Naqib og samarbeide med Taliban”⁴⁸. Rabbani-regjeringen ser ikke ut til å ha forbundet noe fare med Taliban helt fram til begynnelsen av februar 1995, da bevegelsen allerede underlagte seg Ghazni og tok kontrollen over Maidan - Shahr sørvest for Kabul, Pul-i Charkhi øst for byen og mest signifikant Hekmatyar sitt hovedkvarter, Char-Asiab i Logar. Regjeringens luftstyrke hjalp Taliban med seieren i

⁴⁵ Davis i Maley (1998:45-6).

⁴⁶ Davis i Maley (1998:48).

⁴⁷ Davis i maley (1998:49).

⁴⁸ Davis i maley (1998:50).

Ghazni ved å bombe posisjonene til Hezb-e Islami. Man håpet på å svekke sine motstandere, i sær Hezb-e Islami, gjennom Taliban. Dorronsoro anser den initiale støtten til Taliban fra Rabbani-regjeringen i antagonismen mellom daværende forsvarsminister, Ahmed Shah Masud, og Hezb-e Islami/Hekmatyar (2005:253).

Andre fasen av ekspansjonen. Landevinningen begynte med erobringen av provinsene Uruzgan i nord og Zabul i nordøst hvor begge faller uten noen som helst motstand, og ender med erobringen av hovedstaden på slutten av september 1996. Talibans største fangst i Zabul var Mulla Abdul Salam Raketti, en tidligere kommandant tilknyttet Ittehad-e Islami ledet av Abdur Rab Rasul Sayyaf. I motsetning til Uruzgan og Zabul opplevde Taliban betydelig motstand i provinsene Helmand og Ghazni. Striden om Helmand som brøt ut etter at lokale opposisjonskommandanter nektet å legge ned våpnene sine frivillig på slutten av november 1994, varte fram til begynnelsen av januar 1995. Davis beskriver kamphandlingene i Helmand som harde med titalls drepte og sårede på begge sider⁴⁹. I den østlige fronten nådde Taliban allerede Ghazni, hvor Taj Mohammad, bedre kjent som Qari Baba⁵⁰ (en tidligere Harakat-Enqelab kommandant), var guvernør. Men Hekmatyar sine styrker kom Taliban i forkjøpet og gikk til angrep på Ghazni-by og guvernøren. Sistnevnte som hadde tidligere avvist Talibans krav om overgivelse, ba Taliban om hjelp. Taliban drev Hezb-e Islami styrkene ut, og sikret en avtale med Qari Baba om at han i likhet med Mulla Naqib vil overføre all makt til dem⁵¹. Med kontroll over Ghazni satte Taliban kursen mot hovedstaden. Styrkene til Hekmatyar viste små motstand i Maidan-Shahr, men forlot partiets hovedkvarter, Char-Asiab, i midten av februar 1995 uten noen kamp. Nå som Taliban nærmet seg Kabul, anklaget de all Mujaheddin fraksjonene, inkludert Rabbani- regjeringen, for å være onde. Med erobringen av Ghazni og Maidan- Shahr hadde styrken til Taliban nådd ca. 10 000⁵². Pakistans etterretningstjeneste, vel å merke, utgjør Davis sine kilder angående antall Taliban- tropper. Så detaljerte opplysninger må bety tett oppfølging av Taliban- styrkene.

I mars 1995 brøt Rabbani-regjeringen våpenhvilen og lanserte et storstilt bakke- og luftangrep på Wahdat, noe som tvang sistnevnte til å forhandle med Taliban (Magnus og Naby 1998:183 og 240). Ifølge avtalen skulle Taliban forsvare hazaraene i vestre Kabul mot at Wahdat leverte inn våpnene sine. Men da Taliban rykket inn i byen, nektet Wahdat-

⁴⁹ Davis i Maley (1998:51-52).

⁵⁰ Qari Baba ble i mars 2006 drept av mistenkte Taliban militser nær sitt hus i Andar distriktet i Ghazni (BBC News.co.uk, 18 March 2006: "Afghan former governor shot dead").

⁵¹ Davis i Maley (1998:52).

⁵² Davis i Maley (1998:53).

troppene ved Darulaman å bli avvæpnet og sluttet seg til pro- regjerings fraksjon av Wahdat, ledet av Akbari. Taliban tolket episoden likevel som et svik, og myrdet Wahdats leder, Abdul Ali Mazari. Drapet var et uerstattelig tap for hazaraene og endte Wahdats mektige politisk-militære tilstedeværelse i hovedstaden. Med Wahdat og Hekmatyar fjernet fra den politiske scenen [i all fall midlertidig] oppnådde Rabbani-regjeringen for første gang full kontroll over Kabul og greide å holde Talibanstyrkene utenfor hovedstaden fra april 1995 til september 1996. Hadde Masud inngått allianse med Wahdat før mars 1995, og ikke etter å ha mistet kontrollen over Kabul til Taliban, ville Taliban neppe ha lyktes med å innta hovedstaden. Om det siste tilfellet skjedde likevel, ville forsøk på maktutbredelse nordover og i det sentrale Afghanistan gjennom militære midler blitt om ikke umulig men mye mer krevende. For i tilfelle en eventuell allianse som inkluderte Dostum også, ville deres samlende ressurs (militærstyrke og våpentilgang) stille dem sterkere i forhold til Taliban. Ut i fra et slikt scenario ville kanskje både Mazari og Masud unngått Talibans dødsfelle.

Da flere forsøk på å innta Kabul ikke førte fram, rettet Taliban fokus mot vest. Den femte mai 1995 innledet bevegelsen et mislykket angrep på Herat som grenser til Iran i vest. Angrepsforsøket som var oppmuntret av JUI og finansiert av pakistansk transportmafia resulterte til ca. 3000 drepte og sårede for Taliban.⁵³ Men Taliban ga ikke opp håpet for kontroll over provinsen, og inntok den i sitt andre angrepsforsøk 5. september 1995 (Dorransoro 2005:251). Rashid skriver at da Taliban innledet sitt andre angrep på Herat, bidro ISI med begrenset mengde av militærstøtte som inkluderte ammunisjon, utvidelse av trådløs telefonnettverk for kommandantene og klargjøring av bevegelsens luftstyrke (i Maley 1998:86). I tillegg hadde ISI framforhandlet i all hemmelighet en avtale mellom Taliban og General Dostum, hvor sistnevnte i tillegg til å sende sine teknikere til Kandahar for å reparere Talibans kampflyer og helikoptre, hjalp Taliban med seieren ved å bombe Ismail Khans stillinger (Rashid 2001:39). Med kontroll over Herat økte Taliban presset på Kabul ytterligere, og lyktes med å innta både Jalalabad og Kabul etter et godt planlagt og koordinert lyneangrep i september 1996. ISI/Pakistan sammen med Saudi Arabia økte sine støtte til Taliban etter bevegelsens vellykkede angrep på Herat, og hjalp bevegelsen med erobringen av byene Jalalabad og Kabul i september 1996. ”The ISI played a leading role in helping the Taliban`s capture of Jalalabad and Kabul, by first helping subvert the Jalalabad Shura and offering its members sanctuary in Pakistan and then allowing the Taliban to

⁵³ Rashid, Ahmed: “Pakistan and Taliban”. in Maley (1998:78).

reinforce their assault on Kabul by fresh troops drawn from Afghan refugee camps on the border”⁵⁴. På slutten av året 1996 lå antall Taliban styrker på 30 - 35 000, mens den totale regjeringsstyrken i samme periode estimeres til 20 - 25 000⁵⁵.

Den tredje fasen av ekspansjonen begynte med Talibans forsøk på å utvide sitt domene nordover og i sentralområdene i landet. Denne fasen representerte ifølge Harpviken⁵⁶ en rekke nye utfordringer for Taliban som ønsket å ekspandere i områder hvor flertallet av lokalbefolkningen ikke hørte til bevegelsens støttegruppe [constituency], enten definert ved etnisitet eller kulturelle og religiøse praksiser. Perioden oktober 1996 til september 1998 kjennetegnes av en rekke blodige offensiv og mot offensiv, og Taliban opplever både oppturer og nedturer i sine forsøk på å underlegge seg resten av Afghanistan. Allerede dagen etter erobringen av hovedstaden satte Talibanstyrkene kursen mot nord og greide å ta provinsene Parwan og Kapisa fra Masud innen en uke og dermed legge press på hans hovedkvarter og fødested, Panjshir- dalen i den nordøstlige delen av landet. Men Masud brukte sine gamle taktikker fra motstandskampen mot sovjetiske styrker i forsvaret av Panjshir og hindret Talibanstyrkene fra å ta seg inn ved å blokkere åpningen til dalen. I et forsøk på å demme opp for Taliban møttes Masud på veggen av Jamiat, den nye Wahdat lederen, Karim Khalili, og usbekeren General Dostum i Khinjan- distriktet i provinsen Baghlan og dannet *Shura-i- Ali Difa az Watan* (Høyeste Råd for Forsvar av Hjemlandet) tiende oktober 1996 (Andishmand 1383:235). Denne var begynnelsen på en ny anti- Taliban allianse som i 1997 skiftet navn til Forent Front/Nordalliansen. Taliban som spredte seg for mye i sine raske framrykkinger nordover, ble påført store skader i et overraskende motangrep fra Masud. Sistnevntes menn lyktes med å gjenvinne kontrollen over de tapte områdene i løpet av noen få dager og skjøv Taliban til utkanten av Kabul (Rashid 2010:53). Samtidig la Wahdat- tropper press på Kabul fra vest- kanten og Dostum sin bombeflyer angrep mål i byen. For å lette presset på seg i Kabul, åpnet Taliban en ny front mot Dostum i Badghis nordvest i landet. Med flere tusen rekrutthjelp og ytterligere forsyninger fra Pakistan gjorde Taliban i perioden oktober 1996 til mai 1997 betydelige framrykkinger både nord for Kabul mot Masud og i nordvest mot styrkene til Dostum og Ismail Khan. Men Taliban kom snart å oppleve sitt verste nederlag.

20. mai 1997 brøt General Malik ut av Jonbesh ledet av Dostum og allierte seg med Taliban.

⁵⁴ Rashid: "Pakistan and the Taliban" i (Maley 1998:87).

⁵⁵ Davis i Maley (1998:65 og 69)

⁵⁶ Harpviken, Kristian berg (1997): "Afghanistan Transcending Traditionalism: The Emergence of Non-State Military Formations in Afghanistan", *Journal of Peace Research*, p. 282

To motiver lå bak Maliks beslutning; det ene å hevne drapet på sin bror som han beskyldte Dostum for, og den andre grunnen var drømmen om en form for autonomi i og provinsene rund Balkh. Det første Malik gjorde var å arrestere Ismail Khan, som nylig returnerte fra Iran, og utlevere ham sammen med hans tropper til Taliban (Andishmand 1383:238). Alliansen mellom Malik og Taliban skapte frykt blant motstandsgrupperingene. Rabbani og hans ministre forlot sitt hovedkvarter i Taloqan til fordel for Tadsjikistan. Jamiat trakk sine styrker ut av Mazar, tre dager senere ble også Dostum presset ut av byen og flyktet til grensen til Usbekistan. Derfra dro han først til Iran og så Tyrkia. Dermed var det åpent for Taliban å ryke inn i byen og overta. Innrykkingen skjedde 25. mai og samme dag ble Taliban anerkjente av Pakistan som Afghanistans legitime myndighet, etterfulgt av Saudi Arabia og de arabiske emiratene dagen etter (Rashid 2001:58). Disse landene hadde trolig regnet med en snarlig total seier for Taliban, en drøm som ble knust tre dager senere da Talibanstyrkene ble møtt med et folkelig opprør. ”Saidabad opprøret” brøt ifølge Yazdani⁵⁷ ut i den hazara dominerte bydelen, Saidabad, etter at Talibanstyrkene begynte å avvæpne hazaraene og lokalbefolkningen fryktet overgrep. Malik skulle etter planen fly til Kandahar ca. 1 time før opprøret skulle starte, men overtales av Gharib Husain Khan, som ledet opprøret, om å ombestemme seg og slutte seg til Wahdat-styrkene i kampen mot Taliban. Gharib Husain Khan trodde ikke på Talibans løfter og mente at Malik ville enten risikere fengsel eller bli drept hvis han dro til Kandahar. For der ville Malik ha ingen til å forsvare ham siden han skulle dro alene. Ut fra denne frykten og da han så hvordan innbyggerne i byen ble behandlet, brøt han alliansen og begynte å kjempe mot Taliban. Talibantroppene som var ukjent med området og manglet erfaring i by- krigføring, led et stort nederlag og i løpet av noen få dager mistet kontrollen over provinsene Balkh, Samangan, Jawzjan, Sar-e Pul, Faryab og byen Pul Khumri (Andishmand 1383:241). Bevegelsens sentralbanksjef, Mulla Ehsanullah, var blant de flere hundre drepte, mens fangelisten inkluderte Mulla Ghaus, Mulla Mansur og Mulla Abdur Razaq- de to førstnevnte ministre for henholdsvis utenriks- og luftfartsdepartement, og sistnevnte guvernør i Balkh (Rashid 2001:59). Disse tapene var så alvorlig at selve Mulla Omar så seg nødt til å ta seg en tur til Kabul for å gi sine kommandanter moralstøtte. Turen til hovedstaden var trolig den første og eneste som Mulla Omar hadde foretatt seg. I september 1997 innledet Taliban et nytt angrep på Mazar, men ble igjen tvunget til retrett. Motivert av seieren i Mazar satte Wahdat i gang et motangrep på Taliban og lyktes med å frigjøre Hazarajat fra Talibans ni måneders beleiring og skjøv gruppen til utkanten av Kabul. Samtidig

⁵⁷ Besøksintervjue med Yazdani i Kabul - desember 2009

gjenerobret Masud bl.a. Jabal al- Seraj, Charikar, Bagram- flyplassen (Rashid 2001:59 og 62). Rashid angir Talibans totale tap i perioden mai - juli 1997 til å være over 3 000 drepte og sårede og ca. 3 600 fanget (ibid:59). Ydmykelsen var spesielt stor for Pakistan siden over 250 pakistanske studenter var blitt drept i kamphandlingene og 550 tatt til fange i mai - juli perioden i 1997 (Rashid 2001:59). I et forsøk på å svekke hazaraenes motstandsevne innførte Mulla Omar matblokkader mot Hazarajat. Spenningen økte i regionen også. Pakistan og Taliban beskyldte Iran for støtte til opposisjonen, og Mulla Omar svarte med å utvise iranske diplomater og stenge landets ambassade i Kabul.

Mulla Omar ga ikke opp håpet om kontroll over den strategisk viktige byen Mazar-e Sharif og Talibanstyrkene lyktes å gjenerobre byen i august 1998 (Dorrnsor 2005:255). Taliban hevnet sitt militære nederlag fra året før ved å begå vilkårlig massedrap på uskyldige sivile innbyggere. Det totale sivile tap i perioden juli og august 1998 anslås til å ha ligget mellom 5- 8 000 drepte (Rashid 2001:74). Wahdat ble kraftig svekket militært, noe som medførte at partiets hovedkvarter Bamiyan falt også for første gang i Talibans hender få uker etter fallet på Mazar. Taliban gjorde også store framgang mot Masud sine styrker i nordøst og nord for hovedstaden. Nå befant Taliban seg på sin mest innflytelsesrike periode og stod overfor få motstandere. Frontene i Badakhshan, Panjsjir og Balkhab/Dare-i- Suf var de eneste tre frontene som holdt stand mot Taliban, de to første hørte til Masud og den siste tilknyttet Mohaqeq. Etter fallet på Bamiyan ble sistnevnte i likhet med Dostum og Khalili tvunget til eksil i Iran, men returnerte til skyttegravene i Balkhab etter tre dager. Khalili fulgte etter ca. tre måneder senere og gjenopptok kampen i Yekawlang- distriktet i Bamiyan⁵⁸.

Fallet på Mazar-e Sharif i august 1998 skyldtes både interne og eksterne faktorer. Av interne faktorer som bidro til kollapset kan uenighetene og stridighetene mellom opposisjonsfraksjoner nevnes. Problemet begynte da General Malik ikke gjorde motstand mot Taliban i september 1997 og flyktet til Maymana før Taliban nærmet seg byen. Mohaqiq var opprørt over Maliks manglende vilje til å vise motstand og la til rette for retur av Dostum. Sistnevnte lyktes ved hjelp av Mohaqeq å gjenvinne kontrollen over Jonbesh og tvinge Malik til eksil i Tyrkia. Men det gikk ikke så lang tid at det kom til væpnet konfrontasjoner mellom Dostum og Mohaqeq sine menn om kontrollen over Mazar-e Sharif vinteren 1998, noe som

⁵⁸ Dette ble jeg fortalt av Khalilis daværende medarbeider og livvakt, som oppholder seg i Europa, i et møte i Oslo i november 2010. Ifølge ham følte både Khalili og Mohaqiq seg trakassert i Iran, noe som medførte at begge lederne foretrakk å returnere til kamp mot Taliban enn å oppleve ydmykelse.

endte med at Dostum ble presset ut av byen og måtte flytte sin base til Shibirghan. Wahdat-ledelsen i Bamiyan var svært bekymret over denne utviklingen som de fryktet ville svekke både Dostum og Mohaqeq, og gjøre dem mer sårbare mot Taliban som forberedte sin offensiv for sommer 1998. Frykten for at den mektige Mohaqeq ville bryte ut av Wahdat fikk ledelsen i Bamiyan til å ikke gripe inn. I tillegg til rivaliseringen mellom Dostum og Mohaqeq, led ”sjiaalliansen” (Wahdat og Harakat-e Islami) av indre uenighet⁵⁹. Den eksterne faktoren gjaldt støtte fra landene Pakistan og Saudi- Arabia. I tillegg til å hjelpe med planleggingen av angrepet betalte ISI \$5 millioner til offensiven, bidraget fra det saudiske regimet inkluderte bl.a. ca. 400 Toyota pick- up (Rashid 2001:72). Dette var trolig det siste av støtte som Taliban mottok fra Riyadh. For Saudi Arabia brøt sine diplomatiske forbindelser og stanset støtten etter Turki al- Faisals munnhuggeri med Mulla Omar over utleveringen av bin Laden til amerikanerne i august 1998. Utover 1999 pågikk det kamphandlinger mellom opposisjonen og Taliban nord for Kabul, Bamiyan og nordøst i landet, men intensiteten ved kamphandlingene sank betydelig. Kontrollen over Shamali- dalen og Bamiyan vekslet flere ganger mellom Taliban og opposisjonen. Utviklingen i årene 2000 fram til regimekollaps, som vi skal se i kapittel 3, peker i favør av opposisjonen i og med at flere fronter reaktiveres, folkelig misnøye vokser og presset fra det internasjonale samfunnet på Taliban øker.

2.7 Bevegelsens relasjon til omverdenen - utenrikspolitikk

Taliban, nabolandene og regionale makter. Afghanistanens naboland og regionale makter i perioden 1994-2001 lar seg dele inn i to hovedkategorier; støttespillere og ikke- støttespillere, og en annen som kan betegnes som nøytral. Den siste inkluderer Turkmenistan og Kina. Talibans erobring av Kabul i september 1996 og bevegelsens forsøk på å bevege seg nordover skapte i følge Rashid uro i hele regionen og bidro til styrkingen av regional polarisering; med Pakistan og Saudi Arabia som støttespillere for Taliban versus Iran, India, Russland og de fire sentralasiatiske landene som støttet anti-Taliban grupperinger (2001:53-54).

Pakistan. Pakistan regnes som den viktigste støttespilleren for Taliban i perioden 1994 og september 2001. Sammen med Saudi Arabia og De forente arabiske emirater (United Arab Emirates- UAE) ga landet sin diplomatisk anerkjennelse til Taliban i 1997, og opprettholdt sin

⁵⁹ Dawlatabadi, Baser Ahmad (1999): ”groh- hai shi-yi wa itelaf- hai shekanendeh/Sjiagrupperinger og fragmenterte allianser”, s. 64/7 i *Seraj Journal: Cultural Center Of Afghan Writers*, Vo. 6/No. 16-17, Spring-Summer 1999. Qom, Iran

offisielle støtte fram til 11/9 hendelsen inntraff i USA. Talibans tilknytning og innflytelse i det pakistanske samfunnet var/er dyptgående. Gruppen ble i motsetning til Hezb-e Islami ledet av Hekmatyar støttet av både statlig og ikke- statlig aktører i Pakistan. Statlige kanaler inkluderer den pakistanske regjeringen og landets etterretningsorganisasjon- *The Directorate for Inter-Services Intelligence (ISI)*, mens ikke- statlig kanaler omfatter primært de religiøse miljøene tilknyttet Deobandi- tradisjonen med *Jamiat-e Ulema- i- Islam (JUI)* i spissen, og transportmafiaen. Sistnevnte som hovedsakelig bestod av pakistanere og noen afghanere, drev ifølge Rashid med varesmugling mellom Pakistan og Afghanistan og videre til Iran og Sentral- Asia. Disse som ønsket at Taliban skulle sikre handelsruten fra Kandahar via Herat til Turkmenistan, var kanskje de første til å hjelpe Taliban med finansielle midler. Eksempelvis bidro trucktransportmafiaen med over US\$ 300 000 for Talibans første mislykkede angrep på Herat i mai 1995 (Rashid i Maley 1998:77 og 78). Taliban mottok, som vi så over, betydelig logistisk og infrastruktur hjelp fra den pakistanske regjeringen og landets militære i en ganske tidlig fase av sin levealder. Til å begynne med var detaljene om Pakistans støtte til Taliban uklare, men med Hekmatyar vekk fra den politiske scenen og Talibans erobring av Herat i september 1995 og et år senere hovedstaden, ble Pakistans støtte stadig tydeligere og unektelig. JUI- ledere, Fazl ur- Rahman og Sami ul- Haq, spilte på sin side ganske stor rolle i framveksten av Taliban ved bl.a. å drive lobbyvirksomhet både i og utenfor Pakistan og gjennom mobilisering av rekrutter og andre type hjelp. Som sjef for nasjonalforsamlingens utenrikskomité, benyttet Rahman seg av sin offisielle posisjon og reiste til Washington, europeiske hovedsteder, Saudi- Arabia og de andre golfmonarkiene til å drive lobbyvirksomhet for Taliban og sikre dem finansiell støtte (Rashid 2001:90). Han arrangerte den første jaktturen for golfmonarkienes prinser i januar/februar 1995 i Kandahar, og med dette bidro til å skape kontakt mellom Taliban- ledere og arabiske herskere. Når det gjelder rekrutthjelp til Taliban, er det vanskelig å tallfeste hvor mange rekrutter mottok Taliban fra pakistanske madrassaer i perioden 1994-2001. Men det som er kjent er at bevegelsen henvendte seg til JUI og andre pakistanske religiøse ledere for ytterligere rekrutter som regel enten når de skulle innlede en større militæroffensiv eller når bevegelsen led betydelig militært nederlag. Eksempelvis ba Mulla Omar JUI- lederen Sami ul- Haq om assistanse etter bevegelsens nederlag i Mazar-e Sharif i mai 1997, og sistnevnte svarte med å stenge alle sin madrassaer midlertidig og sendte ca. 5 000 av sine studenter, både afghanske og pakistanske, for å kjempe mot Talibans opponenter (Rashid 2001:59 og 91). Etter gjenerobringen av Mazar-e Sharif ved Taliban i august 1998 ble bevegelsen stilt nok en gang over et rekrutteringsproblem, også denne gangen kom Haq Taliban til unnsetning. For å mobilisere

ytterligere forsterkninger til Taliban, organiserte Haq et møte mellom Taliban ledere og 12 madraser i NWFP. Madrasaene gikk med på å holde skolene stengt i en måned, og sendte ca. 8 000 studenter til Afghanistan (Rashid 2001:91). Taliban mottok rekrutthjelp fra pakistanske Deobandi- madraser også ganske tidlig i sin oppstand. Allerede i desember 1994 ankom ca. 12 000 afghanske og pakistanske madrasa- studenter Afghanistan og sluttet seg til Taliban i kampen mot lokale kommandanter og krigsherrer (Rashid 2001:29). Den regulære totalstyrken til Taliban har ligget mellom 25- 30 000, men antallet kunne øke raskt i forkant av en ny offensiv. Rashid skriver at pakistanske frivillige krigere utgjorde ca. 30 % av Talibans militære mannskap i 1999 (2001:100). Gitt at den totale styrken til Taliban lå på 30 000 tropper, betyr dette i rene tall at ca. 9 000 av dem kom fra Pakistan. Et så stort antall utenlandske krigere som kunne ha deltatt i konflikter mellom afghanere ser ut til å være helt ukjent i Afghanistans nyere politiske historie. De arabiske frivillige krigerne som før Taliban var med i bl.a. Ittehad-e Islami/Sayyaf eller de som kjempet sammen med afghanske mujahedin mot russerne på 1980-tallet, var svært lave i forhold til hva Taliban mottok av rekrutthjelp. Det bør også nevnes at ingen av andre anti-Taliban fraksjonene enn Ahmed Shah Masud hadde en væpnet styrke som oversteg 9 000 over lengre tid. Dette i seg selv viser omfang av støtte og grad av rolle spilt av enkelte pakistanske aktører i borgerkrigen mellom afghanske grupperinger. Hva pakistanske militante ekstremistbevegelser fikk til gjengjeld fra Taliban var blant annet opphold og beskyttelse for deres ledere på flukt, og tilgang til treningsleirer i øst og sørøstlige delene av Afghanistan. Eksempelvis overleverte Taliban kontrollen over treningsleirene Badr 1, Badr 2 og Salman ul - Farsi i Paktia- provinsen til Harakat ul- Ansar (HUA) senere Harakat ul- Mujahidin (HUM) i 1996 og Jaish-i Muhammad (JM) var gitt baser i Rishkhor, sør i Kabul (Roy og Zahab 2004:48-9 og 56). HUA/ HUM og JM er to av flere anti- indiske militante grupper som anser væpnet Jihad mot indisk herredømme over Kashmir, som en religiøs plikt⁶⁰. Disse som kjemper for innlemmelsen av Kashmir i Pakistan, har imidlertid fått lov av pakistanske myndigheter til å fortsette med sine aktiviteter til og med etter Talibans fall. Taliban la også grunnlaget til en type tilhørighet blant utenlandske frivillige krigere hvor etnisitet antagelig ikke spilte noe betydelig rolle.

Hvilke motiver lå bak støtten fra pakistanske kilder til Taliban, varierer fra aktør til aktør.

Den pakistanske staten eller landets militære ser ut til å ha oppfattet sin støtte til Taliban som en del av landets strategiske nasjonale interesser. Ekspertene er enige om at balansering av

⁶⁰ Bokhari, Laila, "Radikal Islamisme i Pakistan og Kashmir- fra lokal til global jihad?", FFI Rapport- 2004/01583. <http://rapporter.ffi.no/rapporter/2004/01583.pdf>

Indias innflytelse og det å vinne ”strategisk dybde” mot sin erkefiende (India), har vært en del av sikkerhetstenkningen til Pakistan helt siden landet oppnådde sin uavhengighet i 1947⁶¹. Barnett Rubin argumenterer at ”Pakistan’s military establishment has always approached the various wars in and around Afghanistan as a function of its main institutional and national security interests: first and foremost, balancing India”⁶². Dette står i samsvar med det president Parvez Musharraf, som kom til makta i 1999 etter et militært kupp, skriver i sine memoarer. Han angir geostrategiske hensyn som bakgrunn for statens støtte til Taliban (Musharraf 2006:203). Altså sikre Pakistans interesser ved å støtte opprettelsen av et pro-Pakistan regime og hindre at et annet regime [Nordalliansen] under innflytelse av Russland, India og Iran kom til makta. Pakistan tror at med et ikke-Islamabad vennlig regime i Kabul vil det oppleve mer ustabilitet i den nordvestlige grenseprovinsen (North West Frontier Provinces- NWFP), antagelsen er at Afghanistan vil da oppmuntre eller kanskje til og med støtte nasjonalistiske krefter på den pakistanske siden av grensen.

Felles ideologi og etnisk tilhørighet kan sies å forklare JUIs store rekrutthjelp til Taliban. Begge omfavnet *Deobandi- tradisjonen*, en konservativ religiøs tilnærming innen sunniislam som kjennetegnes av bl.a. et strengt kvinnesyn, sterk antipati til sjiamuslimene og kritisk holdning til stamme- og føydalsystem (Rashid i Maley 1998:75). Flertallet av Talibanledere, inkludert Mulla Omar, hadde samme etnisk bakgrunn som JUI- lederne Fazlur Rahman og Sami ul- Haq, nemlig pasjtunsk. I tillegg har flere av bevegelsens ledere [8 ministre i 1999] studert ved madrassaer tilknyttet JUI i Pakistan (Rashid 2001:90). Mens bakgrunnen til transportmafiaens interesse for Taliban har nok vært ønsket om at Taliban skulle sørge for sikkerheten til handelsruten fra Kandahar via Herat til Sentral- Asia.

Saudi Arabias første kontakt med Taliban skjedde trolig under en jakttur til Kandahar som var arrangert av JUIs leder, Maulana Fazlur Rehman, for saudiske og golfmonarkienes prinser vinteren 1994 (Rashid 2001:201). Prinsene etterlot seg både penger og flere luksuriøse jeoper til Taliban ved reisens slutt. Etter dette begynte Saudi Arabias etterretningssjef, Prins Turki al-Faisal, å besøke Kandahar og Islamabad med jevne mellomrom. Rashid skriver at: "The Saudi Intelligence chief Prince Turki al Faisal visited Islamabad and Kandahar in July 1996 to discuss with the ISI a new plan to take Kabul, and both countries stepped up supplies to the Taliban" (Rashid 2001:48). Om Jalalabads fall skriver han "Pakistan and Saudi Arabia helped

⁶¹ Rashid 2008:25, Laila Bukharis artikkel: "Fra strategisk dybde til strategisk trussel", 11. Mars 2008 og Barnett R. Rubin i Jayshree Bajoria: "India- Afghanistan Relations", 22. Juli 2009.

⁶² Barnett Rubin i Jayshree Bajoria: "India- Afghanistan Relations", 22. Juli 2009

engineer the surrender and eventual flight [til Pakistan] of the head of Jalalabad Shura, Haji Abdul Qadeer" (ibid). Etter august 1998 bombing mot USAs ambassader i Kenya og Tanzania økte USA presset på Riyadh. Forholdet mellom Riyadh og Taliban kjølnet etter at Mullah Omar i august 1998 avviste kravet om utlevering av bin Laden samt å ha fornærmet Turki al-Faisal ved å beskyldte ham for "misbruk" av kongehuset (Rashid 2001:138-139). Riyadh utviste Talibans ambassadør og reduserte sin diplomatiske representasjon fra ambassadørnivå til chargé d'affaires, men det opprettholdt fortsatt sin anerkjennelse av Taliban- styret (Marsden 2002:145 og Goodson 2001:166).

Iran motsatte seg ikke Taliban i de første månedene av bevegelsens levetid, men det inntok et kritisk standpunkt til Taliban da bevegelsen i mars 1995 vant over styrkene til Wahdat og Hekmatyar og truet med å innta Kabul⁶³. Siden da har Teheran betraktet Taliban som anti-sjia og anti- Iran, og i likhet med Russland og India valgte å støtte anti- Taliban grupperinger. Som reaksjon på Irans økende militærstøtte til opposisjonen stengte Taliban Irans ambassade i Kabul i 1997 (Rashid 2001:203). Spenningen og fiendtligheten mellom Taliban og Iran økte betydelig etter førstnevntes drap på åtte iranske diplomater og en journalist i august 1998 i Mazar-e Sharif. Iran truet med gjengjeldelse og utplasserte ca. 250 000 soldater på grensen til Afghanistan (Goodson 2001:165). Men med den moderate president Mohammad Khatemis pragmatiske tilnærming overfor Afghanistan og FNs innsats ledet av Lakhdar Brahimi ble spenningsnivået redusert og Taliban gikk med på å løslate iranske trailersjåførere som var tatt til fange i Mazar samt sende likene til de drepte diplomatene til Iran (Nojumi 2002: 187).

India. Selv om India ikke grenser direkte til Afghanistan, har det som følge av blant annet konflikten med Pakistan over Kashmir ansett støtte til afghanske anti- Taliban grupperinger i sin interesse. For India betraktet i likhet med Russland, Iran, Usbekistan og Tadsjikistan Talibanregimet "as merely Pakistan's proxy" (Goodson 2001:80). Talibans vilje til å ta imot militante islamister fra Pakistan og Kashmir ser ut til å ha uroet New Delhi ytterligere. Mullah Omar la ikke skjul på sin støtte og i 1998 hadde sagt at "we support the jihad in Kashmir, it is also true that some Afghans [hans menn] are fighting against the Indian occupation forces in Kashmir" (Rashid 2001:186). India på sin side forsøkte å styrke Rabbani- regjeringen ved å renovere Ariana- flyene og samt gi økonomisk støtte (ibid:45).

⁶³ Ahady, Anwar al-Haq "Saudi Arabia, Iran and the Conflict in Afghanistan" in Maley (1998:126).

Russland og fire av de sentralasiatiske landene [Usbekistan, Tadsjikistan, Kirgisistan og Kasakhstan] var blant de statene i regionen som mest fryktet spredningen av den nye formen for islamsk radikalisme som Taliban stod for, og følgelig ga sin støtte til Nordalliansen (NA) (Rashid 2001:5 og 44-45). Turkmenistan inntok derimot nøytral posisjon i forhold til konflikten i Afghanistan. Tross visse forskjeller i synet på grad av støtte til Abdul Rashid Dostum og andre enkelte medlemmer av NA, fantes det et felles syn blant de fire tidligere sovjetiske republikkene og Russland om at en eventuell Taliban-seier vil kunne medføre komplikasjoner for deres interesser. Panikken viste seg å være tilsynelatende større i Moskva enn i Sentral- Asia hvor flere av landene grenser direkte til Afghanistan. President Yeltsins sikkerhetsrådgiver, General Alexander Lebed, hevdet at "Their [Taliban] plans include making part of Uzbekistan including Bukhara- one of Islam`s holy places- part of the Afghan state. They will join with the detachments of the Tajik opposition leader, Sayed Nuri. They share the same faith. They will sweep away our border posts"⁶⁴.

Usbekistan som den mektigste og mest uavhengige stat av de sentralasiatiske landene ser ut til å ikke ha betraktet Taliban som en reell militær trussel og i likhet med kasakhiske myndigheter heller ikke ha trodd på Lebeds påstand om Talibans territorielle ambisjon utover Afghanistans grenser. Men det derimot fryktet mest var i følge Hyman effekten av en eventuell Taliban seier; økt tilstrømming av afghanske flyktninger og narkotika til de sentralasiatiske statene, og ideologisk påvirkning på grupper mottagelig for islamsk retorikk i Usbekistan⁶⁵. Islamistiske bevegelser slik som Islamic Renaissance Party (IRP) finnes i alle sentralasiatiske land, disse ser ut til å utgjøre større utfordring for Usbekistan og Tadsjikistan. I tillegg til IRP, utgjør Usbekistans Islamic Democratic Party og Wahhabi- bevegelsen i Ferghana dalen utfordringer for de mer sekulære sentralasiatiske landene (Goodson 2001:160). Mens Tadsjikistan som selv slet med intern utfordringer [borgerkrigen og en svak økonomi] viste seg å ikke være i posisjon til å ha en egen politikk overfor Taliban, dermed valgte landet å stå på linje med Moskva⁶⁶. Under borgerkrigen i Tadsjikistan fungerte Afghanistan som treningsbase og hovedrute for forsyning til tadsjikiske opprøre. Til å begynne med virket Tadsjikistan nølende i å støtte Ahmed Shah Masud og Burhanuddin Rabbani nettopp på grunn av deres innblanding i borgerkrigen i Tadsjikistan (Goodson 2001:166).

Det er vanskelig å si i hvor stor grad Moskvas frykt for islamsk radikalisme var/er reell. Men

⁶⁴ Interfax news agency report, 1 October 1996, in Maley (1998:108).

⁶⁵ Hyman, Anthony: "Russia, Central Asia and the Taliban" in Maley (1998:110-111)

⁶⁶ Hyman in Maley (1998:111).

det som er viktig å nevne er at den antatte trusselen fra Taliban ga Russland i følge Marsden muligheten til å rettferdiggjøre sin opprettholdelse av militærnærver samt politisk og økonomisk innflytelse i Sentral Asia, spesielt Tadsjikistan (2002:142). Russland utplasserte ca. 5 000 tropper i den sørlige grensen til Kirgisistan og ca. 3 000 i Usbekistan- Afghanistan grensen, og etter 1997 satte sine 25 000 tropper i høy alarmberedskap i Tadsjikistan (Rashid 2001:60 og Hyman i Maley 1998:112). Marsden påpeker at Russland har også hatt betydelig utbytte av tilgangen til Sentral Asias olje- og gassreserver (2002:142).

Turkmenistan har i motsetning til andre sentralasiatiske land sett seg tjent med nøytralitetspolitikk både overfor Taliban og andre afghanske fraksjoner. Hindring av bl.a. våpen og narkotikasmugling inn i landet, ekstremisme, afghanske flyktinger har utgjort Turkmenistans utenrikspolitiske mål. Turkmenistans forsiktige holdning overfor Afghanistan ser ut til å ha en klar sammenheng med landets økonomiske interesser. Landet har lenge hatt et sterkt behov for eksport av sin olje og gass til utenlandske markeder (Marsden 2002:141). Gjennom en eventuell olje- og gassrørledning enten via Afghanistan eller Iran til Pakistan kunne Turkmenistan oppnå både bedre prisbetingelser for sin eksport samt tilgang til utenlandsk valuta. På denne måten kunne landet redusere sin økonomiske avhengighet fra Russland og komme ut av den langvarige isolasjonen. Turkmenske myndigheter avsto fra deltakelse i særmerter om Afghanistan i regi av Samveldet av uavhengige stater (SUS) med den begrunnelse at det ikke var part i den kollektive sikkerhetsavtalen til SUS⁶⁷. Tross for regional press greide landet å holde seg nøytral, og interessant nok har det vært minst påvirket av krisen i Afghanistan sammenlignet med andre naboland.

Kina som deler en kort grense med Afghanistan, har i likhet med sentralasiatiske republikkene vært bekymret for spredningen av radikal islamisme til den ustabile Xinjiang provinsen. Muzhda skriver at ”av og til kom det delegasjoner fra folkerepublikken Kina til Afghanistan, og militærtrening av militante muslimer fra uigur- folket fra Xinjiang- provinsen utgjorde Kinas hovedbekymring i møtet med Taliban representanter” (1381:124).

FN og Taliban. Relasjonen mellom FN og Taliban kan vurderes i to tidsperioder, perioden 1994-1996 og fra 1996-2001. Det er minst fire saker som kan sies å ha påvirket forholdet mellom FN og Taliban, nemlig behandlingen av kvinner og generell brudd på

⁶⁷ Hyman i Maley (1998:107)

menneskerettene, trakassering og vold mot FN- personalet og andre humanitære bistandsorganisasjoner, Taliban- bevegelsens husing av internasjonale terrorister og dyrking og produksjon av narkotikka.

1994-1996: I denne perioden greide Taliban i større grad å bruke fraværet av en felles posisjon i FN-organene og ellers blant andre internasjonale humanitærorganisasjoner til sin egen fordel og dermed redusere press og kritikk til et minimum fram til erobringen av Kabul i september 1996. UNICEF og Save The Children Alliance som bestod av Sveriges Radda Barnen og Redd Barna organisasjonene fra USA og Storbritannia var de eneste organisasjonene som etter erobringen av Herat i september 1995 suspenderte sine programmer i protest mot ekskluderingen av jenter fra skole⁶⁸. Redd Barna alliansen oppfordret andre å gjøre det samme, men ble ikke hørt. Fordi de fleste hjelpeorganisasjonene fryktet at bruken av trusler eller innstilling av prosjekter ville kanskje medføre til tøffere holdning og sammenbrudd av kommunikasjon med Taliban. Sånn sett synes Taliban å ha lykkes med å holde det internasjonale samfunnet i en vent- situasjon med sin påstand om at forhindringen av jenter og kvinner fra skole og jobb er midlertidig.

1996-2001: Økt spenning. Umiddelbart etter erobringen av hovedstaden gjorde Taliban krav på Afghanistans sete i FNs generalforsamling og krevde internasjonal anerkjennelse. Men en eventuell internasjonal anerkjennelse viste seg å bli krevende og betinget. For bevegelsens restriktive politikk synes å ha spilt en rolle i å forhindre stater fra å anerkjenne Taliban som Afghanistans nye styresmakt. Med overtakelsen av hovedstaden økte spenningen mellom FN og Taliban betraktelig. Det første gruppen foretok seg var henrettelsen av Afghanistans siste kommunistleder, president Najibullah, som søkte asyl i FN-hovedkvarteret i Kabul siden april 1992 (Rashid 2001:49-50). Både generalforsamlingen og sikkerhetsrådet i FN fordømte henrettelsen av Najibullah⁶⁹. Med denne handlingen hadde Taliban i følge Rashid ”humiliated the UN and the international community and embarssed their allies, Pakistan and Saudi Arabia” (ibid). Ydmykelsen kan sies å ha vært ekstra stor for FNs del siden det ikke lykkes med å redde Najibullahs liv. Hengingen indikerte at verdenssamfunnet stod overfor et vanskelig regime hvor anerkjente internasjonale regler og prinsipper ikke veide mye.

Behandlingen av kvinner var en annen sak som vekket stor oppmerksomhet hos det

⁶⁸ Dupree, Nancy Hatch, "Afghan Women Under the Taliban", in Maley (1998:146-7).

⁶⁹ UN News Center: *Afghanistan & United Nations*, s.5

internasjonale samfunnet og bidro til å øke avstanden mellom Taliban og FN. I de tre første månedene etter overtakelsen av hovedstaden introduserte Taliban en rekke strenge reguleringer som begrenset kvinners rettigheter og muligheter i samfunnet meget sterkt. I den første fasen av innføringen av reguleringene som skjedde etter noen få timer etter erobringen av Kabul, forbød Taliban jenter og kvinner fra å gå på skole og arbeide, og å ferdes utenfor huset uten heldekkende *burka* og mannlig følge fra familien [*mahram*]⁷⁰. Videre ble skjønnhetssalonger og offentlige bad/*hamamer* for kvinner lagt ned. Som følge av disse reguleringene ble 63 skoler i Kabul – by lagt ned, noe som rammet 103 000 jenter, 148 000 gutter og 11 200 lærere hvorav 7 800 var kvinner (Rashid 2001:108). Det bør nevnes at i den andre fasen som omfatter november og desember 1996 åpnet Taliban for kvinner å kunne arbeide i helsesektoren, men ikke uten betingelser. Tillatelsen gjaldt ifølge Dupree segregerte sykehus eller klinikker og krevde at vedkommende reiste med en *mahram*, var kledd simpelt, anstendig og uten sminke⁷¹. Men de nye reguleringene innholdt også ytterligere restriksjoner på kvinners frihet. Drosjesjåfører ble pålagt å ikke plukke opp kvinner uten *mahram* eller med iranske *chador* [som viser ansikt], og mannlige skreddere kunne ikke lenger ta mål av kvinnelige kunder, ikke tillatt for kvinner å vaske klær i Kabul- elven (Rashid 2001:Appendix 1). Det interessante er at fratredelse innebar straff ikke bare for kvinnen og drosjesjåføren og skredderen, men også for ektemannen. På denne måten sikret man effektivt mannens kontroll over kvinnelige familiemedlemmer. Talibans kjønnspolitikk høstet stor internasjonal kritikk. Men når det gjelder FN fantes det fortsatt delte meninger i hvordan skulle man forholde seg til Taliban. Dupree skriver at Generalsekretæren i UNESCO, Federico Mayor, i oktober 1996 ”called for a spirit of tolerance”. Mens daværende FNs spesialutsending til Afghanistan, Dr Norbert Holl, ”warned that it was not up to the Taliban leader to rule on human rights, since whoever controlling Afghanistan is bound by the Charter of the UN”⁷². Taliban på sin side avviste det internasjonale samfunnets kritikk og mente at de var bundet kun av *Sharia* og ikke FNs menneskerettighetsdokumenter som de oppfattet som et redskap for vestlig kulturimperialisme (Marsden 2002:115). Eksempelvis svarte Talibans daværende fungerende viseutenriksminister, Sher Mohammad Stanekzai⁷³, slik på internasjonalt press og kritikk: ”This is our country and we know better what to do with our women, do not interfere in our internal affairs ”.

⁷⁰ Dupree i Maley (1998:148).

⁷¹ Dupree i Maley (1998:156).

⁷² Dupree i Maley (1998:148-149).

⁷³ Mohammad Khurshid, ”Taliban and the Western media” The Frontier Post, 8 oktober 1996 in Maley (1998: 159).

Trakassering og vold mot FN- personalet og andre humanitære bistandsorganisasjoner, utgjorde en tredje problemstilling som forverret forholdet mellom FN og Taliban. I mai 1997 ble fire afghanske kvinnelige ansatte som jobbet for International Care (US) banket opp av regimets religiøse politi, og regimet framsatte krav om at all kvinnelige humanitærarbeidere med muslimsk bakgrunn som kom til Afghanistan skulle ha med seg et nært mannlige familiemedlem som følger (Rashid 2001:114). I juli 1997 gjorde Taliban det enda vanskeligere for humanitærorganisasjoner å drive med hjelpearbeid ved å forlange utflyttingen av all organisasjoner tilknyttet FN og andre internasjonale organisasjoner til et forhåndsbestemt sted i Kabul, den ødelagte Polyteknikk- bygningen. Dette kravet resulterte til evakuering av FN og andre NGOer fra Kabul. I september 1997 bidro Taliban til ytterligere spenning ved å anholde den EUs høykommisær for humanitære saker, Emma Bonino, i tre timer (Marsden 2002:111). Årsaken var at journalister som fulgte Bonino, hadde filmet et kvinnelig sykehus i Kabul. Tysklands utenriksminister beskrev Talibans rettferdiggjøring for anholdelsen som ”*utrolig og skammelig*”⁷⁴. Taliban-styret fortsatte å teste det internasjonale samfunnets tålmodighet fram til regimets kollaps i 2001. I februar 1998 trakk FN seg ut av Kandahar og stanset sine programmer etter fysisk vold og trusler mot dets ansatte fra Taliban ledere (Rashid 2001:70). Ca. åtte måneder senere ble to afghansk FN- ansatte og en militær rådgiver fra Italia drept. Manglende sikkerhet og økte restriksjoner førte til at FN evakuerte en del av sine ansatte og Den Europeiske Unionen/ EU stengte sitt kontor i Kabul (ibid:75 og 231). Taliban tenkte i følge Muzhda at med økt press på organisasjoner knyttet til FN kunne de tvinge FN til å anerkjenne det som Afghanistans regjering (1381:100). FN ikke bare lot være å anerkjenne Taliban som Afghanistans legitim stat, det innførte finansielle sanksjoner mot Taliban i oktober 1999 etter at Taliban avsto å utlevere bin Laden som var mistenkt av USA å ha stått bak bombingene av dets ambassader i Kenya og Tanzania. Sikkerhetsrådsresolusjon 1267 (1999), paragraf 4 innførte finansiellsanksjon mot Taliban som forbød bl.a. kommersielle flyvninger til og fra Afghanistan og samt frysning av bankkontoer tilhørende Taliban medlemmer⁷⁵. I resolusjon 1333 (2000) utvidet Sikkerhetsrådet sanksjonene og paragraf 5 innførte ensidig våpenboikott mot Taliban⁷⁶. I disse resolusjonene rettes det også sterk kritikk mot Talibanregimets systematisk diskriminering av jenter og

⁷⁴ Maley, “The foreign Policy of the Taliban”. *Council on Foreign Relations*, URL:

http://www.cfr.org/publication/8609/foreign_policy_of_the_taliban.html

⁷⁵Resolution 1267 (1999): Adopted by the Security Council at its 4051st meeting, on 15 October 1999, URL <http://www.un.org/Docs/sc/committees/1267/1267ResEng.htm>.

<http://www.un.org/Docs/sc/committees/1267/1267ResEng.htm>

⁷⁶ Resolution 1333 (2000): Adopted by the Security Council at its 4251st meeting, on 19 December 2000, URL:<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/806/62/PDF/N0080662.pdf?OpenElement>

kvinner, etnisk og religiøs forfølgelse av Afghanistans Sjiaer, overgrep mot sivile i Mazar-e Sharif og Bamiyan, drap på iranske diplomater og trakassering og drap på FN personalet. I et forsøk på å sørge for at tidligere resolusjoner ble overholdt, vedtok Sikkerhetsrådet en ny resolusjon (1363) i juli 2001. Denne i tillegg til å opprettholde tidligere restriksjonene, autoriserte overvåkingen av Afghanistans grenser for å sikre at våpenembargoen ble respektert⁷⁷. Ingen FN-observatører ble utplassert siden både Taliban og deres pakistanske støttespillere truet med å drepe de (Rashid 2008:18).

2.8 Relasjonen mellom USA og Taliban før 11/9

USAs relasjon til Taliban kan vurderes i to tidsfaser. I den første fasen som inkluderer grovsett perioden 1994-1997 var Washington forsiktig positiv innstilt til Taliban, mens i andre fasen som inkluderer slutten av året 1997 og fram til 2001 foretar Washington endringer i sin Afghanistan- politikk og inntar en mer kritisk posisjon i forhold til Taliban.

Washingtons forsiktige optimisme til Taliban: 1994-1997. USAs strategiske og økonomiske interesser i de sentralasiatiske landene ser ut til å ha vært drivkraften bak USAs forsiktige optimisme til Taliban i perioden 1994-1997. Washingtons rolle kan sies å ha kommet til uttrykk først og fremst gjennom dens støtte for UNOCALs prosjekt, som gikk ut på å bygge ut en olje- og gassrørledning fra Turkmenistan gjennom Afghanistan -ikke Iran- til Pakistan. Isolasjonen av Iran var hovedmotivet for USAs støtte til UNOCAL. En eventuell olje- og gassrørledning via Afghanistan ville utelukke Iran muligheten til å oppfylle Pakistans energibehov, og samt hindre at Iran oppnådde tilgang til utenlandsk valuta⁷⁸. Washington tenkte ifølge Mackenzie at Taliban ville tjene dets formål ved 1) å fungere som murvegg mot interessene til Russland og Iran i Afghanistan, 2) bekjempe dyrking og produksjon av narkotikka, 3) gjenopprette orden i hele Afghanistan slik som de gjorde i Kandahar og i de sørlige delene av landet, 4) kvitte seg med treningsleirer for terrorister, 5) bane vei for retur av eks- kongen, Zahir Shah, og 6) sørge for sikkerheten på veiene og eventuelt olje- og gassrørledning fra Turkmenistan som skulle gå gjennom Afghanistan til Pakistan slik at det kunne bli opprettet handelsforbindelser mellom Sentral-Asia og Washingtons alliert, Pakistan⁷⁹. Det var på bakgrunn av disse forhåpningene at Washington så med positive øyne da Taliban tok over Kabul i september 1996. USAs utenriksdepartement meddelte at det vil

⁷⁷Resolution 1363 (2001): Adopted by the Security Council at its 4352nd meeting, on 30 July 2001, URL <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/473/97/PDF/N0147397.pdf?OpenElement>

⁷⁸ Mackenzie, Richard "United States and the Taliban", in Maley (1998:99).

⁷⁹ Mackenzie in Maley (1998:96)

opprette diplomatiske forbindelser med Taliban ved å sende en offisiell utsending til Kabul – en uttalelse som raskt ble trukket tilbake (Rashid 2001:166). Skadene var allerede gjort tross tilbaketrekkingen av den lite gjennomtenkte uttalelsen. For Iran, Russland, de fire sentralasiatiske landene [utenom Turkmenistan] og afghanske anti-Taliban grupperinger var nå overbevist om at USA- UNOCAI felleskapen støttet Taliban og ville ha en overall seier til Taliban (Rashid 2001:166).

Skifte i politikken: 1997-2001. Da det i slutten av 1997 ble klart for USA at Taliban ikke evnet å levere eller oppfylle noen som helst av forventningene, valgte Washington å vende regimet ryggen og innta en mer nøytral posisjon i forhold til konflikten i Afghanistan. Det var imidlertid fem faktorer som ifølge Mackenzie bidro til endring i USAs politikk overfor Taliban. For det første viste Taliban å ikke være i stand til å utvide sin kontroll over Afghanistan. For det andre, ikke bare lot være å bekjempe narkotikadyrking, men dro selv nytte ut av det slik at på slutten av 1997 kom over 90 % av narkotikaproduksjonen fra Taliban kontrollerte områder. For det tredje, Taliban viste seg å være mindre mottagelig for USAs politiske interesser. Det som forarget Washington mest, var Talibans fortsatt støtte og beskyttelse til al-Qaidas leder, Osama Bin Laden. Den fjerde faktoren som bidro til endring i USAs Afghanistan politikk var Talibans dårlige behandling av kvinner og generell brudd på menneskerett⁸⁰. Endringene i USAs Afghanistan politikk ser ut til å ikke ha hatt noe praktiske betydning for konfliktforløpet i Afghanistan. For USAs to strategiske allierte partnere, Pakistan og Saudi Arabia, fikk fortsette med sin politiske og militære støtte til Taliban. Sistnevnte brøt sine diplomatiske forbindelser med Taliban høsten 1998 etter press fra Washington og tilsynelatende stanset sin støtte også. Men Riyadh opprettholdt sin anerkjennelse av Taliban som Afghanistans legitime stat.

2.9 Oppsummering

Roy skiller mellom tre hovedtype islamske bevegelser i Afghanistan; islamistene, tradisjonalistene og fundamentalistene. To sunnipartier, Jamiat og Hizb-e Islami, og tre sjiapartier Nasr, Sepah og Mustazaffin, og Wahdat fra 1990 omfattes av den første kategorien. Den andre kategorien inkluderer *Harakat-e Inqilab*, *Jabhe- i Nejat-e Milli* og *Mahaz- e Milli*. Disse kjennetegnes bl.a. av at de ikke ser noe prinsipiell feil ved sammenblandingen av religiøse og kulturelle praksiser. Partiene *Harakat-e Islami* og *Hizb-e Islami/Khales* anses som

⁸⁰ Mackenzie in Maley (1998:100-101).

to fundamentalistiske partier. Taliban inngår i kategorien nyfundamentalisme. Roy markerer et tydelig skille mellom nyfundamentalisme og islamisme. Felles for disse to er ønsket om et islamsk samfunn, men om virkemidlene til å nå dette målet er de uenige. For nyfundamentalistene er det overordnede målet implementeringen av Sharia, mens islamistene anser lovgivningen som en del av en større agenda der politisk makt er viktig for realiseringen av en sann islamsk stat. Videre skiller de seg hva angår synet på kvinner, modernitet og andre religiøse sekter. Til forskjell for nyfundamentalistene forsvarer islamistene kvinners rett til utdanning og politiskdeltakelse. Førstnevnte deler heller ikke islamistenes positive syn på teknologi og vitenskap, og framstår mer anti-vestlig og anti-sjia. Taliban politiske system var hierarkisk ordnet der Kandahar-rådet fungerte som det øverste organet etterfulgt av regjeringen i Kabul og militærrådet. Taliban var ikke en homogen bevegelse. Regimet bestod av mujahedinveteraner, madrassa studenter, tidligere kommunistoffiserer. I tillegg sloss mange utenlandske krigere med Taliban. Fagfolk strides om årsakene til Talibans raske fremvekst. Noen framhever betydningen av støtte fra Pakistan og Saudi Arabia, mens andre legger mer vekt på interne faktorer som ønsket om sikkerhet, kjennskap til stammenormer og evne til å forvalte ressursene effektivt. Gjennomgangen av bevegelsens militære ekspansjon viste at støtten fra Pakistan og Saudi Arabia var med på å forvandle Taliban fra en liten lokalgruppe til å bli en nasjonal maktfaktor i 1996. Taliban hadde få venner utenfor Afghanistans grenser. Det var kun Pakistan, Saudi Arabia og UAE som anerkjente regimet. Riyadh trakk sin støtte i 1998. Iran, Russland, India og sentralasiatiske republikker - bortsett fra Turkmenistan, så sine interesser av ulike grunner truet og ga sin støtte til opposisjonen. Politikken til de tre første aktørene var i større grad bestemt av Islamabad og Riyadh sine engasjement og nærhet til Taliban, mens de tidligere sovjetiske republikkene var mest bekymret for radikalismen ved Taliban, økt tilstrømning av afghanske flyktninger og narkotika. Forholdet mellom FN og Taliban var generelt preget av spenning, noe som økte ytterligere etter maktovertakelse. Brudd på menneskeretter, diskriminering av kvinner, trakassering av hjelpearbeidere, husingen av ettersøkte internasjonale terrorister, og manglende vilje til bekjempelse av narkotikaproduksjon var blant de viktigste sakene som påvirket relasjonen. Disse problemstillingene preget i mer eller mindre grad forholdet mellom USA og Taliban også. Til å begynne med framstod Washington positiv innstilt til Taliban, men interessen avtok da det ble klart at Taliban ikke evnet å vinne over sine hjemlige motstandere og det faktum at bevegelsen viste seg å være mindre påtagelig for USAs interesser. Det som irriterte amerikanske myndigheter mest var beskyttelsen av bin Laden, en sak som til slutt førte til angrep.

3. Betydningen av manglende folkelig oppslutning i regimekollaps

3.1.1 Innledning

Innbyggerne i Kabul feiret Talibans fall da de siste Taliban-styrkene flyktet fra byen og Nordalliansen (NA) rykket inn den 13. november 2001. The Washington Post⁸¹ skrev: "Trucks carrying alliance soldiers and policemen were showered with confetti and flowers, and residents shouted slogans such as "Long live the Northern Alliance" and "Death to the Taliban." Hva lå til grunn for innbyggernes feiring av Talibans fall? Skyldtes manglende folkelig støtte, slik som australieren William Maley antydte, bevegelsens svake sosiale forankring i det afghanske samfunnet? Det er formålstjenlig først å se på hvordan politisk autoritet ble rettfærdiggjort under Taliban og hvor legitimt regimet ble betraktet av folk flest i Afghanistan før vi tar stilling til oppslutningen om Taliban. Dette kapitlet er delt inn i tre deler. I Del 1 gjør jeg først rede for Max Webers teori om legitime autoritetsformer, og så anvender jeg modellen på Taliban for å se på hvilken måte de legitimerte sin makt i det afghanske samfunnet. Del 2 tar for seg Michael Hudsons definisjon på et legitimt politisk system og ser på hvorvidt Taliban oppfylte de betingelsene som Hudson fremsetter. Del 3 omhandler informantenes syn på betydningen av manglende folkelig oppslutning i Talibans fall høsten 2001. Informantenes opplysninger og meninger problematiseres imidlertid ved hjelp av eksisterende relevant materielle på området- rapporter, artikler, bøker og lignende. Til sist besvares problemstillingen.

3.1.2 Max Webers typologi over autoritetsformer

Den tyske sosiologen Max Weber definerer en moderne stat som "Et organisert maktsamband som innenfor et område med hell hevder monopol på legitim bruk av vold som politisk middel, og som for dette formål har samlet de materielle driftsmidler i sine ledes hender" (Weber 2000:8). Med enklere ord er en stat en institusjon eller et politisk system med enerett på tvangsmakt innenfor et avgrenset territorium. Hva er da grunnlaget for slik legitim voldsanvendelse? Ethvert politisk system har ifølge Weber behov for å rettfærdiggjøre sin maktutøvelse gjennom appell til følgende tre fundamentale legitimitetsprinsipper: legalitet, tradisjon og karisma (Weber 2000:91-103).

Legalitet/lovstyre. Dette prinsippet innebærer at samfunnet styres etter rasjonelle lover og regler som er blitt til som følge av enighet mellom makthaverne og borgerne. I et lovstyre er

⁸¹ Branigin, William: "Afghan Rebels seize control of Kabul"- *Washingtonpost.com*, November 14, 2001

ingen hevet over formelle regler. Det kreves at både makthaverne og borgerne følger lovgivningen. ”Det er ikke personen selv som adlydes i kraft av sine personlige rettigheter, men den lovgitte regel bestemmer hvem som skal adlydes, og i hvilken utstrekning vedkommende skal adlydes. Selv den som befaler, adlyder loven eller reglementet” (Weber 2000:91-92). Herskerens makt kan anses å være legitim så lenge den utøves i samsvar med avtalte rasjonelle regler (ibid:89).

Tradisjonen som legitimitetsgrunnlag for maktutøvelse. I et tradisjonelt herredømme rettfærdiggjøres politisk autoritet gjennom veletablerte tradisjoner som anses å være hellige. ”Når herskeren adlydes, er det fordi tradisjonen gjør ham til en person som i seg selv er verdig og hellig. Herskerens legitimitet kan settes i fare dersom vedkommende hensynsløst krenker tradisjonen, siden den jo hviler på tradisjonens hellighet” (Weber 2000:94)”. Utenom de tradisjonelle normene finnes det ingen konstitusjonelle begrensninger på herkerens autoritet. Hans vilje er bare bundet ved de grenser som følelsen setter for hva som oppfattes som rimelig, rettfærdig eller hensiktsmessig.

Karisma som kilde til legitimitet. I karismatisk herredømme legitimeres maktutøvelsen med at herskeren har spesielle personlige egenskaper som magiske evner, åpenbaringer, heroisme og åndelig styrke. I et slikt politisk system er herskeren ”Det ene og alene rent personlig som adlydes, og det for hans personlig, høyest usedvanlige egenskapers skyld- ikke på grunn av noen lovbestemt stilling eller tradisjonsbetinget verdighet” (Weber 2000:98). Derfor vil herskerens legitimitet gjelde så lenge han anses å være i besittelse av de ekstraordinære egenskapene. For at befolkningen skal opprettholde sin anerkjennelse av den karismatiske lederen, må de påståtte ekstraordinære egenskapene dokumenteres regelmessig. Befolkningens anerkjennelse er forutsetningen og grunnlaget for legitimiteten til herkerens maktutøvelse. Karismatisk legitimering begrenser seg imidlertid ikke til noen spesielle regimetyper, Webers poeng var at ethvert levende politisk lederskap trenger et visst innslag av karisma.

3.1.3 Hvem er Mulla Mohammad Omar og hvordan legitimerte han sin makt?

Det vil være nyttig å vite hvem Talibanlederen er/var før vi ser på hvordan myndighetsutøvelse ble rettfærdiggjort av eller under Taliban i perioden 1996 fram til regimekollaps høsten 2001.

Ukjent og ansiktløs leder. Selv om Mulla Omar foretrakk å holde seg unna offentlighetens lys, finnes det noe informasjon om ham. Han er født i en fattig og religiøs familie i Nawdeh-

en landsby utenfor byen Kandahar i 1959. Omar tilhører Hotak-klanen av Ghilzai-stammen innenfor den pasjtunske stammekonføderasjonen, og er sagt å ha tre koner og fem barn [trolig en sønn og fire døtre] (Masoud 2009:33). Under russernes invasjon av Afghanistan kjempet han mot sovjetiske styrker og deres afghanske allierte under ledelse av kommandanter tilknyttet Hizb-e Islami (Khalis) i Kandaharregionen. Han ble såret fire ganger, den ene gangen mistet han det ene øyet. Med sovjetiske styrker ut av Afghanistan og tilbaketrekkingen av afghanske regjeringsstyrker fra sørområdene, vendte Mulla Omar tilbake til sin landsby, Sangisar, og startet en madrasa som ifølge myter spilte en sentral rolle i Talibans tidlige suksess (Matinuddin 1999:231 og Zaeef 2010: 52). Omar som ikke har fullført sin religiøse utdanning, sies å ikke være noen karismatisk taler og beskrives som en beskjeden person av de som har møtt ham. Han unngikk å vise seg offentlig for befolkningen og lot seg ikke avbilde. Bortsett fra den indre sirkelen rundt Omar, en rekke prominente militære kommandanter og noen få vestlige diplomater, og pakistanske myndighetspersoner og journalister, har han bare vært et navn for afghanere og verden. Enkelte har i ettertid stilt spørsmålsteget ved ektheten til det eneste bildet av Omar og et videoklipp (uttatt av BBC) som viser ham kledd i det som skal være Profeten Mohammeds kappe. Ifølge en diplomat som angivelig har hatt flere møter med Omar: "Apart from the fact that he has one eye, he looks nothing like the pictures the newspapers have been using. Even the often used BBC television film of him holding up the Prophet's Cloak after having himself declared Supreme Prince of Islam in 1996, was not Mullah Omar". Slike utsagn bidrar utvilsomt til ytterligere uklarheter rund Talibanlederens identitet, og styrker usikkerheten om hvem han egentlig var/er. En afghansk intellektuell som ønsket å være anonym, uttrykte det slik: " *Det kreves og forventes av dagens statsledere å være tilstede og ta del i befolkningens gode og vanskelige stunder. Mulla Omar unngikk å gjøre det, og tok avstand fra folket. Vi [afghanere] vet fremdeles ikke hvordan han ser ut. Jeg tror ikke at noen [av innbyggerne i Kabul] vil kunne kjenne Mulla Omar hvis de møter ham ut i gatene*". Det er antatt at hovedgrunnen til å holde Mulla Omar utenfor offentlighetens lys nettopp var å øke hans karisma.

Fra militærleder til "de troendes fyrste"

Mulla Omar som person blir gjerne framstilt som en mystisk og hemmelighetsfull skikkelse. Mye av det som er blitt skrevet eller sagt om Omar/Taliban er imidlertid blitt formidlet av pakistanske kilder, det være seg journalister slik som Rahimullah Yusufzai, Kamal Matinuddin eller anonyme diplomater. Felles for disse kildene er at de framstiller Mulla Omar generelt som en gåtefull og meget religiøs person som gjerne mottar sine instruksjoner fra

Gud/Allah gjennom drømmer og er mindre villig til å basere sine beslutninger på rasjonelle avveininger eller fornuft. Eksempelvis har Mulla Omar trolig fortalt Rahimullah Yusufzai i et intervju at han startet Talibanbevegelsen etter en drøm "... in which Allah came to him in the shape of a man, asking him to lead the faithful⁸²". Slike profetaktige (guddommelige) egenskaper står i stor kontrast til hva Talibans tidligere ambassadør og en av grunnleggerne av bevegelsen, Mulla Abdul Salam Zaeef, skriver i sine memoarer. Talibanbevegelsen ble opprettet etter seriøse møter og runder med diskusjoner som varte i flere måneder med et svært avgrenset formål; å gjøre slutt på lovløsheten og kriminaliteten som hersket i distriktene Panjway og Maiwand (Zaeef 2010:62-3 og 68). Ifølge Zaeef ble det satt opp flere delegasjoner som hadde i oppgave å snakke med tidligere kjente lokale mujahedin-kommandanter, ulema og fraksjoner av Taliban⁸³ om etableringen av ro og orden i de to distriktene. Samtidig skulle delegasjonene lete etter passende kandidater til ledervervet. Zaeef skriver at i et av møtene ble han selv foreslått av flertallet av møtedeltakerne til å lede opprørgruppen som tok til seg navnet Taliban senere, men i stedet foreslo han "en leder som ikke var så prominent figur uten sterke politiske forbindelser til noen kjente kommandanter" (ibid:63). Den ukjente mannen var Mulla Mohammad Omar Akhund. Under det tredje møtet hvor ca. 40-50 Talibanmedlemmer var til stede, ble Mawlawi Abdul Samad utpekt som *Emir* (politisk overhode) og Mulla Mohammad Omar som militærleder for Taliban (ibid:65). Med dette ble Taliban som bevegelse født, men fremdeles uten et offisielt navn, emblem eller vedtekter. Sharialovgivningen skulle fungere som "guiding law". Omar aksepterte posisjonen som militærleder for de misfornøyde prestene fra Kandahar og deres studenter etter at han forsikret seg om deres tilslutning [bay-åt] i et av de siste møtene som fant sted mot slutten av 1994. Møtedeltakerne forpliktet seg til å støtte ham uansett situasjon ved å sverge på Koranen (ibid:65).

Memoarboken til Zaeef kan sies å være den hittil mest detaljerte beretningen om Talibans aller første dager, og fjerner mye av mystikken som Mulla Omar tidligere ble forbundet med i den akademiske litteraturen om bevegelsens vekst. Et hyppig brukt eksempel som fremstiller Talibansoldatene med Mulla Omar i spissen i et bedre lys enn deres motstandere, er historien om to unge afghanske kvinner kidnappet og voldtatt av en Hizb-e Islami (Hekmatyar) kommandant og hans menn. I Matinuddin⁸⁴ (1999:26) og Rashid (2001)

⁸²Robert Marquand: "The relucive leader who runs the Taliban".

⁸³De tre gruppene som opererte delvis uavhengig av hverandre i ulike distrikter, kom under Mulla Omars kontroll i forkant av angrepet på Spin Boldak (Zaeef 2010:71-2).

⁸⁴Kamal Matinuddin oppgir Pakistans generalkonsul og ISI- offiseren, obersten "Imam", som kilde (Matinuddin 1999:26).

framstilles hendelsen slik at Talibanlederen visste om overgrepet og grep til våpen for å befri dem fra ”bandittene” eller ”kriminelle”. Mens Zaeef skriver at Talibansoldatene hadde ingen forhåndskjennskap til de to omtalte kvinnene, de ble oppdaget etter at kommandant Saleh, tilknyttet Hizb-e Islami Hikmatyar, ble beseiret (Zaeef 2010:69). Den planlagte aksjonen mot Saleh skjedde etter at han unngikk å etterkomme Talibans frist for å legge ned sin kontrollpost frivillig. Tross dette må det konkluderes at sannheten om denne viktige hendelsen er framdeles uvisst.

Det skal nevnes at Zaeef ikke skriver noe om hvor lenge Mawlawi Abdul Samad fungerte som *Emir* eller når og hvordan Mulla Omar sikret seg kontroll også over politiske saker. Det virker likevel slik at Mulla Omar fylte rollen som både militær og politisk leder for Taliban etter erobringen av Kandahar og at han fortsatte i denne rollen fram til april 1996. I den perioden ble beslutninger i viktige saker fattet i samråd med Kandahar-shuraen og det militære rådet. Med Mulla Omar som ”de troendes fyrste” fikk alle eksisterende shuraer i Talibanbevegelsen svekket sine roller. Ærestittelen, som jeg skal gå nærmere inn på nedenfor, ga Omar muligheten til å vise til et overordnet mandat i forhold til oppslutning i valg.

Talibans syn på valg

Det virker hensiktsmessig å gjøre rede for Talibans syn på politisk deltakelse eller valg samt se på under hvilke omstendigheter Mulla Omar tok *amir ul-mu`minin*- tittelen (de troendes fyrste), før behandlingen av betydningen av statusen som de troendes fyrste. Det er ikke kjent at Taliban har uttrykt sine ideer og tanker om bl.a. ønsket styresett i et eget nedskrevet offisielt dokument i løpet av de fem årene som de satt ved makta, f. eks. en grunnlov⁸⁵. Likevel går det nokså tydelig fram av uttalelser fra enkelte høytstående Talibanledere at de ønsket å opprette en type islamsk stat der Koranen og tradisjonen skulle utgjøre kilden til både lover og autoritet. En av Talibans kadre; Sayed Mohammad Sadozai, forklarte Talibans syn slik; ”I demokratiske styresett er det folket som utgjør kilden til maktutøvelse og

⁸⁵ Bevegelsen ga for første gang ut en regelbok, (Pashto; *de afghanistan islami emarat de mujahidino la para layeh*/ regler for helligkrigere i det islamske emiratet Afghanistan), i slutten av juli 2009. Boken består av 13 kapitler og 67 artikler, og trekker opp retningslinjer for bl.a. hvordan Talibankrigere skal opptre i forhold til sivile afghanere, fanger, afghanske og utenlandske styrker. Loven som er sagt å være vedtatt av lederutvalget og ulema i Talibanbevegelsen og har oppnådd Mulla Omars godkjenning, gir sistnevnte vide fullmakter. Eksempelvis kan ingen andre enn *imamen* (Mulla Mohammad Omar Akhund) foreta endringer i loven, og det er ham og *viseimamen* eller hans nestkommanderende som har retten til å avgjøre skjebnen til utenlandske militære personell og afghanske fanger av høyere rang (offisielle myndighetsrepresentanter slik som distriktssjef, direktør, militære kommandanter eller høyere). Videre forbys dannelsen av nye eller parallelle grupperinger i Talibanbevegelsen. *Aljazeera English*, ”Key quotes from new Taliban book”, URL:

<http://english.aljazeera.net/news/asia/2009/07/200972775236982270.html>

lovgivende myndighet plasseres hos folket. Mens i Islam er grunnlaget til maktutøvelse troen på Gud og fullstendig overgivelse til Ham. I en islamsk stat er det Gud som er hovedkilden til autoritet, og ingen kan ha lovgivende myndighet⁸⁶”. Med dette ble betydningen av politiske partier og valg avvist, og i likhet med flere tidligere geistlige mujahedinledere (Sunni) anså man ikke borgerne til å være skikket til verken valg av landets leder eller å vedta lover. Det fantes ikke noen konsensus blant lederne for de syv Peshawar- stasjonerte mujahedinpartiene om legitimiteten av demokratiske valg på begynnelsen av 1990-tallet. De hadde delte meninger om så vel legitimiteten som nødvendigheten av valg. Waheed Muzhda⁸⁷ skriver i en artikkel at; ”Mens Mawlawi Younes Khales (lederen for Hizb-e Islami Khales) og flere andre av mujahedinledere [bl.a. Burhanuddin Rabbani] var av den oppfatning at statslederen skulle velges av individer med myndighet til å «løse og binde» [*ahl-e hal wa aqd*], anså Hekmatyar⁸⁸ valg som en riktig metode for borgerne å kunne velge sitt statsoverhode”. *Ahl-e hal wa aqd*-prinsippet innebar at vanlige borgere ble ansett for å ikke være i stand til å vite hva som var best for dem selv og landet, og følgelig utelukket fra retten til å stemme. Prinsippet ble først anvendt av Burhanuddin Rabbani i januar 1993, som ulikt sin forgjenger, Sibghatullah Mujadidi, nektet å gå av og avholde valg etter fire måneder som president for interimsstyret. I stedet forlenget han sin regjeringsperiode gjennom *ahl-i hal wa aqd*-rådet. Rådet ble boikottet av ledende fraksjoner slik som Hezb-e Islami ledet av Gulbuddin Hekmatyar, Hizb-e Wahdat-e Islami under ledelse av Abdul Ali Mazari, Jumbush-e Milli ledet av Abdul Rashid Dostum og Sibghatullah Mojadidi. Disse partiene dannet en ny allianse mot Rabbani-styret, kalt *Shura-i- Hamahangi/ Koordineringsrådet*. Men heller ikke denne løse alliansen, som ble støttet av Pakistan, lyktes med å tvinge Rabbani til å frasi seg presidentvervet.

Talibanregimet som også var tilhenger av *ahl-e hal wa aqd* metoden, benyttet seg av prinsippet i en kritisk situasjon der bevegelsens politiske skjebne virker å ha stått på spill. Mangel på legitimitet hos Talibanbevegelsen ble tydelig allerede våren 1995, da 10 måneders beleiring av Kabul ikke førte fram. Regjeringsstyrkene under kommando av Ahmed Shah Masud greide å holde Taliban-styrkene utenfor hovedstaden, og vest i landet led Taliban et

⁸⁶Sitert i Haqani, Mawlawi Hafizullah: ”Jonbish-e taliban, tashkilat, digahha wa wizhagiha [Talibanbevegelsen: sruktur, synspunkter og kjenneteg]”. S. 27. Oversatt til persisk av Sarwar Danish. Publisert i *Seraj Journalen: Cultural Center Of Afghan Writers*. Vol. 6/No 18/Autumn 1999, Iran

⁸⁷ Waheed Muzhdeh: “taliban, fiq-e islami wa entekhabat-, Islamsk rett og valg”. *BBCPERSIAN*, URL:http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2009/07/090725_dn_taliban_election_af88.shtml

⁸⁸Det skal nevnes at Hekmatyar snakket om valg da han innså å ikke kunne tvinge fram Rabbanis avgang med makt, kanskje han så valg som en mulig kanal til å komme seg til presidentpalasset. Partiene Jonbesh, Wahdat (og til og med selve Jamiat før det sikret seg presidentstolen) var alle tilhengere av valg.

kraftig nederlag mot styrkene til Ismail Khan. I tillegg til ca. 3000 drepte og sårede, mistet Taliban kontrollen over de nyerebrede provinsene Farah og Nimroz. Disse utviklingene bekymret Pakistan mest, som mislyktes i sine forsøk på å velte det nå pro- iranske Rabbani-regimet først ved å gi støtte til Hekmatyar og så gjennom Shura-i Hamahangi. Iran spilte sentral rolle i maktdelingen mellom Hekmatyar og Rabbani da førstnevnte tok statsministerstolen i juni 1996. Masuds ca. ett års motstand fikk pakistanere til å støtte regimeskifte gjennom en allianse mellom Dostum og Taliban. For realiseringen av dette formål dro Mujadidi i følge Andishmand (på oppfordring fra pakistanske myndigheter) i juni 1996 til Kandahar for å oppmuntre Talibanledelsen å akseptere Islamabad's forslag. Det ble ikke noe av forsøkene, men ISI greide å hindre Dostum fra å slutte seg til Masud i kampen mot Taliban (Andishmand 2007:358-9).

Nederlaget mot regjeringsstyrkene i Kabul og Herat våren 1995 viste at Talibansoldatene ikke var helt uslåelige eller uovervinnelige slik bevegelsens ledelse forsøkte å gi inntrykk av. Det svekket forestillingen av Talibansoldatene som "Guds soldater", et rykte som de hadde opparbeidet seg gjennom de relativ raske og lettvinde militære framrykkingene i sør Afghanistan. Peter Marsden skriver at "When they [Taliban] moved westwards from Kandahar, their reputation had already travelled before them and they were able to clear the main road of armed groups and bandits with great ease" (2002:45). Videre skadet Taliban selv sitt omdømme i betydelig grad blant gjennomsnittlige afghanere ved å skyte raketter mot hovedstaden i perioden mars 1995 til september 1996. For rakettutskytingen medførte at Taliban framsto som en maktsøkende fraksjon og dermed ikke så forskjellig fra andre stridende grupperinger. Det Mulla Omar ser ut til å ha fryktet mest, var eventuelle splittelser i Talibanbevegelsen og muligheten for å ikke oppnå støtte for sin sak blant pasjtunere. Den fastlåste situasjonen eller krisen hadde skapt uenigheter både blant ledelsen i Taliban og den pasjtunske befolkningen. Mens moderate elementer i Talibanbevegelsen og pasjtunere i de ny okkuperte områdene talte for forhandlinger med Rabbani-regjeringen og andre fraksjoner, ønsket de radikale fra Kandahar å fortsette krigen til fienden var beseiret (Rashid 2001:41).

De troendes fyrste

For å komme seg ut av krisen og gjenvinne eller bevare tilliten, innkalte Mulla Omar ca. 1200 utvalgte geistlige til et stormøte i Kandahar 20. mars 1996. Ifølge Maulavi M. Muttaqi, sjef for bevegelsens Informasjon- og Kulturdepartement, ønsket ledelsen i Taliban veiledning fra de religiøse lærde i "... how to break the political and military stalemate in the country (i Matinuddin 1999:113)". Møtet endte med en jihad- erklæring om krig mot Rabbani-regimet

samt at Mulla Omar oppnådde anerkjennelse som *amir ul- muminin*/de troendes fyrste (Muzhdah 1381:33 og Rashid 2001:42). Den fjerde april 1996 godtok Omar ærestittelen i en offisiell seremoni avholdt på taket av en moské i sentrum av Kandahar ved å iføre seg det som skal være profetens kappe, *khirqe-i mubarak*. Anerkjennelsen av Mulla Omar som de troendes fyrste krevde at de frammøtte, etter tradisjonen måtte sverge troskap (*bay`at*) til Mulla Omar som øverste leder og på den måten markere at samfunnet anså hans autoritet som legitim. *Bay`at* eller avleggelse av troskapsed innebar at støtten ikke kunne trekkes tilbake med mindre: ”emiren krenket Sharialovgivningene, var ut av stand til å utføre sine oppgaver, valgte å avsette seg selv eller døde” (Muzhdah 1381:31). Eden kunne heller ikke avløses av hvilke som helst politisk feil eller tabbe (ibid). Tross at tradisjonelle stamme- og klanledere (pasjtunse), politiske figurer fra motstandskampen mot Sovjetunionen og representanter fra ikke-pasjtunere var holdt utenfor samlingen, mente Talibanledelsen at møtedeltakerne oppfylte kravet om ”*ahl-e- hal wa aqd*” prinsippet i Koranen (Rashid 2001:40-1). Det skal nevnes at flere pakistanske myndighetspersoner slik som landets daværende ambassadør til Kabul, Qazi Humayun, og flere ISI- offiserer slik som obersten Imam⁸⁹ og Pakistans generalkonsul i Herat- provinsen hadde vært tilstede i det hemmelige møtet (ibid).

Med tanke på den eksisterende politiske situasjonen var opptreden en et politisk mesterstykke hvor Mulla Omar eller Talibanledelsen så ut til å ville oppnå flere mål. For det første, ved å iføre seg i profetens kappe og ta Amir ul- mu`minin tittelen hadde Mulla Omar påberopt seg retten til å lede ikke bare afghanere, men alle muslimer (Rashid 2001:42). For det andre, ved å forsøke å gi assosiasjoner til Islams gullalder og fremstille Taliban som en videreføring av kalifatet. For ærestittelen ble først brukt av kalif Omar som styrte det islamske riket mellom 634 og 644, og ble senere adoptert av de påfølgende kalifer (Selvik og Stensli 2007:117). På denne måten startet Mulla Omar (i afghansk sammenheng) en tradisjon for religiøs legitimering av maktutøvelse som kunne føres tilbake til Profeten Mohammad og de fire kalifene i Islam, noe som ga Talibanlederen muligheten til å vise til et overordnet mandat og en videre legitimitet enn oppslutning i allmenne og direkte valg. Mulla Omars talsmann, Ahmed Mutawakil, uttalte i et intervju med Ahmed Rashid i mars 1996 at Taliban faktisk ønsket å gjenopprette tradisjonen fra Islams gullalder. Ifølge ham: “Sharia tillater ikke politikk eller politiske partier. Vi [Taliban] ønsker å leve som profeten (Muhammed) levde for

⁸⁹ Hans virkelige navn er Amir Sultan Tarar og er ca. 66 år gammel (Christina Lamb, June 7, 2009: "The Taliban will never be defeated", *The Sunday Times*. Besøkt 3. nov. 2010, URL: <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/asia/article6445981.ece>

1400 år siden, og hellig krig er vår rett. Vi ønsker å gjenskape profetens tidsalder, og vi utfører bare det folket i Afghanistan har ønsket seg de siste 14 årene [gjelder perioden med kommunistisk regime fra 1978-92] (Rashid 2001:43)”. Med dette indikerte Mutawakil at Taliban ikke ønsket å dele makta med noen andre, noe de ikke gjorde. Og ettersom de kjempet for et hellig formål, var krig et legitimt middel mot dem som stilte seg i veien for realiseringen av deres misjon.

Fordeler og ulemper

Innvilgingen av ærestittelen ser ut til å ha hatt både fordeler og ulemper for Taliban som bevegelse. Av fordeler kan nevnes forebyggingen av misnøye og splittelse i Talibans egne rekker og pasjtunske stammer, rettslig grunnlag for videreføring av kampen mot dem som ikke anerkjente Mulla Omars autoritet, og et mandat til gjennomføringen av bevegelsens politikk under navnet Sharia. Utnevnelsen av Mulla Omar som *amir ul- mu`minin* kan sies å ha lagt lokk på den misnøyen som var i ferd med å vokse både blant Talibans egne rekker og ellers den pasjtunske befolkningen. Det mandatet som Mulla Omar fikk gjennom *ahl-e hal wa aqd*-rådet i april 1996 krevde full lydighet og lojalitet ikke bare fra den enkelte i Taliban (inkludert de moderate elementene) og pasjtunske *ulema*, men samtlige afghanere. Fra Talibans ståsted var den pasjtunske befolkningen likevel i større grad forpliktet til å støtte Talibans politikk, ettersom deres *ulema*, som hadde myndighet til ”å løse og binde”, var med på å anerkjenne Mulla Omar som en legitim hersker. Ingen kunne stille spørsmål ved hans lederskap så lenge han handlet i samsvar med Sharialovgivning. Shuraens vedtak angående godkjenningen av krigføring mot Nordalliansen kan regnes som en stor seier for de radikale elementene i Taliban. Gjennom rettferdiggjøringen av krigen vekket de ikke bare sine soldaters religiøse følelser, men også lokalbefolkningen i sørområdene. Dette kom Talibanledelsen til gode i form av flere rekrutter og andre type støtte. Statusen som de troendes fyrste ga Talibanledelsen fullmakt til å sette i verk det bevegelsen forstod som Sharialovgivning. Gjennomføringen av Sharia-lovverket var av så høy betydning at det måtte håndheves uansett situasjon. I denne forbindelse uttrykte den mektige sjefen for det religiøse politiet, Qalamuddin, sin vilje og fasthet slik: ”Vi mistet to millioner mennesker i krigen mot Sovjet fordi vi ikke hadde noe Sharialovgivning. Vi kjempet for Sharia og nå er det denne organisasjonen [Taliban] som vil håndheve lovgivningen. Jeg vil implementere det [Sharia-lovverket] uansett [pris]” (Rashid 2001:106).

En ulempe ved avleggelsen av troskapseden, var å gi vide fullmakter til Mulla Omar uten å gjøre ham ansvarlig overfor noen institusjon innenfor Taliban hierarkiet. De ca. 1200

geistlige og andre Talibanledere som utropte Mulla Omar til sin øverstkommanderende ved å sverge troskap, stilte seg selv og organisasjonen i en vanskelig posisjon. Eden ble betinget kun av Mulla Omars respekt for Sharialovgivningen, og ikke av at han i saker av vesentlig betydning skulle treffe sine beslutninger i samråd med en annen institusjon eller Shura. Dette gav ham vide fullmakter i politiske så vel som militære og religiøse saker. De eksisterende rådene fikk rådgivende rolle, og Mulla Omar stod fritt til å godta eller avvise forslag og anbefalinger fra rådene. Ifølge Mulla Malang⁹⁰, en av talsmennene for Taliban: ” følger en gruppe ulema bestandig Amir ul-muminin og gir ham råd, men siste ord ligger hos selve Mulla Omar. Siden Taliban har sverget troskap og utpekt ham som sin emir, har ingen rett til å stille seg uenig med ham eller utsette ham for kritikk. Hvis emiren utnevner noen til en stilling, har vedkommende ingen andre valg enn å godta”. Det siste fikk Abdul Salam Zaeef erfare da han fortalte Mulla Omar at han ikke kunne fortsette i sin stilling i forsvarsdepartementet. Responsen fra Mulla Omar var kort og truende: ”You will return to Ministry, or I will throw you in jail (Zaeef 2010:92)”. Zaeef hadde, som han selv skriver i sin bok, ingen andre valg enn å lytte til Mulla Omar siden han var blant de om lag 50 første til å avlegge troskapsløfte i Sangisar. Dermed forpliktet han seg “ to stand by Mulla Mohammad Omar no matter what” (ibid:93).

En eventuell utlevering av Osama bin Laden i etterkant av 11/9- angrepene var et av tilfellene der Mulla Omar ikke tok til følge *ulemas* råd. Ifølge Rahmani⁹¹ ble afghanske *ulema* invitert av Talibanledelsen i Kandahar i etterkant av 9/11- angrepene for å drøfte skjebnen til al-Qaida sjefen, og de kom fram til at ”*det ikke var behov for å sette Afghanistan og afghanernes liv i fare for Osamas skyld. Men Taliban [Mulla Omar] godtok ikke forslaget og sa at dette kun var ett råd*”. Avvisningen virker å ha vært smertefull for flere av Talibanledere, inkludert Rahmani selv og ulema, som bekymret seg for bevegelsens politiske skjebne. Men disse kunne heller ikke gjøre noe, ettersom det ikke var snakk om krenkelse av Sharialovgivningen. Dette eksempelet illustrerer hvordan de ca. 1200 geistlige og resten av Talibanledere, stilte seg selv og organisasjonen overfor et stort problem ved å gi Mulla Omar vide fullmakter i april 1996. Rahmani ga inntrykk av at både han og mange andre Talibantopper var misfornøyde med avvisningen av ulemas råd, noe som kanskje kunne forhindre et angrep på Taliban dersom anbefalingene ble fulgt. Ingen av Talibanledere hadde antagelig forestilt seg tanken om at deres bay-åt fem år senere skulle være med på å sette regimets politiske skjebne i fare.

⁹⁰Sitert i Haqani, Mawlawi Hafizullah: ”Jonbish-e taliban, tashkilat, digahha wa wizhagiha”. S. 21.

⁹¹Besøksintervjue, Kabul desember 19. Desember 2009

”Kongens dilemma”

Fraværet av en samlende leder som kunne forene de mange etniske gruppene i landet, har vært et dypt savn i Afghanistans politiske historie både før og under Taliban. Problemet kan sies å ha blitt forsterket ytterligere med interne konflikter på 1990- tallet. Hoveddilemmaet var som Goodson påpeker: “There is no individual political actor currently [begynnelsen av 2001] on the Afghan scene who is acceptable to everyone who possesses substantial charisma. All the other prominent Afghan leaders are unacceptable to at least one Afghan faction. Mullah Omar for example, is rejected by the Northern alliance; Ahmed Shah Massoud and Burhannudin Rabbani by the Taliban; and Gulbuddin Hekmatyar is rejected by both the Taliban and the Northern Alliance” (Goodson 2001:171-2). Som Qasim Akhgar⁹² sa det: *”Det som teller i Afghanistan er stamme- og etnisk tilhørighet, alle vil ha sin egen qawm uansett hvor bra eller dårlige de er. Dere vet at vi har tittelen ”nasjonal helt”, men selve ”helten” finnes ikke i virkeligheten. For tadsjikerne er Ahmed Shah Masud en helt, for hazaraene Abdul Ali Mazari, og for pasjtunerne kanskje Gul Agha Sherzoi!*

Mulla Omars dilemma var at han ble av ledende afghanske lærde, mujahedinledere i opposisjon til bevegelsen og andre muslimske land, ansett å ikke være i posisjon til å ta ærestittelen. For han kunne ikke hevde noen form for tilknytning til profeten Mohammad eller de påfølgende kalifene (f.eks. gjennom slektskap), og var: ” verken en kompetent religiøs lærd eller noe særlig kjent figur i motstandskampen mot sovjetiske styrker ... heller ikke blant sin egen stamme var han kjent som noe stor eller leder. Han hadde heller ikke noe tilknytning til en familie som hadde spilt en politisk eller religiøs rolle (Muzhdah 1381:138)”. For mujahedinledere var heller ikke Mulla Omars krav på ærestittelen berettiget og fortjent. Professor Sibghatullah Mojadidi⁹³, tidligere Afghanistans president og ekspert på islamsk rettsvitenskap, var raskt ute med å avvise Mulla Omars krav og rettmessighet til ærestittelen. I følge ham var ”nominasjonen av Mulla Omar til en så høy status upassende [improper] (Matinuddin 1999:231)”.

3.1.4 Kan Mulla Omar, på basis av punktene over, tilskrives noen form for karisma?

Ut fra enkelte medieinnslag, framstår Omar som en mystisk og svært troende muslimsk mann. Han er så hellig at Gud taler til ham gjennom drømmen, og på den måten hjelper ham med å ta viktige beslutninger. Ut ifra en slik beskrivelse eller forståelse kan Mulla Omar tillegges

⁹²Besøksintervju, 21. desember 2009- Kabul

⁹³Mojadedi hevder slektskap med kalif Omar bin al-Khatab. Han har mastergrad i islamske studier fra al-Azhar Universitetet i Egypt, og har også undervist ved Universitetet i Kabul. (<http://www.mojaddedi.org/biography-of-sibghatullah-al-mojaddedi.html>).

ekstraordinære egenskaper som magiske evner og åpenbaringer, egenskaper som herskeren ifølge Max Weber kan bruke til å legitimere maktutøvelse. Slik det framgår av bl.a. Zaeef sin memoarbok ble ikke Talibanbevegelsen dannet som følge av en åpenbaring gjennom drømmen, men etter flere seriøse møter og diskusjoner. Omar var ikke noe særlig annerledes enn resten av grunnleggerne av bevegelsen. Snarere hadde flere av partikameratene bedre forutsetninger til å lede gruppen hva angikk utdanning, politisk erfaring, nettverk eller tilhørighet til en innflytelsesrik familie. Mulla Omar har trolig utmerket seg som en hard kriger under motstandskampen mot russiske og afghanske regjeringsstyrker på 1980-tallet. Eksempelvis ønsket Omar å fortsette kampen mot russiske og afghanske regjeringsstyrker selv om han var blitt truffet av en bombesplint i ansiktet og hadde mistet det ene øyet. Han dro til Pakistan for profesjonell behandling etter medsoldatenes oppfordring (Zaeef 2010:43). Bortsett fra de kriteriene Zaeef nevner, kan erfaringen fra krigen mot sovjetiske styrker på 1980-tallet ha hjulpet Mulla Omar til å bli utpekt som militærleder i 1994. De lettvinne og raske militære suksessene fra høsten 1994 til våren 1995 var med på å styrke hans sjanser til å samle all makt i sine hender, men kan vanskelig tenkes å ha vært den avgjørende faktoren. Mulla Omars viktigste styrke ser imidlertid ut til å ha vært bildet av ham som rettroende muslim, og manglende tilknytning til tidligere Mujahedin-fraksjoner. Mulla Omars nære venn, guvernøren i Kandahar, Mulla Mohammed Hassan, uttrykte at: "We chose Mullah Omar to lead us, not for his political or military ability, but for his piety and his unswerving belief in Islam⁹⁴". Den andre karakteristikken kan virke ufornuftig i og med at kontakt, politisk nettverk, tilknytning til ledende familier osv. er viktig for å nå opp i det politiske hierarkiet i Afghanistan. Vi vil lettere kunne forstå utvelgelsen av Omar som leder for Taliban høsten 1994, dersom vi tar hensyn til den kaotiske og lovløse tilstanden som preget ikke bare Kandahar, men Afghanistan som helhet. Skylden for det ble gjerne plassert hos de stridende Mujahedin-fraksjonene. Manglende sterke politiske forbindelser til tidligere kjente mujahedinledere og kommandanter som sloss seg i mellom i første halvdel av 1990-tallet, kan ha dermed hjulpet Talibanlederen med å vinne befolkningens tilslutning i sørområdene av Afghanistan. Nettopp av den grunn ble han betraktet som annerledes og representerte noe nytt som de krigstrette afghanere kunne sette sin lit til. Det er kanskje i en slik kontekst at man kan forstå hvorfor flertallet av de om lag femti Talibankommandantene gikk inn for Omar som militærkommandant.

⁹⁴The Washington Times (21 September, 2001): "Taliban cleric unlikely figure of defiance".

URL: <http://www.washingtontimes.com/news/2001/sep/17/20010917-025429-2541r/print/>

3.1.5 Oppsummering

Ifølge Weber kan politisk autoritet legitimeres gjennom legalitet, tradisjonen og karisma. Mens i den første typen styres det etter formelle regler der det kreves at både maktøverne og borgere adlyder og følger lovgivningen, rettferdiggjøres politisk autoritet i den andre typen gjennom veletablerte tradisjoner som betraktes hellig. Den tredje modellen etterlyser ekstraordinære egenskaper som en hersker bør være i besittelse av for å kunne regne med undersåttenes tilslutning. Det er forbundet uklarheter og tvil rund Mulla Omars identitet. Han beskrives likevel som en beskjeden mann og er ikke kjent for å være noe karismatisk taler. Taliban avviste valg som en legitim metode for å nå makt, i stedet skulle landets statsoverhode velges av et autoritativt råd bestående av geistlige menn. Representanter for Taliban anga Koranen og tradisjonen som legitimitetskilde for både lover og autoritet. Mulla Omars beslutninger var legitime så lenge de ikke bestred med Sharia. Grensen mellom Sharialogvgivningen og kulturelle praksiser, som vi skal se i Del 3, har imidlertid ikke alltid vært klare. Det interessante er at Mulla Omar forsøkte å sikre seg makt gjennom *ahl-e hal wa aqd*-forsamling i en svært kritisk situasjon der bevegelsen risikerte indre splittelse og tap av støtte fra enkelte stammer. Videre ble betydelige samfunnslag og aktører ekskludert fra prosessen og fikk ikke uttrykke sin mening. Mulla Omars dilemma var dessuten at han verken var en kompetent og kjent religiøs lærd eller kunne hevde noen form for tilknytning til profeten og de fire påfølgende kalifene. Disse forholdene medførte at kravet på ærestittelen ble ikke ansett som rettmessig av flertallet i Afghanistan og handlingen framstod ikke som noe mer enn et taktisk forsøk på å sikre seg makt. Utnevnelsen av Mulla Omar som de troendes fyrste hadde likevel både sine fordeler og ulemper. Hovedfordelene var at det bidro til å hindre eventuelle splittelser, ga rettslig støtte for videreføringen av kampen mot motstandere og et mandat til gjennomføringen av bevegelsens politikk. Den viktigste ulempen var at Mulla Omar fikk vide fullmakter som gjorde ham til en ubestridt leder, noe som innebar en kraftig reduksjon av øvrige instansers rolle i bestemmelsen av regimets politikk.

Gjennomgangen viser at Taliban streng tatt ikke oppfyller Webers modell over legitime herredømme. Spørsmålet er da finnes det andre måter for legitimering av autoritet når et regime ikke scorer i tilstrekkelig grad på punkter som legalitet, tradisjon og karisma? Michael Hudson mener at et regime kan skaffe seg legitimitet ved å få til forbedring av bl.a. levestandardene til innbyggerne. I det følgende vil jeg gjøre først rede for Hudsons definisjon på et legitimt politisk styresett for så se på hvorvidt Taliban greier å oppfylle betingelser Hudson framsetter.

3.2 Når kan et regime/en stat oppfattes som legitimt?

Hvilke kriterier må være oppfylt for at en stat skal kalles legitimt? Michael Hudson definerer et legitimt politisk system slik: "The governmental system and leadership that is genuinely national, that partakes of the nation's history, that acts in accordance of the society's values, and that protects its broadest concerns is likely to be regarded as legitimate, even though particular decisions and leaders maybe unpopular or unwise" (Hudson 1977:2). Med dette betinger Hudson legitimiteten til en regjeringsmakt av hvor representativt regimet er, i hvilken grad det forsøker å beskytte borgernes grunnleggende interesser og de sentrale verdiene som virkelig betyr noe for befolkningen, og hvor opptatt er makthaverne av befolkningens ve og vel.

I det følgende skal jeg besvare disse problemstillingene gjennom å se på hovedtrekk ved sammensetningen av lederskapet i Taliban i perioden 1996- 2001 og bevegelsens sosiale politikk i samme periode. Første ledd tar for seg grad av representativitet, mens det andre leddet ser på hvorvidt Taliban forsøkte å beskytte sentrale og grunnleggende verdier og interesser av betydning for folk flest. Gjennom det første leddet skal det også kastes lys over ledelsens og medlemmenes forhold og grad av tilknytning til det afghanske samfunn.

3.2.1 Taliban og representasjonsspørsmålet

Som det ble skrevet i kap. 2, bestod Talibanbevegelsen primært av tre hovedtype medlemmer; afghanske veteraner fra motstandskampen mot Sovjetunionen, Afghanske og pakistanske madrasa- studenter, og tidligere pasjtunske kommunistoffiserer. De to første kategoriene utgjorde imidlertid kjernen i bevegelsen og hadde etableringen av en Islamsk stat og implementeringen av Sharia lovgivning som overordnet mål, mens motivet for den siste kategoriens tilslutning til den religiøse Talibanbevegelsen var blant annet ønsket om gjenreisning av pasjtunernes maktdominans i Afghanistan.

3.2.2 Kjennetegn ved lederskapet

Et hovedtrekk ved sammensetningen av lederskapet i Taliban er at flertallet av bevegelsens nøkkelledere bestod av tidligere Mujahedin- veteraner med tilknytning til *Harakat-e Inqilab-e Islami Afghanistan* (HIIA), ledet av Maulawi Mohammad Nabi Mohammadi, og *Hizb-e Islami* ledet av Yunus Khalis (HIK)⁹⁵. Et annet hovedtrekk er en klar *geografisk dominans* fra

⁹⁵ Eksempelvis tilhørte bevegelsens øverste leder Mulla Mohammad Omar, nestleder og regjeringssjef Mulla Mohammad Rabbani, forsvarsministeren Mulla Obaidullah Akhund, innenriksministeren Mulla Abdul Razaq, utenriksministrene Mulla Mohammad Hasan og Mulla Ghaus som overtok fra 1997, den

Kandahariene/Uruzgan. Disse provinsene ser ut til å være tydelig overrepresentert i Talibanbevegelsen. Av lederskikkelsene var det bare to som kom fra andre provinser, nemlig Mulla Sayed Ghiasuddin Agha fra Faryab-provinsen, og Mawlawi Qalamuddin fra Logar. I tillegg til den geografiske dominansen er den etniske sammensetningen av Taliban-lederskapet svært ensartet. Av de ti medlemmene i Kandahar/ Supreme-Shura var det bare én med ikke-pasjtunsk etnisk bakgrunn i 1998, igjen usbekeren Sayed Ghiasuddin Agha. Resten bestod av etniske pasjtunere primært fra Kandahar-regionen. I bevegelsens fungerende regjering i Kabul ble heller ikke etnisk representasjon tatt hensyn til⁹⁶. Ifølge Jalali og Grau⁹⁷ ”the continued monopoly of power by the Pashtuns in the Taliban movement has blocked its acceptance as a national force”. Tross en etnisk ensartet sammensetning av Talibans politiske og administrative struktur, mente Waheed Muzhda at etnisitet ikke spilte noe betydelig rolle. Ifølge ham: *”La Taliban vekt på det å være en ”talib” og ha madrassa- utdanning og ikke hvilken folkegruppe [qawm] medlemmene tilhører. Blant Taliban finnes det usbekere, turkmenere, tsjetsjenere og andre som ikke forstår hverandres språk, men føler likevel felles tilhørighet. En pasjtuner uten madrassa- utdanning var en ”fremmed” for Taliban, mens en tadsjiker eller usbeker som hadde gått på madrassa var deres [Taliban] ”brødre”*. De individene eller grupperinger Muzhdah referer til, utgjør imidlertid ofte de *utenlandske* elementene i Taliban. Madrassa-bakgrunn var trolig av stor betydning for Mulla Omar, men kan vanskelig tenkes å ha vært en avgjørende faktor for å komme inn i Talibanbevegelsen. For det er velkjent at Taliban ved flere anledninger har appellert til *pasjtunsk solidaritet* for å mobilisere nye rekrutter blant pasjtunere. Eksempelvis rekrutterte Talibanledelsen, ekskommunistoffiserer tilknyttet Khalq- fraksjonen i Afghanistans tidligere kommunistparti, og stammeungdommer med visjon om gjenoppretting av pasjtunernes ”ære” på basis av pasjtunsk solidaritet⁹⁸. Begge ser ut til å ha spilt betydelig rolle i regimets militære ekspansjon. Taliban dro nytte av de tidligere kommunistoffiserenes militære og tekniske

mektige sjefen for det religiøse politi Mawlawi Qalamuddin, kultur- og informasjonsministeren Amir Khan Muttaqi, Helseministeren Mulla Mohammad Abbas, utdanningsministeren usbekeren Mulla Sayed Ghayasuddin Agha alle enten HIIA eller HIK.

⁹⁶Av de 17 ministrene i 1999 hadde 13 med pasjtunsk etnisk bakgrunn, 3 var tajiker (Mulla Abdur Raqib, Mulla Abdul Salam Makhdoom og Qari Din Mohammad- departementsjefer for henholdsvis funksjonshemmede og martyrer, sosial- og arbeid, og planlegging og høyere utdanning), en usbeker (utdanningsministeren Sayed Ghiasuddin Agha) og ingen fra sjaene eller hazarerne som utgjør den tredje største folkegruppen i Afghanistan (Rashid 2001:98 og Masoud 2009:47-54).

⁹⁷Jalali Ali A. Og Grau Lester W. (1999): ”Wither the Taliban?”, *Foreign Military Studies Office*, Fort Leavenworth, Kansas.

⁹⁸Barnett R. Rubin (1997), ”Women and Pipelines: Afghanistan’s Proxy Wars”. *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), pp. 290

ekspertise i alle fall fram til 1997. Bevegelsen begynte å ekskludere en del Khalqi-offiserer først etter maktovertakelsen i september 1996 (Dorransoro 2005:267). Ekskluderingen ser ikke ut til å ha berørt de av offiserene som var ansatt i luftforsvaret.

Andre tilfeller hvor Taliban appellerte til etnisk solidaritet og samlet støtte for sin sak, var blant annet under Ismail Khans offensiv mot Kandahar i 1995 og bevegelsens erobringforsøk av nordområdene i perioden 1997-2001 (ibid: 268). Lokale pasjtunske kommandanter med tidligere tilknytning til Hekmatyar og Jamiat-e Islami ledet av Rabbani, hjalp Taliban- styrkene som guider spesielt under erobringen av Mazar-e Sharif i august 1998 (Rashid 2001:73-4).

Durrani- dominans? I litteraturen om Talibans vekst og oppstand, skrevet hovedsakelig av vestlige forfattere og forskere, blir Durrani-stammens dominans i Talibanbevegelsen framhevet. Eksempelvis skriver Larry P. Goodson at ”The rise of the Taliban appeared to mean the ascendance of the Durrani once again” (2001:107). Rashid⁹⁹: ”The Ghilzais, who had dominated the anti- Soviet war effort were not prepared to be used as cannon fodder by the Taliban without adequate representation in the Durrani-dominated Taliban Shuras” (2001:60).

Stammene *Ghilzai* og *Durrani* regnes som de to største og tradisjonelt rivaliserende pasjtunske stammekonføderasjoner i Afghanistan, innen hver av dem finnes imidlertid flere klaner og sub-klaner. Durrani-stammen som før 1747 var kjent som *Abdaliene*, bor hovedsakelig i sør og sørvest Afghanistan med Kandahar som sentrum, mens Ghilzaiene lever i de østlige seksjonene av landet og Ghazni-området. Deres antall utgjør det dobbelte av Durraniene (Vogelsang 2010:26-7). *Popalzai* og *Barakzai* har tradisjonelt vært de to viktigste klanene innenfor Durrani- stammen. Sadozai-linjen av Popalzai-klanen styrte Afghanistan fra 1747-1823, etter flere svake ledere tok Barakzai/Mohammadzai-klanen over tronen og styrte Afghanistan nesten sammenhengende fram til 1978 (Vogelsang 2010:27). Drapet på president Daud Khan i 1978 kan sies å ha markert slutten på Barakzai og Durrani dominansen i afghansk politikk. Mye av lederskapet til kommunistregimet i Afghanistan, og de fleste ledende pasjtunske Mujahedinfigurer [bl.a. Gulbuddin Hekmatyar og Mawlawi Jalaluddin Haqqani¹⁰⁰] tilhørte Ghilzai- stammen og andre etniske grupper i Afghanistan (Goodson

⁹⁹ Selv om Ahmed Rashid er en pakistansk journalist, kan hans bøker og artikler om Taliban sies å være skrevet primært for vestlig publikum.

¹⁰⁰Det er kanskje ikke helt tilfeldig at alle tre opprørledere [Mulla Omar, Gulbuddin Hekmatyar og Jalaluddin Haqqani] i opposisjon til dagens regime ledet av en Durrani/Popalzai [Hamid Karzai], tilhører Ghilzai- stammen.

2001:107). Med Talibans vekst kunne Durrani- pasjtunerne vinne igjen noe av sin tapte posisjon i afghansk politikk, men de kan vanskelig sies å ha spilt noe spesielt dominerende rolle under Taliban- styret. Rivaliseringen mellom stammene Durrani og Ghilzai kan spores historisk tilbake til 1747, da Ahmed Shah Durrani la grunnlaget til staten som siden er blitt kjent som Afghanistan. Kandahar ble i følge Vogelsang ”durranisert” ved at de innfødte tilhørende andre etniske grupper og stammer ble tvunget til å forlate provinsen. Videre tildelte Ahmed Shah Durrani sine stammemedlemmer nøkkelposisjoner og jord mot deres støtte for blant annet hæren. Det konsultative rådet, *Loya Jirga*, som kongen hadde etablert, bestod av syv medlemmer fra Durrani stammen og to Ghalji/Ghilzai (Vogelsang 2010:233-4).

Framstillingen av Durraniene som dominerende aktør i Talibanbevegelsen, ser ut til å ikke stemme. For Rashids egne data og andre kilder om biografiene til Talibanledere indikerer det motsatte, altså en tydelig dominans ved Ghilzaiene. Rashids liste over regjeringsmedlemmer fra 1999 viser at ti av de 17 ministrene (pluss selve Mulla Omar) tilhørte Ghilzai- stammen, mens fem kom fra Durrani- stammen (2001:222-5). Ghilzaiene kan sies å ha holdt de viktigste posisjonene i Taliban- hierarkiet. Mulla Omar, regimets forsvarsminister, justisminister, første visestatsminister, helseminister og sjefen for det beryktede religiøspolitiet tilhørte alle Ghilzai- stammen. Det stemmer at Kandahar- guvernøren, Mohammad Hasan, sjefen for provinsens høyesterett, Maulavi Sattar Sanani, og bevegelsens sentralbanksjef, Ehsanullah Ehsan, hørte til Durrani- stammen. Men dette gir fortsatt ikke tilstrekkelig grunnlag for å mene at Durraniene dominerte Talibanbevegelsen. Tvert imot, Mulla Omar kan sies å ha vært den første som lyktes med å overføre makten til Ghilzaiene etter ca. to og et halvt århundre (250) med maktmonopol ved Durraniene, nærmere bestemt klanene Popalzai og Mohammadzai. I en bredere forstand kan det hevdes at Mulla Omar var den eneste av pasjtunske ledere (etter drapet på Daud Khan) som greide å gjenopprette den tradisjonelle maktdominansen til pasjtunerne i områder under kontroll av Taliban, i all fall midlertidig.

En fjerde karakteristikk ved Taliban-lederskapet er ledernes religiøse utdanningsbakgrunn, hovedsakelig fra madrassaer tilknyttet Jamiat-e Ulema-i- Islam /JUI i Pakistan. Både Mohammad Nabi Mohammadi og Yunus Khalis pluss flere høytstående Taliban ledere [8 ministre i 1999] har studert ved *Haqqania-Dar-ul-Uloom* i Pakistan (Rashid 2001:90). Mulla Omar er sagt å ha kun seks års skolegang fra moske- skoler i Jawzjan i Afghanistan, og dermed i grunnen ikke berettiget til tittelen ”Mulla” eller *alem*. For denne tittelen krever i følge Matinuddin minst 12 års formell religiøs utdanning (1999:231). Religiøs kvalifikasjon ser ut til å ha vært foretrukket framfor teknisk ekspertise i de ulike Shuraene i

Talibanbevegelsen. Pasjtunske *ulema* fra hovedsakelig Kandahar, Ghazni, Logar [sørøst for Kabul] og østlige deler av landet dominerte i følge Dorronsoro rettsvesenet, den utøvende makt og virksomheter tilknyttet den lovgivende makten (2005:275 og 278).

3.2.3 I hvilken grad beskyttet Taliban afghanernes dypeste anliggender?

Gjennomgangen over indikerer i første rekke en tydelig dominans og overrepresentasjon av pasjtunske mujahedin-veteraner fra provinsene Kandahar og Uruzgan i Taliban- hierarkiet, flere av dem med tilhørighet til Ghilzai- stammen og tidligere partitilknytning til HIIA og HIK. Det viser også at Talibanregimet var dominert av en gruppe religiøse individer som var villig til å slippe inn enkelte likesinnede ikke-pasjtunere og i vanskelige tider også elementer som hadde lite til felles [ideologisk] med bevegelsen, for eksempel tre-fire tadsjikiske og usbekiske ministre og tidligere kommunistoffiserer i bevegelsens militærstyrke. Ekskluderingen av betydelige sosiale grupper slik som hazaraene, tadsjikerne, usbekerne, kvinner og intellektuelle gjør at Talibanregimet på ingen måte kan sies å oppfylle Hudsons krav om at et legitimt styresett bør være ”genuint nasjonalt”. Afghanistan består av flere betydelige sosiale grupper og provinser enn de som var representert i Taliban.

I litteraturen om Talibanbevegelsen finnes det et generelt fokus på Talibans kjønnspolitikk og en rekke andre restriksjonstiltak rettet mot den enkeltes individuelle frihet. Når det gjelder Talibans økonomiske eller utviklingsprogrammer i perioden 1996-2001, finnes det derimot svært lite relevant og pålitelig materiale. Det er heller ikke kjent at Taliban har publisert noe om sine økonomiske programmer. En måte å kunne vurdere hvorvidt bevegelsen var opptatt av afghanernes grunnleggende interesser, er å vite hva som utgjorde afghanernes nødvendige behov eller umiddelbare bekymringer i perioden 1996-2001 og hvordan ble disse ivaretatt av Taliban. CECR¹⁰¹- *Center for Economic and Social Rights* gjennomførte en spørreundersøkelse i mai 2002 i byene Peshawar, Jalalabad, Herat, og Kabul, og i rurale områder i provinsene Herat og Nangarhar. Afghanske kvinner og menn (til sammen 134) og internasjonale hjelpearbeidere (til sammen 42) som utgjorde respondentene i undersøkelsen, ble spurt om å rangere tre sentrale menneskerettigheter/sosiale rettigheter etter viktighet. I byene oppgav respondentene *fred og sikkerhet* som første prioritet etterfulgt av *arbeid og utdanning*, og *tilgang til helsetjenester* som

¹⁰¹Senter for Economic and Social Rights: ”Human Rights and Reconstructions in Afghanistan”. May 2002, s. 14-21, Lastet ned 12. 08. 2010. URL: <http://cesr.live.radicaldesigns.org/downloads/Human%20Rights%20and%20Reconstructions%20in%20Afghanistan.pdf>

tredje prioritet, mens i de rurale områdene kom *matsikkerhet* og *tilgang til helsetjeneste* først, deretter *arbeid* og *utdanning*, og så *fred og sikkerhet*. Videre ble *infrastruktur* også listet opp av begge gruppene, informantene på landsbygda uttrykte større behov for infrastruktur enn de i byene. Tross vesentlig skade i infrastruktur og boligforhold som følge av krig, unnlot respondentene i større grad å nevne *bolig* [housing] som et av sine umiddelbare behov. Dette forklares med at afghanere (flertallet) ofte selv bygger sine hus, og boligmangel ser ikke ut til å utgjøre noe særlig stort problem. Ønsket om bedre sikkerhet i byene skyldes at byene har vært i større grad utsatt for krig og kriminalitet enn landsbygda. Matsikkerhet som første prioritering for folk på landsbygda henger sammen med dårlig avling som følge av flere års sammenhengende tørke og lavere tilgang til internasjonal hjelp.

Regionale forskjeller i respondentenes prioriteringer er irrelevant for vår del, det som er relevant er å vite hva utgjorde afghanernes videste anliggende eller bekymringer i perioden 1996 til slutten av 2001. Funnene i CECRs spørreundersøkelse (prioriteringer av sosiale rettigheter blant respondentene) kan tenkes å gjelde delvis andre deler av Afghanistan også. Dette tross den geografiske begrensningen (at bare 4 av daværende 32 provinser er tatt med) og underrepresentasjon av kvinner og rurale innbyggerne i forhold til det nasjonale gjennomsnittet. Prioriteringene kan også tenkes å reflektere afghanernes preferanser fra tiden under Taliban- styret, ettersom undersøkelsen er blitt foretatt ca. 3/4 måneder etter regimekollaps. Dermed kan vi anta at fred og sikkerhet, arbeid og utdanning, tilgang til helsetjeneste, og infrastruktur var grunnleggende bekymringer, eller i Hudsons termer, dypeste anliggender, for afghanere under Talibanregimet. Spørsmålet er i hvilken grad ble disse beskyttet av Taliban.

Sikkerhet under Taliban

Som det ble skrevet i første kapittel, oppstod Taliban delvis som en reaksjon mot manglende sikkerhet og uorden i Kandahar i oktober 1994. Avvæpning av alle konkurrerende militser og etablering av orden gjennom innføring av islamsk lovgivning (Sharia) i de okkuperte områdene, utgjorde to av Talibans hovedformål (Matinuddin 1999:26). Men Talibans uforsonlige linje overfor opposisjonen og manglende vilje til å dele makta da de overtok den i september 1996, reduserte muligheten for etablering av virkelig fred i Afghanistan¹⁰². Blant mine informanter var meningene delte om Talibans innsats innenfor sikkerhetssektoren. Taliban forsøkte i følge Zohair: ”Å skape trygghet ved bruk av tvang og vold. Afghanistan

¹⁰² Jalali Ali A. and Grau Lester W. (1999)

lignet på et fengsel under Taliban. Befolkningen var "fanger", mens Taliban var "fangevokterne". Dette førte etter hvert til økende hat og misnøye blant Afghanistans befolkning mot Taliban. Talibans fengselslignende sikkerhet var ikke akseptabel for oss, og derfor kjempet vi mot dem¹⁰³". Zohairs utsagn kan sies først og fremst å være en indikasjon på opposisjonens misnøye med den eksisterende situasjonen, den uttrykker også grad av kontroll i samfunnet ved Taliban. Men ulikt Zohair mente Waheed Muzhda at sikkerhetssituasjonen i de Taliban- kontrollerte områdene var atskillelig bedre sammenlignet med områder under kontroll av fraksjoner tilknyttet Nordalliansen. "Taliban fjernet all veisperringer og åpnet veiene. Tidligere kunne ikke en hazara dra til pasjtunske områder, og likeledes en pasjtun i Tadsjik- dominerte områder. I områder under kontroll av Taliban kunne en hazara [handelsmann] reise alene med en pengesekk uten å bli stoppet¹⁰⁴". Dr. Abdullah, Walwalji og Akhgar påstod alle tre at Taliban mislyktes å leve opp til sitt opprinnelige budskap, nemlig det å skape stabilitet. Førstnevnte uttrykte sin mening slik: "I starten var Talibans budskap fred og orden. Fred ble ikke etablert, og måten de gjennomførte sine lover på, regnes som en forbrytelse mot menneskeheten¹⁰⁵". Det stemmer at håpet og optimismen til Taliban som fredsskaper var temmelig stor blant afghanere før erobringen av hovedstaden i september 1996. Årsakene til dette ser Walwalji og Akhgar i sammenheng med den utbredte lovløsheten og uordenen som eksiterte under mujahedin-fraksjonene. I følge Walwalji "Folk tenkte og forventet at med Taliban ville deres sikkerhet være sikret, at vold og undertrykking avtok, og at det ble slutt på angrep på deres kvinner og eiendom. Ingen av disse ble innfridd, i stedet fratok Taliban befolkningen den relative og begrensede friheten som de var tillatt av mujahedin- fraksjonene. For eksempel det å tvinge folk til å utføre bønner og en rekke andre restriksjoner var noe som folk ikke satte pris på¹⁰⁶". Den generelle folkelige misnøyen med Rabbani-regimet i Kabul var i følge Akhgar så stor at folk, til tross for manglende kjennskap til Taliban, ønsket at byen skulle falle til bevegelsen. "Da Taliban dukket opp, ønsket folk at Rabbani- regimet skulle falle, fordi vi var lei dem. Folk manglet en klar forestilling om hvem Taliban var egentlig, men var likevel optimistiske og trodde at deres liv, ære og eiendom skulle i det minste bli beskyttet av Taliban. Jeg befant meg i Kabul da Taliban inntok byen [27. september 1996]. Folk håpet på at Taliban skulle få slutt på kriminaliteten og uordenen slik de hadde lovet, men de mislyktes å innfri sine løfter¹⁰⁷".

¹⁰³ Besøksintervju med Taher Zohair, 21. desember 2009- Kabul

¹⁰⁴ Besøksintervju med Wahed Muzhda, 16. desember 2009- Kabul

¹⁰⁵ Besøksintervju med Dr. Abdullah Abdullah, 5. januar 2010- Kabul

¹⁰⁶ Besøksintervju med Asadullah Walwalji, 6. januar 2010- Kabul

¹⁰⁷ Besøksintervju med Qasim Akhgar, 21. desember 2009- Kabul

I forbindelse med Walwalji og Akhgar sine standpunkter er det viktig å påpeke at Taliban ser ut til å ha fulgt strengere politikk i de store byene slik som Kabul, Mazar- e Sharif og Herat enn hva var tilfellet på landsbygda. En generell skeptisisme mot bykultur eller byverdier blant Taliban og maktdemonstrasjon synes å ha ligget til grunn for deres tøffe behandling av byfolk. Gilles Dorronsoro anser Talibans maktovertakelse som en klassekamp, og skriver at Taliban nøy godt av betydelig støtte på den pasjtunske landsbygda, hvor den moralske kodeksen samsvarte i størst grad med den av befolkningen (Dorronsoro 2005:286). Bykultur ble betraktet for å være anti- islam av de geistlige i regimet (ibid:288). En slik innstilling brakte bevegelsen på kollisjonskurs i første omgang med de urbane elitene [Walwalji og Akhgar kan sies å føye seg inn i denne kategorien] som hadde vansker med å tilpasse seg de nye forholdene. For mange av disse, som verdsatte modernitet og personlig frihet, ble landflyktighet den eneste utveien.

Juan R. I. Cole angir bl.a. *maktdemonstrasjon* som årsak til Talibans tøffe behandling av befolkningen i byene. Han nevner offentlig henrettelse, nærmere bestemt henrettelsen av en fembarnsmor, Zarmina, i Kabul. Zarmina som ifølge Cole var beskyldt for drap på sin ektemann, ble henrettet (med sine barn som tilskuere) i et fotballstadion i Kabul selv om at den dreptes familie hadde godtatt blodpenger istedenfor blodhevn. Gjennomføringen av henrettelsen med et stort publikum tilstede, var i følge ham en ”utstilling for å vise folk makt”. For showet skulle undergrave befolkningens autonomi og fastslå statens absolutte makt (ibid:151). Zarmina-saken, slik Cole beskriver den, indikerer i første omgang en klart motsigelse mellom retorikk og handling hos Taliban. Zarmina ville ha unngått henrettelse hvis Sharia-lovgivning ble fulgt, for den dreptes familie aksepterte blodpenger istedenfor blodhevn. Men for å skape frykt og markere sin autoritet overfor befolkningen, viket tydeligvis implementeringen av Sharia for politiske hensyn i Zarmina- saken og muligens i mange andre saker. Regelbrudd i Zarmina-saken, var trolig ikke det første eller siste. Cole¹⁰⁸ argumenterer med at selv om Taliban insisterte på segregering av menn og kvinner og påstod å ville beskytte den private sfæren, var de i praksis de første til å bryte reglene ved å drive med regelrett telefonavlytting og overvåking av familiene i Kabul. Dette for å sikre seg at forbudene mot musikk og dans, TV og film etc. ble overholdt. Slik ble folk i byene fratatt trygghet både i og utenfor sine hjem.

¹⁰⁸ Cole, Juan R. I. (2008): "The Taliban, Women, and the Hegelian Private Sphere", s. 150 i Crews and Tarzi (2008): *The Taliban and the Crisis of Afghanistan*.

Utdanning under Taliban

Statens rolle med tilbud om sosiale tjenester, inkludert utdanning, har alltid vært begrenset i Afghanistan. Moskeer har historisk stått for hoveddelen av religiøs utdanning (*madrassa*), mens staten hovedsakelig støttet sekulær utdanning (*maktab*) gjennom det 20. århundret¹⁰⁹. Kong Habibullah kan sies å ha lagt grunnsteinen til moderen utdanning i Afghanistan ved å opprette landets første formelle videregående skole for gutter i Kabul i 1903, Habibiya-skolen, ved å opprette utdanningsdepartementet i 1913, etablere et senter for lærerutdanning i 1914 og gjenåpne militærakademiet (Vogelsang 2010:272). Første jenteskole ble opprettet under kong Amannullah Khan i 1921, og obligatorisk skolegang for både jenter og gutter vedtatt åtte år senere (ibid:281). Utdanningssystemet opplevde en generell nedgang under det kortvarige konservative styret til Habibullah Kalakani, også kjent som *bache-i saqaw* [sønn av vannbæreren] som tok over makta i januar 1929. All jenteskoler og modern skoler ble stengt¹¹⁰.

Tross økonomiske og tekniske begrensninger var utviklingen av utdanningssystemet i Afghanistan ifølge Samadi¹¹¹ et høyt prioritert område for mange suksessive afghanske regimer på 1960 og 1970- tallet. Ca. ti prosent av nasjonalbudsjettet gikk til utdanning. På 1980-tallet forsøkte pro-Moskva regimer i Kabul å reformere utdanningssystemet ved bl.a. utvidelse av tilgang til grunnleggende utdanning og program for utvikling av lese og skriveferdigheter. Reformforsøket førte ikke fram, i stedet ble mye av utdanningssystemet, spesielt utenfor Kabul og provinssentrene, ødelagt som følge av folkelig motstand mot regimets ideologi [kommunisme] og utenlandsk tilstedeværelse.

Ved opprettelsen av Den islamske republikken Afghanistan i 1992, var det meste av infrastrukturen for utdanning på landsbygda ødelagt, og utdanningssystemet kollapset som følge av kamphandlinger og flukt fra rurale områder. Det var stor mangel på tilgang til skolebøker og grunnleggende utstyr og læremateriale. Et betydelig antall kvalifiserte lærere var blitt enten drept/skadet eller hadde forlatt landet. Ca. 2000 skoler, ca. 60 prosent i Kabul og 75 prosent i provinsene, var i følge Samadi¹¹² enten skadet eller ødelagt. Fokuset ble likevel rettet mot grunnskolen-utdanning for barn og unge samt bekjempelse av analfabetisme blant voksne. Samadis statistikk¹¹³ indikerer en generell nedgang i antallet jenter blant skoleelevene på 1990-tallet. I 1990 lå opptakstallet til grunnutdanning på ca. 410 864 for gutter, og 211 667 for jenter. I 1993 gikk ca. 684 000 afghanske barn inkludert 74 670 jenter på landets ca. 2 250 grunnskoler.

¹⁰⁹ Pia Karlson & Amir Mansory (2007), "An Afghan Dilemma: Education, Gender and Globalisation in an Islamic Context". P. 7

¹¹⁰ Samadi Saif R. : "Education and Afghan Society in the twentieth century". UNESCO, Paris 2001. P. 10

¹¹¹ Samadi, P. 11

¹¹² (ibid:77 og 88).

¹¹³ (Samadi, Table 1: 19).

Antall lærere var på 23 000, hvorav 7 500 bestod av kvinnelige lærere. I samme periode var opptakstallet til videregående skole på 196 650 for gutter, mens jentenes andel lå på 85 690. Tallene over viser at utdanningssystemet i Afghanistan ble påført kraftige skader før Talibans maktovertakelse i 1996. Dermed er det viktig å ha det i bakhodet i vurderingen av muligheten for utdanning under Taliban. Kritikken mot Taliban, hva angår utdanning og helse, gjelder ikke nødvendigvis regimets manglende satsing på området, men en aktiv nedbyggingspolitikk av sekulær utdanning og en systematisk diskriminering mot kvinner i områder under dets kontroll.

Da Taliban kom til makta i september 1996, stengte de jenteskoler og nektet kvinner retten til utdanning og arbeid. Talibans reguleringer resulterte i nedleggelse av ca. 63 skoler bare i Kabul i perioden september til desember 1996, noe som rammet 103 000 jenter, 148 000 gutter og 11 200 lærere hvorav 7 800 var kvinner (Rashid 2001:108). Jenter ble mest rammet, mens gutter led også siden kvinner [de oppsagte] utgjorde en betydelig andel av de kvalifiserte lærere i de store byene slik som Kabul, Herat og Mazar-e Sharif. Tross løfter om at restriksjonstiltakene mot kvinner vil bli opphevet så snart regimet fikk kontroll over situasjonen, forble jenteskoler stengt, og kvinnelige lærere fikk ikke returnere til skolene under Taliban. Talibans opprettholdelse av den diskriminerende politikken resulterte til dramatiske nedgang i jentenes andel av skoleelever og bidro til økt analfabetisme i Afghanistan. I 1990 bestod ca. 34 prosent av elevene på grunnskolenivå av jenter, mens i 1999 utgjorde de bare 7 prosent av grunnskoleelevene. Jentenes netto opptaksrate til grunnskole falt fra ca. 32 prosent i 1995 til 6,4 prosent i 1999¹¹⁴. Lese og skriveferdighet blant den afghanske befolkningen (fra 15 oppover) gikk ned fra ca. 25 i begynnelsen av 1990- tallet til ca. 20 prosent mot slutten av århundret¹¹⁵.

Restriktiv holdning i byene

Tross innføringen av de nye restriksjonene, ga ikke den afghanske befolkningen opp håpet, og med hjelp fra internasjonale NGOer startet mange undervisning av sine og andre barn i hjemmene sine. Det kan være nyttig å understreke at ekstern støtte til utdanning i Afghanistan var på sitt laveste under Taliban. Mange av giverlandene eller bistandsorganisasjonene stanset sine aktiviteter som følge av bl.a. manglende sikkerhet og respekt for menneskerettighetene. Noen skiftet fokus til rurale områder hvor etterspørselen etter utdanning var høy og kontrollen fra Taliban mindre, eller områder under opposisjonens kontroll. Utenlandsk støtte til utdanning falt ifølge en rapport fra The United States Agency for International Development (USAID) fra ca. 22 prosent i 1993 til 0,3 i 1997. Støtte til nødhjelpsprogrammer steg derimot fra 25 til 75 prosent i

¹¹⁴ USAID (2006), p.4

¹¹⁵Samadi (2001), s. 89

samme periode (USAID 2006:5). NGOene støttet primært grunnskoleutdanning, Videregående og høyere utdanning mottok mindre støtte.

Utenfor de store byene og spesielt hovedstaden, ser ut Taliban å ha utvist større toleranse overfor kvinner i arbeid, hjemmeundervisning for jenter og NGOer. Talibanmyndighetene forsøkte å stanse driften av hjemmebaserte undervisning i hovedstaden, mens på landsbygda lot de aktivitetene gå sin gang. Med hjelp og støtte fra ikke-statlige organisasjoner fikk en betydelig andel av afghanske jenter muligheten til å gå på skole. I 1999 støttet 34 NGOer over 700 grunnskoler, først og fremst for jenter, i 22 provinser (Samadi:82). Den Svenske Afghanistankommittéen (SAK) stod alene for støtte til 562 skoler med ca. 170 925 elever, inkludert 35 246 jenter og 5 811 lærere [815 kvinnelige] i 20 provinser (ibid:83). Et annet eksempel er Afghanistankomitéen i Norge (AiN) som i kraft av sin gode kontakt med lokalbefolkningen og lokalmyndighetene, fikk drive et lite sykehus i Andar- distriktet i Ghazni- provinsen. Chardewal-Sykehuset¹¹⁶ hadde ”ca. 20 senger, og en stab på 44 personer, bl.a. tre leger, tre ”assistentleger”, og ni sykepleiere”¹¹⁷. De kvinnelige ansatte ved sykehuset, en norsk lege som arbeidet som konsulent (Toril Iversen), en afghansk lege, sykepleiere og en annen som jobbet med ernæringsprogram, var ikke blitt hindret i jobben av Taliban- myndighetene (ibid). AiN støttet også fire jenteskoler i Peshawar i Pakistan (i perioden 1997- desember 2001) og driften av til sammen elleve klinikker i bl.a. Ghazni og provinsene Ningarhar, Kunar og Laghman. Talibanbevegelsen ser ut til å ha ført en tosidig politikk i forhold til hjemmeundervisning for jenter også, holdningen virker å ha vært mer restriktive i byene som Kabul, Herat og Mazar-e Sharif enn ellers i andre steder under kontroll av bevegelsen. I 1998 fikk ca. 120 jenter undervisning av tre kvinnelige og en mannlig lærer i et privat hus i Ghazni by¹¹⁸. Talibanmyndighetene hadde kjennskap til flere lignende hjemmeskoler for jenter i byen, men valgte ikke å stenge dem.

Som nevnt i kapittel 2, var FN- personalet og andre humanitære bistandsorganisasjoner mer utsatt for vold og trakassering i de store byene enn ellers på landsbygda. Talibans krav om utflytting av all organisasjoner tilknyttet FN og andre internasjonale organisasjoner til et forhåndsbestemt sted i hovedstaden (den ødelagte Polyteknikkbygningen i juli 1997) gjaldt kun i Kabul. Mens AiN kunne fortsette å drive sitt kontor i Ghazni, måtte organisasjonen i

¹¹⁶ Sykehuset måtte flyttes til sentrum av Andar- distriktet, Mirai, fordi Taliban ville ha lokalene til andre formål.

¹¹⁷Taksdal, Marete: ”12 År i Ghazni- 71 Chardewal”, ANytt 1997/1- Afghanistankomiteen s. 5

¹¹⁸Per Hornfelt (1998): ”Skolekampanjen”, ANytt 1998/1, s. 3.

likhet med flere andre NGOer holde sine kontorer midlertidig stengt i Kabul. Bevegelsen var klart mer forpliktet til å gjennomføre sine regler i hovedstaden, hvor det fantes et større nettverk av hjemmeundervisning. Ifølge USAID stengte Taliban ca. 100 NGO- støttede hjemmebaserte jenteskoler og opplæringsprogrammer for kvinner i Kabul. Ca. 60 000 barn, de fleste jenter, er antatt å ha fått opplæring gjennom hjemmebaserte skoler i Kabul¹¹⁹. Underjordiske skoler som opererte uten myndighetenes godkjenning, representerte ikke bare afghanernes iver for utdanning, det uttrykte også en form for opprør eller motstand mot Talibans utdanningspolitikk. NGOene brøt også Talibans regler ved å gi støtte til underjordiske skoler i Afghanistan. De få aktørene (f.eks. SAK) som fortsatte med sine aktiviteter, unngikk imidlertid å bistå Taliban i kapasitetsbygging og å forplikte seg til langsiktige programmer. Dette innebar mindre penger for Talibanbevegelsen som brukte mye av sine ressurser på militære formål.

Helse og infrastruktur

Det er kanskje naturlig at i konfliktsituasjoner eller krig minskes et regimes evne og kapasitet til å fremskaffe sine borgere sosiale tjenester, fordi mye av ressursene går til forsvar eller bekjempelse av fienden. Men et regime som gjør krav på politisk styre og som ønsker å framstå som legitimt, kan ikke avskrive seg ansvaret for borgernes ve og vel. Talibans representanter har ved flere anledninger gitt uttrykk for etableringen av et bedre samfunn, og dette anga de som en av årsakene til sin oppstand i 1994. Men eksisterende fakta viser det motsatte, at regimet i realiteten har følt seg lite ansvarlig for befolkningens velferd i områder under bevegelsens kontroll. Støtten til Taliban ser ut til å ha vært betydelig stor primært på den pasjtunske landsbygda i de sørlige delene av Afghanistan og i Deobandi tilknyttete religiøse miljøer i Pakistan. Andre folkegrupper, kvinner, intellektuelle eller afghanere med universitet/sekulær utdanning, byfolk og andre minoriteter slik som hinduer/sikher virker å ha vært generelt misfornøyde med Talibans undertrykkende og diskriminerende politikk. Årsaken/e ser ut til å henge delvis sammen med måten de ble behandlet på av regimet.

Afghanske intellektuelle eller den utdannede klassen [*maktabiha*] har bestandig vært en fordømt gruppe hos de mest tradisjonelle mullaene [ikke *ulema* eller de lærde]. Men det er ikke kjent at noen regimer før Taliban skal ha forsøkt å ekskludere eller marginalisere dem i så stor grad. Press og manglende vektlegging av sekulær utdanning og teknisk ekspertise medførte ifølge Dorronsoro at mer enn 100 000 utdannede afghanere [leger, ingeniører,

¹¹⁹ USAID 2006, s. 8.

lærere, funksjonærer og flere andre yrkesgrupper] flyktet i løpet av 1990-tallet, flertallet under Taliban (Dorronsoro 2005:282). En hjerneflukt av så stort omfang for et land som Afghanistan, innebar utvilsomt negative konsekvenser for effektivitet i offentlig sektor. Lederskapet i Taliban var tilsynelatende ikke så bekymret og anså ikke befolkningens ve og vel å være del av statens oppgave. Ifølge Rashid var Taliban "incapable of carrying out even the minimum of developmental work because they believe that Islam will take care of everyone (2001:212-13)". En slik innstilling [likegyldighet] i tillegg til mangel på kompetent arbeidskraft kan forklare hvorfor Taliban manglet utviklingsprogrammer og var maktesløse i å takle humanitære katastrofer. I fraværet av utdannede og faglærte afghanere kunne Talibanministre med geistlig bakgrunn, vanskelig utføre sine administrative oppgaver.

Et fattig land

Afghanistan regnes som et av verdens fattigste land. Lav bruttonasjonalprodukt per innbygger (BNP), høy spedbarnsdødelighet, barnedødelighet, barseldødelighet, manglende tilgang til grunnleggende helsetjenester og rent drikkevann og lav forventet levealder er noen av indikatorene som legges til grunn for beregningen. Ifølge UNICEF var spedbarnsdødeligheten (antall døde første leveår per 1000 fødte) på 165/1000 og barnsdødelighet 275/1000¹²⁰ i 1995. Bare Nigeria, Angola, Sierra Leone og Mosambik hadde høyere tall. I samme periode anslås tilgangen til rent drikkevann i rurale områder til 5 prosent og i urbane områder til 39 prosent, tilgang til helsetjenester i urbane områder 80 og i rurale områder 17 prosent, lese og skriveferdighet blant menn 47 prosent og kvinner 15 prosent, forventet levealder beregnes til å være 45 år¹²¹. Landets BNP¹²² estimeres til US\$ 280 i 1994 og US\$ 250 i 1997. Disse statistikkene opprettholdes av UNICEF sine rapporter fra henholdsvis 1999¹²³ og 2000¹²⁴. Den eneste endringen skjedde i tilgangen til rent drikkevann i perioden 1995-1998. Befolkningens tilgang i de urbane områder falt fra 39 til 16 prosent, og fra 5 til 3 prosent i de rurale områdene i 1998. Fallet ser ut til å ha naturlige årsaker, den generelle tørken i Afghanistan.

¹²⁰United Nations Children's Fund. "State of the World's Children Report", 1997. New York, Table 1, p. 80

¹²¹United Nations Children's Fund, 1997. Table 3, 4 and 5, p. 84, 86 and 88.

¹²²Bruttonasjonalprodukt per innbygger (BNP) defineres av Verdensbanken som summen av alle varer og tjenester produsert i et land i løpet av et år, fordelt på antallet innbyggerne. BNP viser den gjennomsnittelige inntekten til et lands borgere. Land med BNP på \$760 eller mindre anses som land med "lav inntekt" (Worldbank.org: "GNP per Capita", 25. August 2010)

¹²³United Nations Children's Fund. *State of the World's Children Report*, 1999. New York, p. 94 and 102

¹²⁴United Nations Children's Fund. *State of the World's Children Report*, 2000. New York, Table 1 and Table 6, p 84 and 104

Det bør understrekes at afghanere heller ikke under tidligere regimer har hatt lik og alminnelig tilgang til sosiale tjenester, inkludert helse og utdanning. Tilgangen til skole og generell helsetjeneste har vært større og bedre i byene enn i de landlige områdene av Afghanistan. Dette er en av forklaringene på hvorfor helsetilstanden og lese- og skriveferdigheten har vært lavere blant innbyggerne på landsbygda enn i byene.

Kvinner mest rammet

Taliban påla sterke begrensninger på kvinners tilgang til helsetjenester ved innføringen av en rekke restriksjonstiltak. Arbeidende kvinner, enker og foreldreløse barn ble spesielt hardt rammet av Talibans reguleringer og restriksjoner. To tiår med krig hadde etterlatt over 30 000 enker i Afghanistan¹²⁵. Ifølge Talibans regler skulle kvinnelige pasienter helst henvende seg til kvinnelige leger. I tilfelle behov for en mannlig lege, skulle hun følges av et nært mannlig familiemedlem. Mannlige leger skulle ikke berøre andre deler av pasientens kropp enn det utsatte området¹²⁶. Slike begrensninger ser ut til å ha medført til svekket helse og økte psykiske lidelser for afghanske kvinner i områder under Talibans kontroll.

En undersøkelsesrapport utført av Physicians for Human Rights i begynnelsen (PHR) fra 1998, viser en tydelig nedgang i afghanske kvinners fysiske og mentale helse siden Talibans maktovertakelse. Ca. 81 prosent av kvinner som deltok i undersøkelsen, meldte at de led av mental stress og depresjon, 42 prosent av post- traumatisk stressforstyrrelse (PTSD) og 86 prosent slet med angstproblemer¹²⁷. 69 prosent av respondentene rapporterte at de eller minst ett familiemedlem var blitt anholdt av Talibans religiøse politi i Kabul, de fleste av grunner som manglende bruk av *burka*, for å ha vist ansikt, hendene eller en ankel, og for å ha gått med hvite eller høyhælte sko. Årsakene til anholdelse av mannlige familiemedlemmer inkluderte kortere skjegg enn hva reglene tilsa (29 prosent), tilhørighet til folkegruppene Tajik og Hazara (32 prosent), ikke å ha vært i moskeen under bønnetiden, drageflyging, musikk i bryllup, eller å ha ledd høyt offentlig. Bare 2 prosent av respondentene oppgav ”ingen restriksjon” i sine daglige aktiviteter¹²⁸. 74 prosent av kvinnene intervjuet av PHR var blitt arbeidsledige som følge av Talibans restriksjonstiltak¹²⁹. Tross alt dette mente 95 prosent av

¹²⁵ (Cole i Crews og Tarzi 2009: 146)

¹²⁶Talibans regler for sykehus og klinikker i PHR (1998): Appendix B, p.115-16

¹²⁷PHR 1998, p.49

¹²⁸ PHR (1998), p.52

¹²⁹PHR (1998), p.62

respondentene i undersøkelsen til PHR at bevegelsen påtvang dem restriksjoner som ikke hadde noe med Islams lære å gjøre¹³⁰.

Naturkatastrofer

Naturen var heller ikke på Talibans side i perioden 1999-2001, landet slet med vann- og matmangel som følge av bl.a. tørke. Vann- og matmangel truet livene til over 1,6 millioner afghanere sommeren 2000. Det interessante er at Talibanlederen, Mulla Omar, forsøkte å gi den afghanske befolkningen skylden for den utbredte tørken. Ifølge ham ville Gud straffe Afghanistan fordi en del av afghanere ignorerte sine religiøse plikter og "was not thankful for the Islamic Emirate and Islamic system, nurturing discontent, unnecessary prejudice and jealousy against it"¹³¹. Uttalelsen er interessant ettersom den viser at betydelige elementer av befolkningen var misfornøyde med Taliban til og med i de sørlige delene av Afghanistan. For ifølge Verdens Matvareprogram¹³² (WFP), var Talibans kjerneområde (Kandahar, Helmand, Zabul) i Sør, blant de hardest rammede områdene i landet.

Tross den vanskelige situasjonen var Taliban mer opptatt av krigføring mot sine motstandere enn å forsøke å hjelpe dem som befant seg på sultegrensen. Forsvarsdepartementet disponerte ifølge Masoud¹³³ mer enn 70 % av bevegelsens totale årlige budsjett i 1998 (2009:125). Taliban bidro selv til ytterligere fattigdom i byene ved bl.a. igangsettingen av en omfattende nedskjæring rettet mot offentlig ansatte. Det totale antallet offentlig ansatte lå på ca. 130 000 etter at ca. 40 % ble sagt opp i april 2000 (Dorransoro 2005:282). Mens tørken resulterte i matmangel i de rurale områdene hvor mange fikk sitt levebrød gjennom jordbruk, tok Taliban maten fra flere tusen familier i byene ved å gjøre dem arbeidsledige. Disse faktorene (pluss internasjonale sanksjoner innført først i 1999) medførte at befolkningens avhengighet av de internasjonale humanitære organisasjonene økte ytterligere. I august 1998 var ca. 25 prosent av innbyggerne i Kabul avhengige av hjelp fra WFP, i desember 1999 økte antallet til å omfatte ca. 2/3 deler av byens befolkning (Goodson 2001:122). Matvareprisene økte betraktelig i 1999 og 2000 som følge av bl.a. tørke og inflasjon. Rabbani-regjeringen og Dostum som begge trykket afghansk valuta (Afghani), bidro til inflasjonen (ibid:123). Enkelte steder, som Bamiyan, stod befolkningen overfor hungersnød som følge av bl.a. Talibans økonomiske blokade og tørke. I år 2000 var ca. 25 % av innbyggerne i Bamiyan området avhengig av humanitærhjelp (Dorransoro 2005:283).

¹³⁰PHR (1998), p. 105

¹³¹BBC News, Monday, 31 July, 2000: "Taleban blames Afghans for drought".

¹³²World Food Program: "WFP helps victims of a severe drought in Afghanistan" 2 May 2000 Islamabad.

¹³³Sayed Masoud var og er økonomi professor ved Universitetet i Kabul. Han hevder i sin bok å ha holdt flere kurser for Talibanministre og ledere i Kabul.

Infrastruktur

Det er lite tvil om at Talibanbevegelsen overtok et opprevet samfunn, der helse- og skolevesen og øvrig infrastruktur var rammet som følge av krigføringen. Gruppen kunne likevel utnyttet den ressursen og kunnskapen som bl.a. afghanske kvinner og den utdannede klassen representerte i gjenoppbyggingen av landet. Taliban ikke bare unngikk å gjøre det, de hindret dem i å ta del i gjenoppbyggingen av det krigsherjede landet. Konsekvensene av bevegelsens forbud og påbud har vært klart størst i de store byene, i Kabul ble alle innbyggerne rammet. For kvinner utgjorde en betydelig andel av byens arbeidskraft, spesielt i utdanningssystemet, helsevesen og offentlig administrasjon. Det meste av Afghanistan var under Talibans kontroll i mer enn fem år, uten noe særlig positiv utvikling på områder som helsevesen, utdanning og infrastruktur. Noen småskritt ble likevel tatt når det gjelder veibygging. Eksempelvis ble hovedveiene Jalalabad- Kabul asfaltert ferdig ned til Daronta, Kabul-Kandahar opp til Durrani- området i Wardak- provinsen, og ca. 5 km vei i Kandahar- by. I tillegg utførte de små reparasjoner av veiene i Kabul og Jalalabad-Turkham (Masoud 2009:134-6). Apparater for strømproduksjon [vannturbiner] og strømnnettverket i bl.a. Kabul og Kandahar ble også reparert og klargjort til bruk (ibid:133).

3.2.4 Oppsummering av del 2

Et politisk system og lederskap kan i følge Hudson ha høy legitimitet hvis det avspeiler nasjonen, som handler i samsvar med samfunnets verdier, og som beskytter borgernes grunnleggende interesser. Hovedtrekkene ved lederskapet i Taliban (mellom 1996 og 2001) indikerer at bevegelsen ikke kunne sies å være ”genuint nasjonalt”. Ekskluderingen av store sosiale grupper slik som hazaraene, tadsjikerne, usbekerne, kvinner og intellektuelle gjør at Talibanbevegelsen på ingen måte kan sies å oppfylle Hudsons krav om at et legitimt styresett bør være ”genuint nasjonalt”.

I hvilken grad kan Talibanbevegelsen sies å ha imøtekommet afghanernes ønske i opprettelsen av sikkerhet og stabilitet, og fremskaffelsen av helse og utdanningstilbud? Mens representanter for opposisjonen påstod at den fred Taliban skapte, ikke var slik afghanere ønsket seg, mente Muzhda at sikkerhetssituasjonen var atskillelig bedre i de Taliban-kontrollerte områdene enn hva var tilfellet i områder under kontroll av NA. Taliban ser ut til å ha greid å gjenopprette relativ stabilitet og redusere kriminalitet og tyveri i områder under sitt herredømme i betydelig stor grad. Bevegelsen fikk deler av befolkningen, spesielt handelsmenn, med seg i fjerningen av de ulovlige veisperringene. Men forsøket på å etablere ro og orden i byene gjennom en streng implementering av Sharialovgivning, svekket den

individuelle friheten til den enkelte og på den måten ble det skapt ytterligere uro og misnøye blant innbyggerne. I tillegg til sikkerhet ble arbeid og utdanning, tilgang til helsetjeneste og infrastruktur ansett å utgjøre afghanernes grunnleggende bekymringer under Taliban-styret. Hudsons definisjon av et legitimt styresett betinget legitimiteten til et regime i dets bestrebelse på å realisere slike ”dypeste anliggender” som virkelig betød noe for befolkningen. Vurderingen eller gjennomgangen av Talibans innsats innen de nevnte områdene viste at bevegelsen var mer opptatt av å bekjempe sine fiender og implementeringen av sine religiøse dekreter i Sharialovgivningens navn enn å få til forbedringer i leveforholdene til innbyggerne. Man var lite bekymret for livene til de ca. 1,6 millioner afghanerne som befant seg på sultegrensen. I praksis var kontroll av mennenes skjegg og bruk av burka mye viktigere for dem enn å forsøke å forbedre tilgangen til for eksempel helsetjeneste og skolegang for afghanske barn. En utstrakt innblanding i den enkeltes privatliv og manglende fokus på det som virkelig betød noe for befolkningen, var tydelige uttrykk for at befolkningens preferanser ikke spilte noe særlig rolle hos Talibanmyndighetene. En slik holdning kan sies å stå i strid med betingelsen om at et regime skal anstrenge seg for å beskytte borgernes dypeste anliggender dersom det ønsker å framstå legitimt blant sine undersåtter. Det vil ikke være urimelig å si at Taliban med sine handlinger var i ferd med å viske ut det Afghanistan tidligere hadde oppnådd. Der det fantes arbeidsledighet, analfabetisme og fattigdom tidligere i Afghanistan, ble den utvidet og styrket ytterligere i løpet av de årene Taliban satt ved makta.

3.3 Informantenes syn på betydningen av manglende folkelig oppslutning i Talibans fall

Oppslutningen om Taliban synes å ha vært ujevn blant afghanere, den varierer fra region til region og fra folkegruppe til folkegruppe både i styrke og over tid. Årsakene til variasjonen skyldes ulike faktorer. Oppslutningen kan deles inn og vurderes i tre tidsfaser; perioden 1994-1996, september 1996 til slutten av 1998 og 1999-2001. I den første perioden som inkluderer første og andre fasen av bevegelsens militære ekspansjoner (gjennomgått i kap.2), stod Taliban hovedsakelig overfor pasjtunske grupperinger som av lokalbefolkningen ble betraktet å være hovedårsak og kilde til kriminalitet og ustabilitet. Mens i den andre perioden som begynner med erobringen av hovedstaden og omfatter Talibans forsøk på maktutbredelse nordover og i sentralområdene av Afghanistan, bestod bevegelsens hovedmotstandere av ikke-pasjtunske grupperinger; nemlig partiene Jamiat-Islami ledet av tadsjikerer Burhanuddin Rabbani, det Hazara-dominerte sjiapartiet Wahdat under ledelse av M. Karim Khalili og Jonbesh ledet av usbekeren Genral Abul Rashid Dostum. Fallet av Bamiyan i september 1998

markerer slutten på den andre fasen. En tredje fase begynner med innføringen av unilaterale sanksjoner vedtatt i Sikkerhetsrådet i okt. 1999 og ender med regimekollaps i desember 2001.

3.3.1 1994-1996: Stor oppslutning

Som det ble indikert tidligere i dette kapitlet, hadde Taliban inntil erobringen av hovedstaden i september 1996 stor oppslutning for gjennomføringen av sitt erklærte formål; bekjempelsen av kriminalitet og etablering av orden. Ifølge Walwalji medførte mangel på sikkerhet og uorden i Kandahar- regionen at befolkningen der vendte seg til Mulla Omar. Lokale mujahedin-herskere var ifølge ham såpass korrupte og fordervet at befolkningen selv ønsket endring, folk var tilbøyelig til å gi sin støtte til en hvilken som helst myndighet som de oppfattet å være bedre enn de lokale grupperingene. *”Eksempelvis var det moralsk fordervelse [fesarad-e akhlaqi] i og rund Kandahar som gjorde at Taliban ble tatt i mot av lokalbefolkningen, folk hadde gått lei av kommandanter som drev med åpenlyst misbruk av bl.a. unge gutter og angrep deres ære [namus] og eiendom¹³⁴[maal]”*. Men Akhgar mener at misnøyen med mujahedin-fraksjonene ikke begrenset seg til sør Afghanistan, den var generell og gjaldt stort sett hele landet. *”Den generelle folkelige misnøyen med mujahedingrupperingene og Rabbani- styret [fra 1992-96] var en av grunnene til at Taliban kunne vokse så raskt. Taliban dukket opp i en tid hvor det i hvert smug, distrikt og provins fantes en ”konge” som fungerte både som kommandant og dommer. Mujahedin- fraksjonene skilte seg fra Taliban i veldig liten grad når det gjaldt tankesett og handling. De [mujahedin] drepte folk og la Kabul i ruiner, den generelle misnøyen med mujahedin hjalp Taliban til seier. Taliban gjentok sine forgjengernes feil og ble offer for sine handlinger¹³⁵”*.

Det stemmer at lovløshet og kriminalitet generelt sett var større under Mujahedinfraksjonene i første halvdel av 1990-tallet enn hva var tilfellet under Taliban. For personlig vinning og makt begikk kommandanter og individer tilknyttet Mujahedingrupperinger ran, bortføringer, voldtekt, tortur av fangene og drap i perioden 1992-1995¹³⁶. Men Taliban var (som vi skal se senere) i motsetning til sine forgjengere mer systematiske i bruken av vold mot sivile innbyggere. Taliban hadde slik som Crews og Tarzi påpeker mer utopiske aspirasjoner, deres valg av mål brøt med tradisjonelle tabuer; fysisk avstraffelse av kvinner, eldre etc. (Crews&Tarzi 2008:48). De angrep til og med godt integrerte praksiser felles for by og

¹³⁴ Besøksintervju med Asadullah Walwalji, 6. januar 2010, Kabul.

¹³⁵ Besøksintervju med Qasim Akhgar. 21. Desember 2009, Kabul.

¹³⁶For detaljert opplysning se; Human Rights Watch, Afghanistan: “Blood-Stained Hands: Past Atrocities in Kabul and Afghanistan’s Legacy of Impunity”, 2005. P. 23-29 og 42-62, URL: <http://www.hrw.org/en/reports/2005/07/06/blood-stained-hands>

landsbygda, slik som Nawroz. For første gang i Afghanistans historie ble Nawroz, første dagen i solkalenderen og afghanernes nyttår som har pre- islamske røtter, forbudt under Taliban. Videre erstattet de solkalenderen med månekalender som følges i bl.a. Saudi- Arabia. Radio- Kabul skiftet navn til "Voice of Sharia". Afghanerne ble nektet å besøke helliggravsteder. Mange av afghanere på tvers av etnisk og religiøstilhørighet har på bakgrunn av slike forbud og påbud snudd Taliban ryggen.

Uttalelsene til Walwalji og Akhgar viser likevel at Taliban med løfte om gjenoprettelsen av sikkerhet og stabilitet, greide å oppnå relativ stor støtte blant afghanere før de tok over makta i Kabul. Lokalbefolkningen ble fortalt av Talibanmyndighetene at de kunne ha et normalt liv i bytte mot politisk lojalitet (Nojumi 2002:135). Denne framgangsmåten viste seg å fungere ganske effektivt i den første fasen og sikret Taliban temmelig stor støtte blant flertallet av lokalbefolkningen. Ønsket om forbedring av sikkerhetssituasjonen var utvilsomt et generelt savn blant alle afghanere, noe som ga Taliban anledning til å ta et oppgjør med opposisjonelle elementer på en ganske enkel måte. Men dette i seg selv forklarer ikke den støtten Taliban mottok i sør og sørøst-Afghanistan.

Daniel Sullivan nevner dårlig økonomiske betingelser, *state failure*, etnisitet og ideologi som noen av de viktigste årsaksfaktorene for pasjtunernes støtte til Taliban i perioden september 1994-1996.¹³⁷ I tillegg til behovet for sikkerhet var dårlig økonomiske betingelser (høy arbeidsledighet og fattigdom) med på å gjøre befolkningen mottakelig for Talibans budskap. Med *state failure* siktes det til mujahedin-ledernes manglende evne til å fylle det maktvakuemet som oppstod etter Najibullah regimets kollaps i 1992. Gamle konflikmlinjer og motsetninger dukket opp igjen, og ingen av grupperingene var sterke nok til å sikre seg kontroll over hovedstaden. Heller ikke FNs forsøk på å bygge fred gjennom opprettelsen av en inkluderende koalisjonsregjering førte fram. Som Nojumi skriver «... absence of a nationally accepted leadership allowed the Taliban to emerge strongly and aggressively (Nojumi 2002:121). Frustrasjonen var likevel størst blant pasjtunerne ettersom Jamiat som den eneste ikke-pasjtunsk ledete parti blant de syv Peshawar-stasjonerte partiene, lyktes med å erobre regjeringskontorene i Kabul og beholde presidentvervet fram til september 1996. Det var andre gangen siden Habibullah Kalakanis (Bache Saqaw) maktovertakelse i 1929, at pasjtunernes tradisjonelle dominans i afghansk politikk var blitt utfordret. Felles identitet kom Taliban til gode i og med at de ble betraktet som en maktfaktor i stand til å gjenopprette både

¹³⁷ Sullivan, Daniel P. "Tinder, Spark, Oxygen, and fuel: The Mysteriouse Rise of The Taliban", Journal of peace Research 2007: p. 96-97 and 100-103

fred og pasjtunernes tapte politiske posisjon. Talibans ideologi, reflektert i fortolkningen av Sharia, appellerte til en krigstrett befolkning, spesielt i pasjtunsk dominerte områder i sør og sørøst. Det at Taliban mobiliserte eksisterende institusjoner slik som madrasaer i promoteringen av ideologien eller budskapet, gjorde aksepten lettere hos massene¹³⁸.

3.3.2 1996-1998: varierende oppslutning

Optimismen hos innbyggerne i hovedstaden ble erstattet med pessimisme allerede i den første dagen av fallet på Kabul 27. september 1996. Den afghanske kvinnelige parlamentarikeren Shukria Barakzai forteller sin opplevelse slik: "I was really optimistic when the Taliban came. I believed that we can begin a new life, [that we] finally got the peace. But just after few hours I got know that I was wrong¹³⁹". Talibans henrettelse av Afghanistans siste kommunistleder, Dr. Najibullah, uten dom, og introduseringen av en rekke restriksjonstiltak rettet mot kvinner og kulturlivet bare noen få timer etter innrykningen skapte frykt blant innbyggerne i Kabul. Perioden september 1996 til slutten av 1998 karakteriseres av Talibans forsøk på å utvide sitt herredømme nordover og i sentralområdene av Afghanistan (Goodson 2001:77-79). Kravet om ubetinget aksept av Mulla Omar som de troendes fyrste og besluttsomheten i å underlegge seg nord og sentralområdene av landet gjennom militærmidler, skapte uro i hele regionen og bidro til mer etniske og sekteriske skille i Afghanistan. For under offensivene mot NA skjedde en rekke alvorlige overgrep mot sivile som medførte tap av den støtten Taliban kunne ha hatt blant lokalbefolkningen.

Alvorlige overgrep mot sivile

Både representanter for opposisjonen og mine uavhengige informanter la Talibans voldelig tilnæringsmåte til grunn for bevegelsens manglende oppslutning blant hazaraene, usbekerne og tadsjikerne. Med hensyn til voldsbruken kunne ikke Taliban ifølge Walwalji og Akhgar forvente støtte fra disse under de alliertes angrep høsten 2001. Walwalji¹⁴⁰ svarte slik på spørsmål om hva skyldtes manglende oppslutning om Taliban blant ikke-pasjtunere: "*Taliban handlet etnisk diskriminerende og inkluderte ikke andre folkegrupper i makta utenom pasjtunerne. Andre folkegrupper ble ikke bare ekskludert fra makta, men også undertrykt og massakrert. De [Taliban] begikk massedrap på usbekerne og hazaraene, og foregrep seg mot*

¹³⁸ Harpviken, Kristian Berg (1997) p. 282

¹³⁹Shukria Barakzai:"Inside the Taliban 05-National Geography", besøkt 15. September 2010. URL: http://www.youtube.com/watch?v=Dxmn9I3_F9A&feature=related

¹⁴⁰Besøksintervju med Asadullah Walwalji, 6. januar 2010, Kabul

tadsjikerne i Shamali. Eksempelvis brente de ned Khwaje Ghar- distriktet og Dasht-e Archi i Takhar- provinsen [nordøst i Afghanistan]. Hvor enn Taliban dro, tydde de til vold og overgrep mot befolkningen. Talibans brutalitet forårsaket i realiteten regimets fall, akkurat slik som mujahedin- regjeringen ble veltet [i september 1996] som følge av [blant annet] korrupsjon og lovløshet. Akhgar¹⁴¹ responderte på følgende måte om samme spørsmål: ”Taliban er en etnosentrisk og fascistisk gruppe også! De anser ikke store deler av Afghanistans befolkning for å tilhøre Afghanistan. Talibans guvernør i Mazar-e Sharif, Abdul Manan Niazi, kunngjorde [i 1998]; ”at tadsjikerne skulle dra til Tadsjikistan, usbekerne til Usbekistan, turkmenerne til Turkmenistan og hazaraene til ”goristan” [gravsted]! Hvordan er det mulig at det var rom for PDPA-medlemmene med Shahnawaz Tani i spissen i Taliban, men ikke andre folkegrupper”! Waheed Muzhdah knyttet også manglende oppslutning blant ikke-pasjtunere til måten de ble behandlet på av Taliban, men tilskrev samtidig bevegelsen stor støtte i områder dominert av etniske pasjtunere. ”I nordområdene klarte ikke Taliban å oppnå tillit og støtte blant ikke-pashtunske folkegrupper slik som tadsjikerne, hazaraene og usbekerne. Taliban var tross alt en pasjtunsk- dominert gruppe, men inkluderte usbekerne og tadsjikerne i en viss grad også. Tallmessig var usbekerne høyere representert i Talibanbevegelsen enn tadsjikerne. Det fantes visst enkelte individer fra hazaraene blant Taliban, slik som Mohammad Akbari¹⁴². Men disse hadde ikke noe makt og Taliban regnet dem verken så mye med, eller satte sin lit til dem. Talibans første mislykte angrep på Mazar [i 1997] der mange Talibankrigere ble drept, og det andre angrepsforsøket [i august 1998] forårsaket at Taliban aldri greide å oppnå befolkningens oppslutning i nord-Afghanistan. Taliban skapte panikk i Mazar-e Sharif ved å drepe iranske diplomater og lokale innbyggere. Men de hadde befolkningens støtte i for eksempel Konduz, Baghlan, Shulgar og Balkh i Mazar hvor det bodde pashtunere. Oppslutningen er da spesielt større i sør, øst og sørvest områdene av Afghanistan¹⁴³”. Tross fravær av folkelig støtte blant ikke- pasjtunere avviste Muzhda antagelsen om at manglende folkelig oppslutning var med på å påvirke Talibans fall høsten 2001. Fordi ”gitt at Taliban var en ren folkelig bevegelse med full folkelig oppslutning, ville de uten tilstrekkelig våpen og ressurser, lide likevel nederlag mot en overlegen amerikansk militærmakt. Folkelig støtte er en fordel når det handler om geriljakrigføring.

¹⁴¹ Besøksintervju med Qasim Akhgar. 21. Desember 2009, Kabul

¹⁴² Mohammad Akbari som ledet den ene fraksjonen av Wahdat, inngikk i september 1998 (etter at Bamian falt i hende til Taliban) allianse med Taliban. Bamian, Yakawlang og noen få andre distrikter ble direkte styrt av Taliban, mens kontrollen over resten av Hazarajat overlot de til Akbari (HRW 1 February 2001;p. 4).

¹⁴³ Besøksintervju med Wahed Muzhdah, 16. desember 2009, Kabul

Taliban lyktes i å kjøre verdens største militærmakt, USA, fast i en hengemyr da de skiftet til geriljakrig. Dette bekrefter at det finnes folkelig oppslutning om Taliban”.

De alvorlige overgrepene mot sivile som trekkes fram ovenfor, fant imidlertid sted mellom 1998 og 2001. Eksisterende data viser at hazaraene og usbekerne var spesielt utsatte mål for Talibansoldatene og er blitt hardt rammet av Talibans grusomheter bl.a. under erobringen av Mazar-e Sharif i august 1998. De fikk skylden for Talibans fatale nederlag i september 1997, der ca. 2000 Talibansoldater mistet livet. I de to første dagene av innrykkingen (8. og 9. august 1998) gjorde Taliban stort sett ikke forskjell mellom innbyggerne i byen Mazar-e Sharif og skjøt vilt på alt som beveget seg. Ahmed Rashid beskriver dramaet slik: ”A Taliban commander later said that Mullah Omar had given them permission to kill for two hours, but they had killed for two days. The Taliban were on a killing frenzy, driving their pick-ups up and down the narrow streets of Mazar shooting to the left and right and killing everything that moved - shop owners, cart pullers, women and children shoppers and even goats and donkeys” (2001:73). I de påfølgende dagene satte Taliban i gang hus-til-hus søk for å arrestere all mannlige hazaraer som ble oppfattet å være i stridsalder (fra ca. 12 oppover). Flere med usbekisk og tadsjikisk bakgrunn ble også anholdt, enten fordi de lignet utseendemessig på hazaraene eller at de ikke ville fortelle Taliban hvor de kunne finne hazara-menn. Mange ble også arrestert for besittelse av våpen. Så snart de oppfylte Talibans krav og overbeviste Talibansoldatene at de var sunnier ved å lese en Sunni-bønn, fikk de gå¹⁴⁴. Ved et tilfelle skyter Talibansoldatene blindt på en ung tadsjikisk gutt. ”Faren til gutten spør soldatene:”Why have you killed my son? We are Tajiks.” The Talib responded, "Why didn't you say so?" and the father said, "Did you ask that I could answer"?¹⁴⁵ Dette illustrerer dybden i Talibans antagonisme mot hazaraene. Ifølge HRW¹⁴⁶ ble ca. 2000 sivile drept av Talibanstyrkene, de fleste hazaraer, bare i byen Mazar-e Sharif. Flere hundre mistet livet inne i stålcontainere som ble fraktet til fengsler utenfor byen. Bare tre av de ca. 303 fangene som ble fraktet til et fengsel i Shibirghan i to lastebiler overlevde den 3 timers lange turen i den ekstreme sommervarmen. Mellom fem til åtte tusen sivile antas å ha blitt drept i august september 1998-kampanjen og flere tusen sendt på flukt¹⁴⁷ (Goodson 2001:79) Overgrepene

¹⁴⁴ Human Rights Watch, Afghanistan: “The Massacre in Mazar-I Sharif”, 1 November 1998, C1007 , pp. 6-8, available at: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/45c9a4b52.html>

¹⁴⁵HRW 1 November 1998; p6

¹⁴⁶HRW 1 November 1998; 2 and 9,

¹⁴⁷Payam-e zan: ”koshtar-e jami kea z nazar-e jehan penhan mand”, Nashriye jamiat inqilabi zanan-e afghanistan/ Revolutionary Association of the Women of Afghanistan (RAWA), no. 52, oktober 1999. Lastet ned 30.08.2010, URL: <http://pz.rawa.org/52/52killings.htm>

var delvis et svar (hevne) på hazaraenes opprør i mai 1997 der flere hundre Talibansoldater hadde mistet livet. Sekteriske komponenter ser også ut til å ha vært tilstede. Dette går tydelig fram av talen til Talibans guvernør, Mulla Manan Niazi, som betegnet hazaraene som ”vantro” og truet dem med døden hvis de ikke konverterte til Sunni-Islam eller unnlot å forlate Afghanistan. Sjaene/hazarene ble stilt over tre valgmuligheter av guvernøren, som proklamerte fra byens hovedmoské; ”Hazaras are not Muslims, they are Shia. They are kofr (infidels). Convert to Sunni- Islam, leave for Shia Iran or die¹⁴⁸.

Det spesielle med Taliban ser ut til å ha vært at hver gang de opplevde hardt nederlag fra fraksjoner innen NA, spesielt Wahdat, så viste de en tendens til å hevne seg på sivile tilhørende samme fraksjon. Det har vært nærmest et mønster å skremme og avskrekke lokalbefolkningen fra å samarbeide med NA gjennom vilkårlig arrestasjon, summariske henrettelser av mannlige sivile og tvangsevakuering. Dette gjelder både de overnevnte overgrepene og de som fant sted i mai 2000 ved Robatak og i januar 2001 i Yakawlang. Minst 31 sivile ble henrettet i Robatak mot provinsen Samangan etter at flere Talibansoldater var blitt drept i et bakholdsangrep av Wahdat-styrker langs veien til Robatak- passet¹⁴⁹. I Yakawlang distriktet ble ca. 300 sivile hazara-menn arrestert og skutt offentlig i februar 2001¹⁵⁰. Drapene var ifølge HRW¹⁵¹ trolig ment som et kollektiv straff av lokale innbyggerne som Taliban mistenkte for samarbeid med Wahdat. De skulle avskrekkes fra framtidig samarbeid med opposisjonen. Taliban tydde også til andre former for kollektiv avstraffelse, bl.a. innførte de matblokader mot Hazarajat og tok i bruk ”brent jord”- taktikken i Shamali-dalen under sine 1998/9 offensiver. Mangel på mat som var en direkte følge av Talibans blokade og tørke, drev mer enn en million på flukt og tvang befolkningen i Hazarajat til å spise gress og dyrefôr for å overleve (Rashid 2010:218). Til og med ødeleggelsen av Buddha-statuen i Bamiyan-dalen i mars 2001 var et ledd i kollektiv avstraffelse, et desperat forsøk på å knuse motstandsevnen til befolkningen. Ahmed Rashid skriver at: ... “as a punishment to the resisting Hazaras, who were Shia Muslims, Mulla Omar ordered the destruction of the two enormous statues of the Buddha in Bamiyan that had stood for 1,800 years” (Rashid 2010:218). Taliban tok i bruk ”brente jords- taktikk” under kampene om kontroll over

¹⁴⁸HRW, 1998: pp.9 og Rashid (2001:74).

¹⁴⁹Human Rights Watch, Afghanistan: “Massacres of Hazaras in Afghanistan”, 1 February 2001, C1301, p.8. available at: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6a87c4.html>

¹⁵⁰HRW 1 February 2001; p.1,4-5

¹⁵¹HRW 1 February 2001; p. 2

Shamali i juli- august 1999. Lokalinnbyggere med tadsjikisk etnisk bakgrunn fra distriktene Guldareh, Kalakan, Mir Bache Kot, Istalif og fra deler av Qarabagh ble tvunget på flukt og deres hjem og eiendom brent ned (Andishmand 1383:256). Til og med brønnene ble forgiftet for å hindre lokalbefolkningens retur til området. Ifølge HRW¹⁵² "... the Taliban forced civilians from their homes and then set fire to houses and crops, and destroyed irrigation canals and wells, ostensibly to rout opposition sympathizers but effectively preventing the residents' return. In the Shamali region, men believed to be loyal to Massoud were arrested or shot, and women and children were taken by truck to Pakistan or made to walk to Kabul. Over four days in August the U. N. estimated that over twenty thousand people fled to Kabul, bringing the total to close to forty thousand in a two-week period". Til sammen ble ca. 180 000 fra Shamali drevet på flukt, de fleste dro til Panjsjir og et stort antall til Kabul og andre steder (Goodson 2001:82 og Rashid 2001:62).

3.3.3 1999-2001: Oppslutningen faller

De to siste årene av Talibans ca. fem års styre var preget av økt radikaliserings og internasjonal isolasjon av Taliban, større al-Qaida innflytelse, utberedt tørke og tydelige tegn på folkelig misnøye med Taliban i pasjtunske dominerte områder i sør og sørøst av Afghanistan. Med andre ord peker den militær-politiske utviklingen i denne perioden klart i favør av opposisjonen.

Ekstreme holdninger

Samtlige av mine informanter var enige i at Taliban overdrev sine mål og fulgte en radikalistisk og streng politikk som bidro til økt misnøye blant befolkningen. Det interessante er at ingen av dem oppfattet radikaliserings av gruppen som et resultat av bl.a. kontakten med al-Qaida og ikke minst det internasjonale samfunnets forsøk på diplomatisk isolasjon av Taliban. Snarere forklarte de radikaliserings i sammenheng med kulturelle skillelinjer i Afghanistan. Mens Walwalji og Akhgar betegnet Talibans Islam som *tradisjonell Islam* påvirket av stammeverdier, forklarte Muzhdah Talibans radikale holdning i forholdet mellom by og land. Det er vanskelig å si noe sikker om hvorvidt Talibans lover og regler var påvirket av stammeverdier. Men deres erfaringer fra livet i Madrassaer i Pakistan kan godt tenkes å ha påvirket deres syn på mellommenneskelig relasjon i samfunnet. Taliban synes å ha forvekslet

¹⁵²"Asia Overview, Human Rights Watch". 2000, lastet ned 20. november 2010, URL: <http://www.hrw.org/legacy/wr2k/Asia.htm>

hele samfunn med livet i madrassaene, og delvis av den grunn forsøkte de å påtvinge befolkningen den kulturen som hersket der. Dette kan regnes som en av de viktigste feilene som Talibanledelsen begikk i perioden 1994- 2001 i Afghanistan.

På spørsmål om hva skyldtes den lave oppslutningen om Taliban i storbyer, svarte Muzhdah slik: *”Gapet mellom by og land har historisk vært stort i Afghanistan. Alt av fornyelse som har funnet sted siden kong Amanullah Khan, har skjedd i byene og berørte ikke landsbygda. Regimene har forsøkt å ”småpynte” på [modernisere] Kabul og neglisjere landsbygda. Folk på landsbygda assosierer byene med et sted der folk begår synd og driver med blasfemi. Denne tankegangen har skapt en slags hevnfølelse hos bygdefolk. Taliban som selv var fra landsbygda mente at folk i byene hadde tatt avstand fra Islam og måtte reformeres. De [Taliban] var et resultat av landsbygdenes ønske om å rense byene fra alt uislamsk¹⁵³”*. Det stemmer at enkelte av afghanske regimer slik som Kong Amanullah i 1920 årene, Daud Khan og kommunistene på 1960 og 1970 tallet, hadde flørtet med vestlig modernitet. Amanullah etablerte første jenteskole og gikk så lang som å kreve at all menn i Kabul gikk med vestlig dress og hatt (Vogelsang 2002:281). Daud åpnet for kvinner å kunne droppe sløret. Kommunistene brakte dette et steg videre og oppmuntret kvinner å bruke utfordrende miniskjørt. Mulla Omar som en rettroende muslim ville neppe ha satt pris på alt dette, snarere kan ha mislikt Kabul av de overnevnte årsakene.

Blant mine informanter med Talibanbakgrunn var meningene delte om oppslutningen om Taliban. Arsala Rahmani¹⁵⁴, som i likhet med andre Talibanministre forlot Kabul til fordel for Pakistan før byens fall, mente at Taliban hadde både sine positive og negative sider, og fikk relativ stor støtte fra den afghanske befolkningen til og med under de alliertes angrep. Han fremholder i likhet med Zohair at det som skadet Talibanregimet mest, imidlertid var ”radikalisme”. Zohair svarte slik på spørsmål om manglende støtte til Taliban i nord og sentralområdene av landet kan ha hatt sammenheng med Talibans svake eller manglende sosialebasis: *”Det styresettet som Taliban etablerte var svært strengt og ekstremt i sin handling og politikk både overfor afghanere og det internasjonale samfunnet. Taliban oppnådde internasjonal berømmelse som følge av sin uvanlige innstilling og radikalisme¹⁵⁵”*. Med dette knytter Zohair folkelig misnøye i større grad til Talibans harde linje og ikke deres svake sosiale basis i områder dominert av hazaraer, tasdjikerne og usbekerne. Forutsetningen

¹⁵³ Besøksintervju med Muzhdah, 16. desember 2009, Kabul

¹⁵⁴ Ifølge Rahmani forlot all Talibanministre inkludert ham selv og viseministre, som hadde Sikkerhetrådets arrestordre på seg, Kabul flere dager før byens fall

¹⁵⁵ Besøksintervju med Taher Zohair, 21. desember 2009, Kabul

er at Taliban sannsynligvis (på kort sikt) ville ha vunnet til og med ikke-pasjtunernes gunst om bevegelsen tok hensyn til deres kulturelle og religiøse praksiser. Hva angår politikken overfor det internasjonale samfunnet, så har den (som det ble vist i kap. 2) vært kontraproduktiv og preget av spenning. Trakasseringen av ansatte tilknyttet internasjonale humanitære bistandsorganisasjoner og beskyttelsen av Osama bin Laden resulterte i stor grad av internasjonal isolering av Taliban.

Rahmani svarte på følgende måte da han ble spurt om manglende folkelig støtte skyldtes bevegelsens manglende sosiale forankring i det afghanske samfunnet: *”Jeg er av den oppfatning at Taliban var en religiøs bevegelse og ikke en stat. Det var kun Pakistan, De arabiske emiratene og Saudi Arabia som anerkjente Taliban, sistnevnte trakk tilbake sin anerkjennelse og utviste Talibans ambassadør. Taliban fikk likevel relativt stor støtte fra den afghanske befolkningen til og med under angrepene, folk var stort sett fornøyde med Taliban. På en annen side er Afghanistans befolkning muslimer, og Taliban påstod å ville implementere islamske regler [Sharia]. Naturligvis var noen fornøyde og en del misfornøyde med Taliban. Folket, slik som jeg ser det, er ikke fornøyde med dagens situasjon, flertallet fristes av ønsket om Talibans tilbakekomst fordi de opplevde trygghet under Taliban. Men Taliban utrettet negative ting også. De [Taliban] var generelt litt for ekstreme i både sin innenriks- og utenrikspolitikk. Etter min mening er verken radikalisme [ifrat] eller konservatisme [tafrit] bra. Det å bruke tvang og vold i alt, eksempelvis forbudt mot å barbere skjegget, er noe jeg kaller for radikalisme. Jeg liker heller ikke den moderasjonen [i forhold til implementeringen av islamske regler] som finnes i dagens samfunn. Finnes det ikke noe annet enn menneskerettigheter, kvinnerettigheter, likestilling, pressefrihet! Så mye moderasjon finnes det ikke rom for, i Afghanistan. Jeg avviser både Talibans radikalisme og den moderasjonen som finnes i dag [under president Karzai]¹⁵⁶”.*

Det interessante ved Rahmanis uttalelser er at han sidestiller/sammenligner Taliban med andre tidligere afghanske mujahedinfraksjoner når det gjelder folkelig støtte. Det innebærer at Taliban skiller seg ikke noe særlig ut fra sine forgjengere når det gjelder partisammensetning (etnisk-baserte) og i handling. I likhet med tidligere stridende mujahedinfraksjoner greide heller ikke Taliban å avstå fra vold mot sivile. Det at Taliban var mer radikale i sine reformer, styrket bare avstanden mellom bevegelsen og borgerne. Disse trekkene ved Taliban (bl.a. en ensartet etnisk sammensetning som det ble vist tidligere i dette kapittlet) har lenge vært godt kjent og dokumentert i fagmiljøet. Erkjennelsen er unik i den

¹⁵⁶Besøksintervju med Arsala Rahmani, 19. desember 2009, Kabul

forstand at det skiller Rahmani fra andre daværende Talibantopper som hevdet å representere interessen til hele det afghanske samfunnet. Det kan diskuteres hvorvidt Taliban oppfylte kriteriene til en stat, men Rahmani kan ha rett i at Talibans tilnærming til Afghanistans befolkning var ulik og faktisk diskriminerende. Eksempelvis brukte de kun pashto som offisielt språk, dette til og med i Kabul der dari eller persisktalende afghanere var i absolutt flertall (Rashid 2001:51). Det er slike minner som bidrar til at mange fortrekker et svakt regime som det landet har hatt i post-Taliban Afghanistan heller enn Talibans tilbakekomst. Rahmanis siste innspill virker likevel dekkende for konfliktutsatte områder, spesielt for sørområdene der folket i de siste årene har opplevd større utrygghet som følge av kamphandlinger mellom opprørerne og Nato- styrkene.

Manglende politisk- og administrativ erfaring

Mulla Raketti svarte slik på samme spørsmål: ”*Jeg er i større grad enig i at vi [Taliban] ikke ble støttet av befolkningen under invasjonen, heller ikke utenlandske land støttet oss. Dessuten manglet vi eksperter og faglærte [afrad-e mutakhasis wa maslaki], men Mullaer og alim (entall av ulema) hadde vi mange av. I andre seksjoner [av samfunnet] var det mangel på faglært arbeidskraft. Folk var i ferd med å bli trøtte av mullaene. Det må også sies at afghanere har en natur [mentalitet] som gjør at de danser best i ny trommelyd. Det vil si at når afghanere har erfart et regime i en periode, blir de trøtte og følgelig ønsker de å prøve ut de nye styresmaktene. Til og med i dag [desember 2009] er befolkningen trøtte av Karzai-regimet. Om det skal dukke opp en annen myndighet, vil folket slå ring om den*¹⁵⁷”. Med dette vedgår Mulla Raketti, som kommandant for Shamali- fronten, at Talibansoldatene ikke fikk støtte av lokalbefolkningen under angrepene, og grunnen til dette ser han i Talibans manglende evne til å imøtekomme befolkningens forventninger og ønsker. I uttalelsen ligger også en indirekte kritikk mot det politiske lederskapet, som ble dominert av de geistlige, og var mer opptatt av religiøse saker enn å tenke på befolkningens akutte behov og problemer. Det siste punktet ble også påpekt av Rahmani, at Taliban først og fremst var en religiøs bevegelse.

Raketti peker på en interessant problemstilling, nemlig manglende politisk og administrativ erfaring blant Afghanistans geistlige. Afghanske mullaer, både sunni og sjia, spilte en hovedrolle i kampen mot sovjetiske styrker og kollapset av det kommunistiske regimet i 1992. I løpet av denne perioden gjennomgikk de geistlige ifølge den afghanske sosiologen, Hamze

¹⁵⁷Besøksintervju med Haji Abdul Salam ”Raketti”, 18. desember 2009, Kabul

Vaezi,¹⁵⁸ en ”politiseringsprosess” som resulterte til endring av deres posisjon fra ”å være av folket” til å bli ”for folket”. Med dette mener han at i pre-kommunist Afghanistan nøt de geistlige stor respekt for sin rolle og status som moskeens *imam* og religiøseleder, men denne ble svekket med deres innblanding i politikken og manglende evne på å opptre nøytralt og rettferdig overfor befolkningen. I tillegg skapte bl.a. bruk av trusler og vold, drap på motstandere og opposisjonelle, et liv i overflod og flerkoneri større avstand og mistillit mellom geistlige og massene¹⁵⁹. Dette viser at afghanernes ”tretthet” av regimene ikke nødvendigvis henger sammen med deres mentalitet som Raketti gir inntrykk av, men snarere med måten de blir behandlet på av styresmaktene. Med andre ord er det kvaliteten på trommelyden som avgjør hvordan afghanere ”danser” eller forholder seg til regimene, ikke bare fordi den er ny. Mens det i nord og de sentrale områdene var det utstrakt bruk av vold mot innbyggerne som undergravde bevegelsens popularitet, skapte tvangsrekruttering og avhengigheten av Pakistan og al- Qaida misnøye i sør og sørøstlige delene av Afghanistan.

Tvangsrekruttering

Dr. Abdullah mente at mangel på folkelig støtte til Taliban var mest avgjørende i Talibans raske kollaps høsten 2001 etterfulgt av NAs rolle. Han hevdet at bevegelsen hadde mistet sitt fotfeste ikke bare i nord og sentralområdene av Afghanistan, men også i sør og sørøst delene av landet som regnes som Talibans kjerneområde. Dr. Abdullah svarte slik på spørsmålet om bevegelsens svake sosiale forankring i samfunnet: ”*Det som forårsaket at Taliban ikke kunne gjøre motstand, var at de hadde mistet sitt fotfeste blant befolkningen. Slik var ikke tilfellet bare i nord og sentralområdene, det gjaldt også sør og sørøstområdene av Afghanistan. Den undertrykkningen og volden som befolkningen i disse områdene [nord og de sentrale delene av landet] ble utsatt for under Talibans styre, skapte store avstander mellom Taliban og lokalbefolkningen. Til og med i de sør- og sørøstlige delene av landet var den folkelige motstanden mot Taliban voksende. Fordi flere av deres gutter som kjempet på Talibans side i for eksempel nord, Hazarajat og nord for Kabul, ble drept. Disse og en rekke andre radikale tiltak slik som restriksjoner på utdanning gjorde at Taliban mistet sin oppringelige støtte blant befolkningen*¹⁶⁰”.

¹⁵⁸ Vaezi, Hamze (1999): ”tahawolat-e bist saleh wa ferayand-e siyasi shodan-e rohaniyon/De siste 20 årenes utvikling og politiseringen av de geistlige”, s. 9-10

¹⁵⁹ Vaezi, Hamze (1999:11).

¹⁶⁰ Besøksintervju med Dr. Abdullah Abdullah, 5. januar 2010, Kabul

I forbindelse med uttalelsene til representanter for opposisjonen skal det legges merke til at deres synspunkter gjelder primært for områder dominert av ikke-pashtunske afghanere, altså nord og sentral-Afghanistan, byer som Herat, Kabul og til en viss grad for østlige deler av Afghanistan der Taliban-fiendtlige elementer også var aktive. Deres meninger kan vanskelig sies å være fullt dekkende for Talibans kjerneområder, Kandahar og naboprovinsene. Dr. Abdullahs påstander om voksende folkelig misnøye i sør og sørøstområdene er holdbare i den grad at det fra og med slutten av 1997 har vært tegn til misnøye med Talibans politikk i pasjtunske dominerte områder. I januar 1997 protesterte flere landsbyer i Talibans høyborg, Kandahar, mot tvangsrekruttering og drepte fire Taliban-rekruttere (Rashid 2001:103). Landsbyledere mente at de ikke hadde fått noe annet fra Taliban enn krig (ibid). Det har også vært tilløp til uroligheter blant pasjtunerne i provinsene Jalalabad, Paktia og Wardak. Elisabeth Eide som besøkte Afghanistan i juli 1997, skriver i en artikkel om sivil opposisjon i Jalalabad mot Talibans praksiser. Tilskuerne likte ikke å se en mann, anklaget for drap på en annen, bli henrettet offentlig og begynte å kaste stein mot bødlene. Folk likte heller ikke å se to gutter, mistenkt for homoseksualitet, bli paradert gjennom bygatene av Talibansoldater fra Kandahar og ropte; ”Hvorfor skal dere bry dere med disse to? Dra tilbake til Kandahar, der denne praksisen [misbruk av unge gutter] er vel så utbredt¹⁶¹”. I oktober 1998 hevdet Talibanmyndighetene å ha avdekket et kuppforsøk i Jalalabad, den største byen i øst Afghanistan, planlagt av tidligere ekskommunistoffiserer tilknyttet General Shahnawaz Tani. Ca. 60 personer ble i den forbindelse arrestert (Rashid 2001:103). I desember samme år fant en anti-Taliban demonstrasjon sted igjen i byen Jalalabad etter at Talibansoldater drepte en student og såret flere (ibid). Mest alvorlig var stammeopprøret som fant sted i Khost i januar 2000. Den 25. januar 2000 protesterer ca. 400 stammeledere fra fire østlige provinser, Paktia, Paktika, Khost og Gardez mot Talibans verve-kampanje, økt skatt, Kandaharienes dominans i lokaladministrasjonen og sammenblandingen¹⁶² av Pashtunwali og Sharia (Rashid 2001:80). Bare to dager etter samling av stammeledere tok ca. 2000 mennesker til gatene i Khost og krevde endringer. Talibanmyndighetene handlet raskt og erstattet guvernøren i Khost før flere toppministere ble sendt fra Kabul i all hast for å hindre at opptøyene skulle eskalere og bre seg. I motsetning til protestene i Kandahar valgte Taliban denne gangen å løse saken i dialog med stammeledere. I sluttkommunikatet ble bl.a. islamske reglers overlegenhet i forhold til

¹⁶¹ Elisabeth Eide: ”Kollektiv Paranoia”, Afghanistan- nytt nr.1 1998; s.7, Lastet ned 3. september 2010, URL: http://www.afghanistan.no/Om_oss/Medlemsblad/ANytt_1990_tallet/index.html

¹⁶²Crews, Robert D.: ”Moderate Taliban?” in Crews and Tarzi (2008:268).

stammenormer [slik stammeledere krevde] og betydningen av likhet og brorskap innenfor det islamske systemet [Talibans Emiratt] understreket (Crews i Crews&Tarzi 2008:266-7).

Eksempelene ovenfor bekrefter Dr. Abdullahs utsagn og tyder klart på økende misnøye blant pasjtunere i sør og sørøst Afghanistan fra og med slutten av 1998. De kan også ses på som indikasjoner på lavere oppslutning om krig. Tvangsrekruttering kombinert med manglende evne til å gjøre noe med den dårlige økonomiske situasjonen svekket bevegelsens popularitet hos enkelte pasjtunske stammer og tvang Taliban til å stole i større grad på rekrutter fra madrasaer og afghanske flyktningseiere i Pakistan. Men det må understrekes at hendelsene tross potensial for å bli noe stort, framstår som enkelttilfeller og ikke noe som man kan si ha vært landsdekkende i pasjtunske områder. Talibanledelsens dyktighet i intra-pasjtunsk politikk, synes å ha bidratt til å forhindre konfliktene fra å spre seg og vare over lengre tid. Talibanledere virker å ha tatt folkelig misnøye i pasjtunske områder på alvor i mye større grad og gjerne prioritert mykere midler enn det de gjorde i nord og sentralområdene av landet. Videre har de vært, i motsetning til inntrykket som formidles av litteraturen, pragmatiske og meget situasjonsorienterte. I Kandahar anså man det riktig å avskrekke andre landsbyer ved å slå hard ned på ”opprørerne”, mens i Khost der flere stammeledere fra flere provinser var involvert, valgte man dialog. En eventuell annen tilnærming i det siste tilfellet ville trolig ført til borgerkrig mellom pasjtunere, noe som i verste fall resulterte i at Taliban ville miste makta i Kabul. Flexibiliteten kommer også til uttrykk i implementeringen av Sharia. I de sørøstlige delene av landet måtte man offisielt slå fast Sharias overlegenhet over Pashtunwali, mens i og områdene rund Kandahar der tribalisme¹⁶³ viser seg å stå sterkere, åpnet Taliban for gjennomføringen av stammepraksiser i for eksempel straffesaker.

Innflytelsen til Pakistan og al-Qaida

Talibans avhengighet av Pakistan og al-Qaida skadet i følge Akhgar bevegelsens troverdighet og legitimitet blant afghanere generelt. På spørsmål om politisk legitimitet eller folkelig støtte var med på å påvirke Talibans fall høsten 2001, svarte Akhgar: ”*Taliban manglet en dyp sosial forankring i Afghanistan, deres støttespiller var Pakistan. Jeg godtar ikke at al-Qaida og Taliban kan være to forskjellige ting, Taliban er en gren av den såkalte al-Qaida. Taliban gikk ikke med på utleveringen av bin Laden fordi han var deres leder! Den pakistanske etterretningsorganisasjonen ISI, al-Qaida og Taliban utgjør en grusom allianse med*

¹⁶³ Glatzer i Maley 1998: s. 177

finansiell støtte fra Saudi-Arabia. Jeg anser ikke Taliban å være et afghansk fenomen, de var og er en marionett for ISI. Pakistan ønsker seg en skjør og fragmentert regjering i Kabul, og titalls av "lokalstater" i utkanten. Talibans rasisme, dens tilhørighet og avhengighet av Pakistan, og alliansen med al-Qaida vekket avsky hos Afghanistans befolkning. Misnøyen med Taliban var stor, men folk var ikke i stand til å vise sin utilfredshet¹⁶⁴". For Akhgar finnes ikke det noe forskjell mellom al-Qaida og Taliban. De to skiller seg imidlertid fra hverandre når det gjelder agenda og ideologi. Talibans mål var nasjonalt og gjaldt konsolideringen av makt innenfor Afghanistans grenser, mens al-Qaidas formål var av global art. Osama var som Canfield¹⁶⁵ antyder mer opprørt over USAs innflytelse i golfmonarkiene, spesielt Saudi Arabia, og ydmykelsen som palestinerne opplever fra staten Israel enn han bekymret seg over afghanernes problemer. Videre skiller de seg når det gjelder skoleretning. Taliban fulgte Hanafi- skolen av Sunni-Islam, al-Qaida Salafi-retningen som viser seg å være mer anti-vestlige og anti-sjia. Mulla Omar ser ikke ut til å ha vært helt innforstått med al-Qaedas globale filosofi. Rashid skriver at Taliban-ledernes intellektuelle svakheter gjorde dem mer mottakelige for bin Ladens globale retorikk (2008:14).

Minst tre faktorer ser ut til å ha gjort Laden og hans krigere upopulære blant flertallet av afghanere under Taliban; nemlig en arrogant holdning, ekstreme wahabi-praksiser og deltakelse i de mest blodige offensivene mot NA i perioden 1998 fram til regimekollaps høsten 2001. I starten gjorde Osama seg gjeldende blant Talibanledelsen ved å bygge hus for Mulla Omar, kjøpe biler og betale lønna til enkelte Talibanledere, og komme med løfter om bygging av moskeer, skoler, demninger, veier etc. i Kandahar (Rashid 2010:139). Til lokalbefolkningens store skuffelse ble ikke Osamas sosiale prosjekter realisert, dette mens han sammen med sin familie og militante levde et luksuriøst liv. Løftebruddet og "den arrogante holdningen til "afghanske araberne" undergravde deres troverdighet hos lokalbefolkningen. Fordi "The Kandaharis saw the Taliban leaders as beneficiaries of Arab largesse rather than the people" (ibid). I tillegg mislikte flertallet av afghanere arabernes ekstreme Wahhabi praksiser (Rashid 2001:132). I nord og sentralområdene av Afghanistan var de utenlandske krigernes rolle i overgrep mot sivile som vekket avsky for al-Qaida og Pakistan. De Wahhabi inspirerte utenlandske krigere hjalp Taliban med å gjennomføre massakren på sjia hazaraene i bl.a. nord Afghanistan i 1998 (Rashid 2001:139). Dessuten kjempet flere hundre av al-Qaida og pakistanske militante med base i Rishkhor utenfor hovedstaden, mot Masud nord for

¹⁶⁴ Akhgar, 21. desember 2009, Kabul

¹⁶⁵Canfield, Robert L.: "Fraternity, Power and Time in Central Asia" in (Crews&Tarzi 2008:222-3).

Kabul. Også disse er sagt å ha vært delaktig i massiv tvangsevakuering av lokalbefolkningen og bortføringen av unge tadsjikiske jenter og kvinner¹⁶⁶. Ifølge Time Magazine reporteren, Tim McGirk, ble ca. 600 unge jenter og kvinner håndplukket fra landsbyer i Shamali-dalen av pakistanske og al-Qaida militante i samarbeid med enkelte fra Taliban under 1999 offensivene og bortført til steder som Jalalabad og Pakistan. antall forsvunne ugifte kvinner kan ha vært høyere, simpelthen fordi at offerfamiliene anser bortføringen som skam og av den grunn holder det skjult.”Yet these abductions are considered such a great dishonor that the victims' families almost never mention them. De utenlandske krigerne ser ut til å ha hatt vanskeligheter med å finne seg frivillige koner blant afghanske kvinner, men penger hadde de nok av. MacGirk¹⁶⁷ skriver “In the cities of Kabul, Mazar-i-Sharif, Jalalabad and Khost, women victims tell of being forced to wed Taliban soldiers and Pakistani and Arab fighters of Osama bin Laden's al-Qaida network, who later abandoned them. These marriages were tantamount to legalized rape”.

Innflytelsen til Pakistan og al-Qaida på Taliban ikke bare undergravde sistnevntes integritet hos opposisjonen og befolkningen i nord og sentralområdene av Afghanistan, den fungerte også som en viktig motivasjonsfaktor i mobiliseringen av anti-Taliban rekrutter. Allerede i oktober 1998 advarte Ahmed Shah Masud amerikanske myndigheter om terrorismens fare. ”Ethnic and religiously motivated mass murders and forced displacements are taking place, and the most basic and human and women`s rights are shamelessly violated. The country [Afghanistan] has gradually been occupied by fanatics, extremists, terrorists, mercenaries, and drug mafias. One faction, the Taliban, which by no means rightly represents Islam, Afghanistan or our centuries- old cultural heritage, has, with direct foreign assistance, exacerbated this explosive situation¹⁶⁸”. Opposisjonen brukte tilstedeværelsen av pakistanske og arabiske krigere til å motivere og rekruttere lokalbefolkningen mot Taliban også. Etter Talibans seier i nord og sentralområdene høsten 1998 sa Masud følgende i en tale til sine kommandanter og lokalbefolkningen i Pansjir: ”... døden er bedre enn å overgi seg til et

¹⁶⁶Payam-e zan: "shamali zir pay-i- jinayatkar-e talibi", *Revolutionary Association of the Women of Afghanistan (RAWA)*, no. 52, oktober 1999. Lastet ned 30.08.2010, URL: <http://pz.rawa.org/52/index.htm>

¹⁶⁷ Tim McGirk, "Lifting The Veil On Taliban Sex Slavery", *Time Magazine*, February 10, 2002. Lastet ned 16. september 2010, URL; <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,201892,00.html#ixzz17eCTGrKe>

¹⁶⁸Ahmed Shah Masud, "A message to the People of the United States of America", U.S Senate Committee on Foreign Relations, Committee Hearings on Afghanistan, October 8, 1998, in Neamatollah Nojumi: in Crews&Tarzi 2008:112-113

kulturløst og marionett folk [Taliban]. Alle- de store og små, gamle og unge menn må reise seg opp mot Taliban” (i Andishmand 1383:251).

Relasjonen mellom Pakistan og Taliban og motivene bak førstnevntes støtte til Taliban ble behandlet i kapittel 2. Her vil jeg understreke kort at det er vanskelig å snakke om et partnerskap mellom ISI, al-Qaida og Taliban slik Akhgar gir uttrykk for. Det som er kjent er at ISI faktisk spilte en sentral rolle i introduseringen av Osama bin Laden for Talibanledelsen i Kandahar i 1997. Grunnen til ISIs engasjement var ifølge Rashid at organisasjonen ville beholde treningsleirer i Khost (som i september 1996 kom under kontroll av Taliban), for internasjonale jihadister, nærmere bestemt, pakistanske anti- indiske militante. Talibanledelsen, delvis påvirket av al-Qaidas pan-islamske ideologi og lokket av finansielle fordeler, gikk med på å gi tilbake kontrollen over leirene til bin Laden (Rashid 2010:139). Men Muzhdah skriver at Pakistan hadde interesse av Osamas allianse med Taliban, fordi at man i tillegg til at den rike saudiaraberen skulle ta seg av en del av krigskostnadene, ønsket å vise at pakistanere ikke var de eneste utenlandske krigere med Taliban (Muzhdah 1383:44). Begge kildene tyder på at både Talibanledere og ISI så for seg fordeler i alliansen med al-Qaida-sjefen. Men Osama hadde også sin plan; å isolere Taliban fra utenverdenen for å øke bevegelsens avhengighet av al-Qaida (Rashid 2008:19). Dette ville tillate al-Qaida å bruke Afghanistan som hovedkvarter for sine operasjoner utenlandsk. Fra og med 1997 utviklet Laden tettere forhold til Mulla Omar. Hvor planlagt strategien var og i hvor stor grad hans innflytelse var med på å påvirke Talibans politikk, virker noe uklart. Det som er tydelig er at situasjonen fra og med 1997 utviklet seg på en måte som bidro til å bringe Mulla Omar og Osama nærmere hverandre. Rekrutteringsproblemer som følge av store menneskelige tap under 1997 og 1998- offensivene, tap av Saudi-Arabias assistanse etter august 1998, internasjonal isolasjon og ikke minst en utberedt tørke som var på sin verste i 2000-2001, var noe som trolig verken ISI eller ledelsen i Taliban hadde forutsett. Taliban mistet støtten til Saudi-Arabia etter at Mulla Omar i august 1998 i tillegg til å avvise anmodningen om utleveringen av Laden, fornærmet den saudiske kongefamilien i et møte med prins Turki al-Faisal i Kandahar. Laden selv var tydeligvis glad over Mulla Omars beslutning, men for Taliban innebar det større internasjonal isolasjon og tap av en viktig støttespiller. Pakistan var nå det eneste landet som fortsatte med sin allsidige støtte til Taliban. Problemet var at Pakistan i likhet med Taliban slet selv med effektene av USAs sanksjoner og satt i kjølvannet av 9/11 med en gjeld på hele \$32 milliarder (Rashid 2008:31). Rashid estimerer Pakistans støtte til Taliban for 1997/8 til ca. \$30 millioner (2010:183). Dette var utvilsomt et betydelig

beløp, men ikke nok til å dekke både utgiftene til Talibans militære operasjoner og eventuelle tiltakspakke rettet mot de som ble truet av sult. For de totale ukentlige militære utgiftene til Taliban lå inntil september 1998 på ca. \$300 000 (Zaeef 2010:85). I tillegg skapte FN-sanksjonene og tørke utfordringer. Mellom januar og juli 2000 økte matvareprisene med ca. 75 prosent og verdien av den afghanske valutaen, Afghani, ble halvert (Goodson 2001:122-3 og Rashid 2010:79). En landsomfattende tørke fire år på rad utslettet ca. 70 prosent av husdyrene og gjorde mer enn halvparten av landbruksjorden udyrkbart i 2001 (Rashid 2008:19). Videre var ca. 3,6 millioner afghanere tvunget på flukt i utlandet og antall internfordrevne lå på ca. 800 000 i 2001 (ibid). Afghanistan var nå ikke bare en sikkerhetstrussel, men også en sone for humanitær katastrofe. Mulla Omar ba det internasjonale samfunnet om humanitær hjelp til tørkerammede i sør Afghanistan i april 2000, men appellen ble ikke hørt. Delvis fordi Mulla Omar ikke ville stanse krigføringen slik det internasjonale samfunnet krevde (Rashid 2010:79). Disse utviklingene ga Osama muligheten til å utøve stadig større innflytelse på Mulla Omar. I 2001 oppnådde al-Qaida direkte innflytelse på ikke bare sine krigere, men også på Taliban i nord-Afghanistan. For i etterkant av 9/11 ble IMU- lederen, Juma Namangani¹⁶⁹, utnevnt av Omar som sjef for både Talibanstyrkene og de utenlandske krigerne nord i Afghanistan (Rashid 2008:69). Enkelte eksperter slik som Nojumi¹⁷⁰ har anslått al-Qaidas andel av Talibans militærstyrke på slutten av år 2000 på mellom 30-40 prosent. Andelen må omfatte pakistanske militante også. For den velinformerte Ahmed Rashid setter al-Qaidas andel i samme periode på ca. 2500 krigere (Rashid 2010:217).

¹⁶⁹ Ble kritisk såret i amerikansk luftangrep den 26. November 2001 nær Mazar-e Sharif, og døde senere av skadene i Kabul (Rashid 2008:82).

¹⁷⁰ Neamatollah Nojumi: "The Rise and Fall of the Taliban", in (Crews&Tarzi 2008:113).

3.3.4 Oppsummering

Analysen av oppslutningen om Taliban viser at det ikke fantes noe enstemmig motstand mot Talibans politikk blant afghanere, grad av motstand eller uenighet varierte fra region til region og blant sosiale grupper både i styrke og over tid. I perioden 1994 fram til maktovertakelse i september 1996 (fase 1) høstet Taliban temmelig stor oppslutning blant flertallet av innbyggerne i de okkuperte områdene. Støtten skyldtes ifølge informantene lokalbefolkningens tro på Taliban som en maktfaktor i stand til å gjenopprette ro og orden. I tillegg dro bevegelsen nytte av bl.a. en appellerende ideologi og felles etnisk tilhørighet. Men optimismen begynte å avta allerede i starten av den andre fasen (fra slutten av september 1996 til slutten av 1998) i okkuperte storbyer som Herat og Kabul. Taliban ødela sitt forhold til ikke-pasjtunere mot slutten av den andre fasen ved å begå en rekke alvorlige overgrep mot sivile i nordområdene og det sentrale Afghanistan. Disse ble utsatt for vilkårlig arrestasjon, tvangsevakuering, tortur og drap, hvilke som førte til tap av den støtten Taliban kunne ha hatt blant dem. Hvis etnisitetfaktoren var en velsignelse i sør og sørøst, ble den til forbannelse i nord og sentralområdene av landet. Men gruppen høstet fremdeles stor støtte blant pasjtunere som håpet på en snarlig overall seier for Taliban. Dette til tross for tegn til misnøye med bl.a. Talibans vervekampanje, skattepolitikk og kandaharienes dominans i enkelte steder i sør og sørøst delene av landet. Fra og med 1999 begynte oppslutningen om Taliban å avta også i sør og sørøstområdene av Afghanistan. Den fallende oppslutningen i fase tre skyldtes bl.a. en radikal holdning, tvangsrekruttering, større al-Qaida og pakistansk innflytelse på Taliban og utbredt tørke. Flertallet av mine informanter anga disse i tillegg til overgrep mot sivile som forklaringsfaktorer på manglende folkelig støtte til Taliban under de alliertes angrep høsten 2001. I fase tre støttet stadig færre pasjtunere Talibans krig mot NA, der flere av deres sønner mistet livet og Mulla Omar hadde få lyspunkter å vise til. Tydelig tegn til misnøye med regimet ble først registrert i selve Kandahar i slutten av 1997 der flere landsbyer protesterte mot tvangsrekruttering. Misnøyen med regimets politikk var da større i de sørøstlige provinsene, Paktia, Paktika og Khost, hvor lokalbefolkningen mislikte ikke bare en aggressiv verve- kampanje, men også økt skatt, Kandaharienes dominans i lokaladministrasjonen og forvrengningen av Sharia med stammennormer. Disse sakene var nok alvorlige og kunne svekke Talibans grep i området. Men situasjonen kom aldri ut av kontroll takket være bl.a. Talibans kjennskap til stammesystemet og vilje til kompromiss. Innflytelsen til Pakistan og al-Qaida var to andre faktorer som undergravde Talibans legitimitet og troverdighet hos den gjennomsnittlige afghaner. Arabernes arrogante holdning, strenge Wahhabi- praksiser, Osamas manglende evne på å realisere sine sosiale prosjekter og ikke minst direkte deltakelse

i de mest blodige offensivene bidro til å vekke avsky hos flertallet av afghanere mot al- Qaeda og de utenlandske krigerne. Den direkte tilstedeværelsen av utenlandske krigere var av stor betydning for Taliban, men den fungerte samtidig som en viktig motivasjonsfaktor blant opposisjonen for fortsatt kamp.

Et sentralt spørsmål i dette kapitlet var hvorfor den afghanske befolkningen ikke stilte opp for Taliban under de alliertes angrep høsten 2001. Gjennomgangen over viste at svaret må spores til tiden før 11/9, befolkningens erfaringer av/med regimet har vært avgjørende for deres tilslutning og ikke-tilslutning. Analysen av oppslutningen om Taliban indikerte at det ikke fantes noe enstemmig motstand mot regimets politikk, graden av motstand/uenighet varierte blant sosiale grupper og lokalsamfunn. Talibans budskap (opprettelsen av ro og orden gjennom håndhevelsen av islamske regler) kan sies å ha vært mest avgjørende for den støtten regimet fikk i fase 1. For gruppens ideologi og formål var inntil maktovertakelsen ukjent for folk flest, til og med for Rabbani- styret i Kabul¹⁷¹. Grunnen til den manglende kjennskapen var enkel, ledelsen i Taliban unnlot å gjøre rede for sin framtidige politikk og program. De insisterte bestandig på opprettelsen av fred og stabilitet, noe som folk flest etterspurte mer enn alt annet. Med andre ord var afghanere mentalt forberedt på å ta imot en ”tredje aktør” som de antok å være i stand til å sørge for ro og orden. Dette medførte at massene til tross for den pågående borgerkrigen hvor stridighetene ble ført stort sett langs etniske og religiøse skillelinjer, overså Mulla Omars etniske/stammetilhørighet. Undertrykkningen av befolkningen, spesielt byboerne, og overgrep mot ikke-pasjtunere var hovedårsaker til befolkningens manglende oppslutning om Taliban i den andre fasen. Budskapet fra fase 1 mistet sin appell ganske raskt hos flertallet av innbyggerne i storbyer og blant hazaraene, tadsjikerne og usbekerne etter en rekke alvorlige overgrep mot disse. Hva gjelder hazaraenes forhold til Taliban, vil jeg argumentere for at det ble skadet allerede med drapet på Abdul Ali Mazari i 1995. Massakrene på sivile hazaraer i bl.a. Mazar-e Sharif i 1998 og senere i Yakawlang bidro bare til å forsterke mistilliten og gjøre forholdet ureparerbart. For hazaraene var det stor forskjell mellom Mazari og Dr. Najibullah. Førstnevnte var i motsetning til Najibullah verken anklaget for kommunistisk fortid eller landsforræderi og han hadde bred støtte blant sin folkegruppe. Dermed var mordet en utilgivelig forbrytelse for hazaraene. Men kan etniske og sekteriske forskjeller alene forklare Talibans brutalitet overfor hazaraene? Hva med usbekerne og tadsjikerne som er sunnier, men ble rammet likevel? I det siste tilfellet kan

¹⁷¹Som det ble skrevet i kapittel 2, samarbeidet Rabbani- regjeringen med Taliban i elimineringen av sine politiske motstandere fram til mars 1995.

den sekteriske komponenten vanskelig tjene som forklaring. På 1980- tallet utkjempet åtte Sjia/hazara partier en blodig krig mot hverandre i selve Hazarajat. Mellom 1980-84 greide radikale pro- iranske bevegelser slik som *Sazman-e Nasr* (Nasr) og *Sepah-e Pasdaran* (Sepah) å eliminere og marginalisere tradisjonelle maktfaktorer som *arbab/khan* og nasjonalistisk orienterte hazara grupperinger (Dorrnsoro 2005:220-21). Så brøt det ut kamper mellom *Shura- i Ettefaq* (også pro- iransk) og Nasr og Sepah som resulterte til nederlag for førstnevnte. Mange sivile liv gikk tapt i stridighetene som ble avsluttet med opprettelsen av Wahdat under ledelse av Abdul Ali Mazari på slutten av 1980¹⁷². I likhet med Taliban betraktet de stridende sjiapartiene sin linje som mest riktige og man utviste lite toleranse for annerledes tenkning og overfor politisk motstandere. Poenget er hvordan overgrep mot hazara begått av selve hazara/sjia fraksjoner kan forklares. Her kommer betydningen av ekstern innblanding inn, en faktor som viser seg å være sentral i konflikten mellom afghanere i de siste 20-30 årene. Iranske myndigheter kan hevdes å ha gjort Moskva en stor tjeneste ved å ikke stanse borgerkrigen mellom sjiafraksjoner på 80- tallet. Krefter og ressurser ble brukt til å utkjempe hverandre istedenfor okkupasjonsmakten. Tilbaketrekkningen av sovjetiske styrker ville sannsynligvis ha skjedd mye tidligere om også de åtte sjiapartiene rettet våpnene sine mot dem. De grove overgrepene mot sivile begått av Taliban henger mer sammen med radikaliseringsregimet som fra og med 1998 befant seg under innflytelse av utenlandske radikale grupper som al-Qaida og pakistanske anti-sjia militante grupperinger som Sipah-i-Sahaba. Som nevnt tidligere spilte ISI hovedrollen i introduksjonen av disse for ledelsen i Taliban. De utenlandske krigerne har vært direkte involvert i de mest omfattende og tragiske overgrepene, inkludert massakrene i Mazar og masseevakuering og bortføring av unge afghanske kvinner i Shamali-dalen. Hvis utnevningen av Namangani som militær sjef på den ene siden var en indikasjon på nært samarbeid mellom Taliban og al-Qaida, var også beslutningen et tegn på at en eventuell utlevering av bin Laden til en tredje myndighet i praksis ble vanskelig. Mulla Omar hadde få valgmuligheter til rådighet enn å forsvare husingen av al-Qaida-lederen på grunnlag av pasjtunernes moralske kodeks (*pasjtunwali*¹⁷³). Mulla Omar ville sannsynligvis mistet respekten blant al-Qaida tilhengere og ikke minst utenlandske krigere som kjempet sammen med Taliban mot fraksjoner i Na. Fra og med 1998 spilte de utenlandske elementene en avgjørende rolle på bakken. Disse som betraktet bin

¹⁷² For en detaljert oversikt over sjiapartier se: Dawlatabadi, Baser Ahmad (1999): "groh- hai shi-yi wa itelaf- hai shekanendeh", s. 16/69

¹⁷³ Hvilken stiller strenge krav til gjester som søker beskyttelse, bl.a. at beskyttelse forutsetter respekt for "husets" regler.

Laden som sin sjef og ikke Mulla Omar, var de mest motiverte og gjorde hard motstand. En eventuell utlevering kunne føre til brudd mellom disse og Taliban, i verste fall kunne de vendt seg mot Taliban. Uten hjelp fra al- Qaida og pakistanske ekstremister ville NA klare seg mye bedre mot Taliban, som slet med rekrutteringsproblemer på hjembane. Min konklusjon er at den stadig voksende innflytelsen og tilstedeværelsen av utenlandske ekstremistiske grupperinger med al-Qaida i spissen, svekket Talibans image som en ren nasjonal bevegelse betraktelig på landsbasis. Men det som kom til å få avgjørende betydning for oppslutningen om regimet hos folk flest var kombinasjonen av rå brutalitet og manglende evne på å etterkomme befolkningens krav og forventninger. Dette betyr at flertallet av afghanere antagelig på tvers av etnisk- og religiøstilhørighet ville støttet opp om Taliban hvis gruppen i tillegg til å sikre ro og orden, greide å opptre med lik behandling overfor befolkningen og respekterte deres etablerte kulturelle praksiser og tro.

Et siste spørsmål som bør belyses, er hvorfor pasjtunere i sør og sørøst unnlot å komme Taliban til unnsetning. Vi har allerede vært inne på mulige årsaker, altså tvangsrekruttering og manglende evne på å bekjempe tørken. Disse ønsker jeg ikke å utdype mer av hensyn til avgrensning av oppgaven. En annen mulig forklaring kan ligge i måten krigen ble ført på og Bonn- konferansen i Tyskland rett etter at NA rykket inn i Kabul. Kollapsen skjedde så raskt at folk flest påtok seg tilskuerverollen og ventet å se hvordan situasjonen utviklet seg på bakken. Tapet av Mazar-e Sharif og kontrollen i nord-, sentral- og vestområdene og hovedstaden innenfor rammen av en uke, overbeviste stammeledere om at Talibans fall var en selvfølge og uunngåelig. Det ville ikke hjelpe noe særlig å støtte et regime som var i ferd med å gå i oppløsning. Dermed ville det være lurt å vente til ”støvet” la seg. Taliban hadde ennå ikke gitt kontrollen over Kandahar fra seg, da det pågikk forhandlinger om Afghanistans framtid mellom seirende afghanske fraksjoner i Bonn i regi av FN. Deltakelsen av stammeledere som Haji Qadir og Padshah Khan Zadran i tillegg til representanter for landets tidligere konge, Zahir Shah, virket beroligende. Mer håpefullt var det faktum at en pasjtun og en som kom fra samme provins som Mulla Omar, Hamid Karzai, ble utnevnt til sjef for overgangsregjeringen. En av fordelene ved Bonn- konferansen var at den i betydelig grad reduserte bekymringen for å bli holdt utenfor ikke bare hos pasjtunske ledere, men også representanter for usbekerne og hazaraene. Man var temmelig trygg på å få sin del av kaka, og dermed følte ikke behov for å marsjere inn i hovedstaden. Dette til tross for at tadsjikkerne, nærmere bestemt pansjiriene, fikk nøkkelposisjonene i interimsstyret.

4. Betydningen av luft- og bakkeangrep i Talibans fall

4.1 Innledning

Etter terroraksjonen i USA 11. september 2001 (11/9), ble skylden for terrorangrepet lagt på al-Qaida nettverket. Lederen for dette nettverket befant seg i Afghanistan, og Taliban nektet å utlevere ham til USA. Dette førte til at USA sammen med Storbritannia gikk til angrep på Taliban den 7. oktober 2001. I et forsøk på å lykkes bedre, allierte USA seg med Nordalliansen (NA), en koalisjon av forskjellige afghanske grupper som hadde vært i opposisjon til Taliban. Taliban kapitulerte etter bare to måneders kamp. Den 9. november falt Mazar-e Sharif, Herat tre dager senere, dagen etter Herats fall inntok NAs styrke Kabul, og den 7. desember 2001 mistet Taliban kontrollen over sin høyborg, Kandahar.

Dette kapitlet vil belyse følgende hypotese: Taliban kollapse som følge av USAs luftkampanje og NAs bakkeinnsats høsten 2001. Hovedspørsmålet er hvorvidt luft- og bakkeangrep bidro til styringen av Taliban. For å kunne belyse sammenhengen mellom luft- og bakkeangrep og regimekollaps, er det nyttig å vite om gangen i krigføringen. Altså, hvem var aktørene og hvordan foregikk krigen. Av den grunn går jeg først gjennom den militære mobiliseringen der USA og opposisjonen kombinerer sine krefter mot Taliban, dernest presenterer informantenes syn på betydningen av luft- og bakkeangrep. Til sist kommer en konklusjon som oppsummerer kapitlet og besvarer problemstillingen.

4.2 Bakgrunnen for USAs invasjon av Afghanistan: Terrorangrepet 11. september 2001

Tidlig om morgenen den 11. september 2001 ble fire amerikanske passasjerfly kapret av 19 selvmordsaksjonister, 15 av de 19 flykaprerne ble identifisert som saudiere. To av flyene ble med få minutters mellomrom styrtet i World Trade Center i New York, ett fløy inn i USAs forsvarsdepartements bygning Pentagon i Washington, mens det fjerde flyet krasjet på bakken i Pennsylvania (trolig som resultat av at passasjerer og kaprere kjempet om flykontrollen). Anslagsvis 2 750 mennesker mistet livet i World Trade Center, 184 i Pentagon og 40 i flystyrten i Pennsylvania; samtlige 19 terrorister omkom¹⁷⁴. 11/9 hendelsen skilte seg fra tidligere angrep på amerikanske mål. ”Ikke bare skjedde angrepet 11. september i selve USA- det var også rettet mot landets økonomiske og militære sentre. Og i motsetning til Pearl-Harbour, som jo var en marinebase, rammet terrorangrepet bare sivile mål” (Melby 2004:93).

¹⁷⁴Store Norske Leksikon: ”11. September”, Besøkt 14. april 2010, URL: [http://www.snl.no/11. september](http://www.snl.no/11._september)

Hendelsen var med på å forandre amerikanske myndigheters syn på egen sikkerhet, man gikk over til en mer offensiv utenrikspolitikk enn hva var tilfellet under for eksempel Bill Clinton. Heretter kunne selv en mistanke om en trussel om angrep gi tilstrekkelig grunnlag for politisk handling. ”Å komme trusselen i forkjøpet var fra nå av ikke bare politisk akseptabelt, det var blitt et krav fra opinionen” (Melby 2004:98). USA gikk raskt ut med å utpeke al-Qaeda sjefen, Osama bin Laden, som ansvarlig for terrorangrepene på amerikansk jord. Den amerikanske presidenten, George W. Bush, krevde ubetinget utlevering av hovedmistenkte, bin Laden, fra Taliban- styret, men Talibanregimet krevde bevis før de kunne ta stilling til eventuell utlevering eller rettsforfølgelse. President Bush stod fast på sitt krav og erklærte: ”There's no need to discuss innocence or guilt. We know he is guilty¹⁷⁵”. President Bush uttalte i en direkte sendt TV-tale til det amerikanske folket: "On my orders, the United States military has begun strikes against al-Qaeda terrorist training camps and military installations of the Taleban regime in Afghanistan" (Woodward 2002:209). Terroranslagene mot USA 11/9 regnes som den direkte årsaken til invasjonen av Afghanistan 7. oktober 2001. Det interessante er at Mulla Omar ikke så noen logiske grunner for at USA skulle gå til angrep på Afghanistan, og derfor betraktet sannsynligheten for et eventuelt angrep ifølge Talibans tidligere ambassadør i Pakistan, Mulla Zaeef, meget lavt [10 %] (Zaeef 2010: 149 og 152).

Etter Bush sin krigserklæring satte USA i gang en storstilt kampanje for å skaffe seg flest allierte i sin kamp mot de skyldige. 12. september 2001 vedtok FNs sikkerhetsråd enstemmig resolusjon 1368, som slo fast at terroranslagene utgjorde en trussel mot internasjonal fred og sikkerhet og bekreftet retten [USA nevnes ikke eksplisitt] til individuelt eller kollektivt selvforsvar i tråd med FN-paktens artikkel 51¹⁷⁶. Resolusjon 1368 fra 12. september 2001 framstår relativt vag, og det framgår ikke tydelig av teksten noe om våpenbruk mot Taliban eller al-Qaeda- nettverket. Samme dag som FNs Sikkerhetsråd vedtok resolusjonen 1368, erklærte NATO at artikkel 5 i den kollektive forsvarsavtalen var utløst. NATOs Råd bestemte at dette var å betrakte som et angrep på hele alliansen, forutsatt at anslagene var styrtet fra utlandet¹⁷⁷. Washington valgte imidlertid å ikke involvere NATO i det USA-ledede operasjonen, Operation Enduring Freedom (OEF), som startet den 7. oktober 2001. OEF hadde hovedfokus på å fjerne Taliban- styret fra makta og ødelegge baser og treningsleirer

¹⁷⁵ Guardian.co.uk: "Bush rejects Taliban offer to hand Bin Laden over", 14 October 2001. URL: <http://www.guardian.co.uk/world/2001/oct/14/afghanistan.terrorism5>

¹⁷⁶¹⁷⁶ Resolution 1368 (2001): Adopted by the Security Council at its 437th meeting,

¹⁷⁷ Utenriksdepartementet, 5. oktober 2001: "USA-strategi, Del I: Internasjonale utfordringer"

tilhørende al-Qaida i Afghanistan. OEF var ikke en NATO- operasjon, men en USA- ledet koalisjon av både NATO-land og land som stod utenfor alliansen.

4.3 Alliansebygging og forberedelse til krig

I etterkant av 11/9 forsøkte amerikanske myndigheter å bygge en koalisjon mot Talibanregimet og al-Qaeda i Afghanistan. President Bush stilte verdens statsledere overfor et vanskelig valg ved å erklære; ”Either you are with us, or you are with the terrorists”. Storbritannias statsminister var blant de første statslederne som erklærte støtte til USAs avgjørelse om gjengjeldelse, og det eneste land som deltok i kamphandlingene som førte til regimekollaps i begynnelsen av desember 2001. De europeiske landene og NATO- landene var også temmelig raske med å uttrykke sin fulle støtte og solidaritet til USA. EU mente at Taliban og bin Laden var ”facing the consequences of their action”, mens Natos daværende generalsekretær, Lord Robertson, lovt ”the full- hearted support of the whole NATO Alliance for America in its hour of need”, og la til ”The alliance stands ready to play its role”¹⁷⁸. Dette var en muntlig støtteerklæring, Talibanregimet var allerede fjernet fra makta da de første militære bidragene fra det internasjonale samfunnet, inkludert Norge, ankom Afghanistan.

I samsvar med Bonn- avtalen fra desember 2001 ga FNs Sikkerhetsråd mandat til opprettelsen av en internasjonal fredsbevarende sikkerhetsstyrke under navnet *International Security Assistance Force/ISAF*. ISAF var/er ikke en FN-styrke, men en såkalt ”coalition of the willing”. De første avdelingene av ISAF ankom Afghanistan i januar 2002. Den opprinnelige oppgaven til ISAF var å støtte/beskytte interimsstyret ledet av Hamid Karzai og sørge for sikkerheten i Kabul. I august 2003 kom ISAFs operasjon under ledelse av NATO, og to måneder senere utvidet FN ISAFs mandat til å gjelde hele Afghanistan¹⁷⁹. ISAF- styrken har vokst betraktelig siden NATO tok over kommandoen, fra ca. 5000 i 2002 til rund 80 000 tropper i 2010. Innsatsen støttes i dag av 46 land, inkludert de 28 NATO- medlemmene.

Russland hilste også angrepet på Taliban velkommen, ikke minst fordi Taliban i år 2000 anerkjente den tsjetsjenske utbryterrepublikken. Kina som deler en kort grense med Afghanistan, uttrykte sin støtte til aksjonen. USA oppnådde også støtten til Pakistan og de

¹⁷⁸ BBC News: ”Raids split US friend and foes”, 8 October 2001: URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/1584879.stm>

¹⁷⁹ North Atlantic Treaty Organization: ”NATO’s role in Afghanistan”, lasted ned 18. April 2010, URL: http://www.nato.int/cps/en/SID-34813F71-A9B0762D/natolive/topics_8189.htm

tidligere Sovjetrepublikkene i Sentral- Asia. Støtten fra disse landenes regjeringer var spesielt viktig og verdifull med tanke på at USA kunne bruke landenes territorium og luftrom under OEF. Iran og Irak fordømte angrepet, men førstnevnte gikk med likevel på å åpne sine grenser for mulige afghanske flyktninger under operasjonen. Andre muslimske land slik som Tyrkia, Saudi- Arabia, Egypt og Jordan ga også sin støtte til Bush-administrasjonens kampanje mot Taliban og al-Qaeda nettverket i Afghanistan, men understreket samtidig behovet for å unngå tap av sivile i Afghanistan. Ca. 80 stater hadde sagt seg villig til å hjelpe president Bush i hans kampanje mot terror, men det var kun britene som kom til å ta del i angrepene helt fra første dag (Woodward 2002:203). Motstanden til USAs kampanje mot Talibanregimet var størst i Pakistan, flere pakistanske religiøse partier med *Jamiat-e Ulam-i Islam* (JUI) i spissen, arrangerte flere anti- USA/vestlig gatedemonstrasjoner.

4.4 Allianse med afghanske opposisjonsstyrker og innsettingen av spesialstyrke

Avgjørelsen om å sende Special Forces (SF) og paramilitære team tilknyttet Central Intelligence Agency (CIA- team) til Afghanistan var tatt allerede den 13. september 2001, altså bare to dager etter 11/9. Det første CIA- teamet ”*Jawbreaker*” under ledelse av Gary Schroen ankom Afghanistan/Panjshir for samtaler med opposisjonsstyrken 26. september 2001 (Schroen 2005:83).”*Jawbreaker*” var i Panjshir for å finne ut hvordan USA og NA kunne samarbeide om Talibans fall og elimineringen av al-Qaida nettverket i Afghanistan. I tillegg hadde laget i oppdrag å evaluere den militære kapabiliteten til NA- medlemmene, og ikke minst hvordan kunne USA hjelpe de i kampen mot motstanderen. For å vise at USA mente alvor, brukte Gary ca. US\$ 3 millioner som ble delt ut til NA-ledere og kommandanter allerede i den første uken under sitt opphold i Panjshir. Kontantbeløpene var gitt til bl.a. militær, etterretning og humanitære formål, kjøp av drivstoff til helikoptre og klargjøring av rullebaner (Schroen 2005:144, 153 og 207). Innbetalingene skulle understreke USAs vilje til videre samarbeid, og gi uttrykk for at man var fast bestemt på å ende Talibans æra. For afghanske opposisjonsstyrker som kjempet mot Taliban siden 1995/6 uten noe særlig hell, var det gledelig å få hjelp fra USA. Spesielt håpefullt var det for de som stod den avdøde Ahmed Shah Masud nær- panjshiriene Fahim Khan, Dr. Abdullah, Aref Sarwary og Qanoni. De hadde mistet sin populære og karismatiske leder, Ahmed Shah Masud, bare to dager før 11/9-angrepet. Masud ble likvidert av to arabiske menn tilknyttet al-Qaeda som utga seg for å være ”journalister” i Khwaja Bahawudin i nord Afghanistan (Andishmand 1386¹⁸⁰:207). Begge

¹⁸⁰ Etter afghansk kalender som tilsvarer 2007

selvmordsaktivistene døde, den ene med eksplosjonen og den andre etter å ha blitt tatt til fange. Drapet ble holdt skjult i ca. en uke, dette for å unngå fragmentering og svekking av soldatenes kampmoral. Hans bortgang kan sies å ha vært et stort og uerstattelig tap primært for tadsjikerne, og også generelt for opposisjonsstyrkene. Mohammad Qasim Fahim, bedre kjent som Fahim Khan, etterfulgte Masud.

Pentagon dannet Special Operation Command i 1986 i kjølvannet av USAs mislykkete forsøk på å redde ut amerikanske gisler i Iran. Spesialstyrkene, som utgjør et antall på ca. 46 000, er en blanding av Green Berets, Rangers og hærens Delta Force og marinens Seals team¹⁸¹. Innsendingen av amerikanske spesialstyrker i Afghanistan skjedde i fronter som eksisterte før 11/9. Disse bestod av seks følgende fronter (Sarwary 1388:139-40):

Nordfronten: Denne inkluderte områdene rundt Mazar-e Sharif¹⁸² slik som Jawzjan, Sar-e Pul og Samangan hvor styrkene til Abdul Rashid Dostum, Mohammad Mohaqiq og Atta M. Noor kjempet mot Taliban. Amerikanerne satte inn i midten av oktober Team *Alpha* til å bistå Dostum sine styrker, mens *Bravo Team* ble sendt til å følge troppene til Atta (Schroen 2005:157, 199).

Nordøst- fronten: Kommandant Daud tilknyttet Jamiat var ansvarlig for NA-styrkene i nordøst områdene som inkluderte blant annet Farkhar og Takhar. I Takhar-fronten ble kampene ledet av Baryalai Khan. Deployeringen av det amerikanske fjerde SF- lag "ODA-585" ved Takhar-fronten skjedde på slutten av oktober 2001 (Schroen 2005:278).

Shamali-fronten: omfattet områdene nord for Kabul, dvs. i og rundt provinsene Parwan og Kapisa. I denne regionen hadde General Bismillah Khan kommandoen. Et tredje amerikansk SF- team skulle etter planen ankomme Panjshir i midten av oktober 2001, men som følge av uenigheter over blant annet bruk av uniform forsinkes utsendelsen. Laget ankom likevel noen dager senere og to CIA offiserer slo følge med Bismillah Khans styrker i Shamali- fronten. Amerikanere ville beholde uniformene sine, mens Fahim ønsket at de skulle holde så lav profil som mulig og gå sivilt kledd slik at ingen utenforstående fikk vite om disse utenlandske soldatenes tilstedeværelse blant NA-styrker. Amerikanerne ser ut til å ha vært misfornøyde med å ikke kunne foreta seg noe uten NA-ledelsens samtykke. Man mislikte restriksjonene fra Fahim. En av CIA-operatør beskriver sin misnøye med restriksjonene slik:

¹⁸¹ Tom Carver: "Special Forces ready for Afghan action", *BBC News*, 9 October, 2001.
URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1588026.stm>

¹⁸² Mazar-e Sharif er provinshovedstaden i Balkh i nord Afghanistan og er stedet der den hellige blå moské (rawze-i sharif) ligger.

”The Afghans have instructions to accompany us everywhere. We can’t take a shit alone” (Berntsen & Pezzullo 2005:128). Dette ser ut til å henge i større grad sammen med ønsket om å ikke framstå som marionett for USA og Fahim Khans behov for å understreke sitt lederskap overfor amerikanerne. Restriksjonene var delvis en reaksjon på amerikanernes initiativ til direkte samtaler med ikke- Jamiat motstandsledere. Slike samtaler var en klar indikasjon på manglende tillit og anerkjennelse av Fahim Khan som militærleder for Nordalliansen og Rabbani som Afghanistans president. Amerikanerne og forsovet også andre ledende medlemmer av NA ser ut til å ha betraktet Fahim Khan og Rabbani som kun representanter for Jamiat Islami. Sistnevnte ble heller ikke anerkjent som president av sine partifeller fra Panjshir, Fahim Khan hindret Rabbani fra å entre hovedstaden i flere dager.

Bamiyan- fronten: M. Karim Khalili som var lederen for nest sterkeste opposisjonsparti (etter Jamiat) til Taliban, Hezb-e Wahdat, hadde sine baser utenfor sentrum av Bamiyan- provinsen, og ledet motstandskampen mot Taliban i de sentralområdene av landet/Hazarajat. På slutten av oktober 2001 sendte amerikanerne Delta Team til å assistere styrkene til Khalili. Lederen for Wahdat mottok også begrenset hjelp og støtte fra amerikanerne. Fronten mottok litt av kommunikasjonsutstyr; satellitt telefoner og samband, russisk/usbekisk produserte kalashnikov/AK-47, RPG og ammunisjon.

Sørvest og Herat: Ismail Khan som nylig hadde returnert fra sitt eksil i Iran, gjenopptok kampen mot Taliban i sørvest regionen nær provinsen Herat. I naboprovisen, Ghor, ledet Dr. Ibrahim motstanden mot Taliban. Mye av forsyningene til sørvest-regionen skjedde via NAs kontorer i Mashhad og Zahedan i Iran. Tross Ismail Khans antatte nære forbindelser til den iranske revolusjonsgarden (IRGC) sendte USA et SF- team til å bistå hans tropper. *Øst- fronten:* I det østlige Afghanistan var Haji A. Qadir hovedansvarlig for motstandskampen mot Taliban. Hazrat Ali var en annen NA-tilknyttet lokal kommandant som opererte i områdene Nuristan og Noor- dalen i Jalalabad. Amerikanerne foretrakk å samarbeide med Hazrat Ali i forfølgelsen av resterende Taliban- og al-Qaeda medlemmer, trolig fordi han utviste større samarbeidsvilje og var mindre kravstore enn Haji Qadir.

Innsatsen i sør Afghanistan. Echo Team var CIAs første team på bakken sør i landet (Schroen 2005:288). Den fjortende november ankom enda et A- Team/ODA 574, Karzai og hans håndfull menn opererte sammen med dette laget ved Trin Kot nord for Kandahar- provinsen. Ved en feiltakelse bombet en sirkende B-52 bombefly Karzais posisjoner istedenfor Taliban, noe som medførte til drap av 3 TEXAS 12 offiserer og 3 av Karzais krigere (Schroen 2005:291). Flere andre i laget ble alvorlig skadet og Karzai pådro seg lettere ansiktsskader.

Oppgaven til SF-lagene: Amerikanske spesialstyrkenes primære arbeidsoppgaver var å følge utviklingen på bakken, samarbeide med opposisjonsstyrken, samle inn etterretning og peke ut mål for amerikanske bombefly. Disse bakkepersonell beskrev mål for jagerflypilotene ved bruk av satellittradio og GPS. Mål ble også utpekt med laser (SOFLAM) som de rettet mot det utvalgte målet (Bernsen & Pezzullo 2005:134). Hensikten med denne teknikken er å ta ut mål uten å skade omgivelsene. Disse lagene tilkalte luftstøtte når Taliban viste hard motstand. ”Our job is to call in hurt and pain onto those bastards, we don’t want to be exchanging fire with them” (Schroen 2005:348). Altså CIA- enhetene var der for å hjelpe anti-Taliban grupperinger med å føre krigen mot Talibanstyrkene, og ikke selv ta del i kamphandlinger.

Tre ukers bombing og planen om regimeskifte innenfra

Den første dagen/kvelden av operasjonen som startet den syvende oktober 2001, ble Talibans luftforsvar, radarsystemet, viktige militære installasjoner og baser i og rundt Kabul, Mazar-e Sharif, Kandahar og Jalalabad, vedlikeholdsverksteder for militærkjøretøy, rullebaner og flyplasser rundt omkring i landet, og al-Qaeda treningsleirer og oppholdssteder [i Qargha og Rish-khor] angrepet. 15 amerikanske bombefly av typen B-52, B-1B og B- 2 Spirit og 25 kampfly deltok i operasjonen, samt at det ble sendt bortimot 50 TLAM- kryssmissiler (Tomhawk Land Attack Missiles) fra amerikanske og britiske krigsskip i Det arabiske Hav mot Taliban og al-Qaeda mål (Schroen 2005:163 og Woodward 2002:210). I løpet av et par dager ble mye av luftforsvaret til Talibanregimet satt ut av spill, og USA sikret seg det nødvendige herredømmet over Afghanistans luftrom. Men lavflygende luftfartøy som helikoptre, var fortsatt truet av Talibans antiluftskyts, for eksempel bakke-til-luft- missiler avfyrt fra skulderen (MANPADS-Man-portable air-defense systems) og fra ZSU-23, et relativt gammelt sovjetisk luftvernkjøretøy med fire 23 mm kanoner. De fleste MANPADS som Taliban hadde til rådighet var i følge General Tommy Franks av typen SA- 7, en Sovjet produsert bakke-/overflate- til- luft missil avfyrt fra skulder (Franks 2004:289).

Amerikanerne fortsatte bombingene av relativt lave strategiske mål fram til slutten av oktober, militære stillinger eller frontlinjene til motstanderen ikke ble utsatt for kraftige luftangrep i denne perioden. Opposisjonsstyrkene ønsket heller ikke å risikere sine soldaters liv ved å legge ut mot Talibans posisjoner når motstanderens frontlinje ikke var svekket tilstrekkelig. Følgelig var ikke det tegn til noe betydelig gjennombrudd på bakken inntil da. Det ser ut som om Pakistan, Washingtons strategisk allierte i regionen, fryktet at Taliban ville kollapse raskt dersom deres posisjoner ble utsatt for direkte og hard bombing, noe som innebar at Islamabad

mistet sin politiske innflytelse. Dermed la pakistanske myndigheter press på USA om å ikke hjelpe NA med erobringen av hovedstaden. For i så tilfelle ville Iran, Russland og India oppnå mer innflytelse, på bekostningen av Pakistan. Pakistans daværende utenriksminister, Abdul Sattar, hevdet i den andre uken av luftkampanjen at en eventuell overtakelse av Kabul ved NA ville være destabiliserende, og følgelig advarte USA mot bombing av Taliban frontlinje. ”At this time, for the minority ethnic group in the north-east to march down to the south, capture Kabul, will destabilise an already volatile situation¹⁸³”. Islamabad plan var i følge Dr. Abdullah endring innenfra, altså at Taliban ikke skulle elimineres helt og at de moderate elementene i regimet skulle bringes til makta¹⁸⁴. Men Pakistans forsøk førte ikke fram, og amerikanerne begynte å snakke med opposisjonsledere om hvordan krigføringen mot Taliban skulle skje. Det var i den forbindelse at den amerikanske generalen Tommy Franks, øverste militær sjef for invasjonen, møtte Fahim Khan i Tadsjikistans hovedstad, Dusjanbe, 30. oktober 2001. I forhandlingsmøtet som skjedde inne i et militærtransportfly med motoren i gang, diskuterte de bl.a. angrepsplanen og NAs behov for støtte. Fahim forsøkte i dette møtet å overtale Franks om å konsentrere luftkampanjen i og rundt Kabul, dernest til Takhar-fronten og så Mazar-e Sharif. Med denne strategien ville Fahim sikre seg kontroll over hovedstaden mens andre anti-Taliban grupperinger fortsatt strevet med frigjøringsforsøkene sine, noe som uten tvil ville styrke den politiske posisjonen av fraksjonen hans i senere forhandlinger om maktdeling. Men amerikanernes strategi, slik det kommer fram hos Franks og Gary Schroen, var å sikre Mazars fall først. Dernest konsentrere luftkampanjen i Takhar-fronten slik at Baryalai Khans styrker kunne erobre Taloqan og øke pressen på Konduz og områdene rundt. Når Taliban-styrkene var knust i Taloqan og Konduz, kunne fokus skiftes over til Kabul-fronten. Strategien var altså lagt opp slik at en tidlig erobring av Kabul ved Fahim skulle hindres. Amerikanernes strategi tok igjen hensyn til Pakistans interesse og ønske, ettersom strategien tok sikte på å utsette erobringen av Kabul. Forhandlingene endte likevel med enighet om at luftkampanjen mot Taliban posisjoner skulle trappes opp og bakkeoffensiven starte. Fahim Khan reiste hjem med fem millioner amerikanske dollar for operasjonen i nord, samt med løfte om ikke å gå inn i hovedstaden uten forhåndsenighet (Franks 2004:312-13).

¹⁸³ BBC News, South Asia: “Afghan rebels change tack”, 15 October 2001, lasted ned 29. Mars 2010. URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/1599615.stm

¹⁸⁴ Besøksintervju med Dr. Abdullah Abdullah, 5. januar 2010- Kabul

4.5 Opptrappingen av luftangrepene og regimekollaps

Gjennombruddet på bakken skjedde med intensivering av luftangrepene mot Talibans stillinger i begynnelsen av november måned. Inntil da hadde NA fått begrenset praktisk luftstøtte, USA unnlot å konsentrere luftangrepene mot Talibans posisjoner i frontlinjene. Luftangrepene ble trappet opp etter møtet mellom Fahim Khan og Tommy Franks på slutten av oktober. Hovedtyngden av luftangrepene ble imidlertid lagt til Mazar-e Sharif og Takharfronten i nordøst. Det kan ha vært minst tre grunner til at opptrappingen av luftkampanjen først skjedde i nord. For det første hadde opposisjonstyrkene (tilknyttet Mohaqiq, Dostum og Atta) allerede i midten av oktober startet sin bakkekamp mot Taliban og viste vilje til å slåss. Det var ikke i USAs interesse å overlate disse til seg selv mot en overlegen Taliban-styrke. Avgjørelsen om fellesangrep var imidlertid tatt i felleskap i den strategiske dalen, Dare-Suf, hvor Mohammad Mohaqiq holdt til. Det var i denne dalen at det første amerikanske paramilitære laget bestående av 18 offiserer hadde landet. I følge Mohaqiq, som jeg snakket med på telefon, ble han, Dostum og Atta enige om en fellesangrepsplan om erobringen av Mazar- Sharif¹⁸⁵. Amerikanske offiserer var også med på dette møtet. Den andre grunnen ser ut til å ha vært den strategiske betydningen av Mazar-e Sharif. Kontroll over denne byen innebar landforbindelser til Usbekistan og tilgang til både den sivile og militære flyplassen. Været synes å ha vært en tredje årsak til at amerikanerne ønsket å hjelpe opposisjonen først i nordområdene, hvor snøen normalt faller mye tidligere enn andre steder i landet. Et eventuelt snøfall ville kunne forsinke offensiven mot Taliban der.

Intensivering av luftkampanjen begynte sjuende/åttende november, samtidig gjennomfører opposisjonstyrkene et koordinert bakkeangrep mot Talibans posisjoner fra tre retninger. Dostum sine styrker angriper Talibans posisjoner i sør, Atta i øst og Mohaqiq legger press på byen fra vest. Amerikanske bombefly med bl.a. B-52 og MC-130 på vingene, gjennomførte sine tyngste bombardement siden igangsettingen av invasjonen. Bomber av typen Blue-82 var blitt sluppet over Talibans posisjoner utenfor byen Mazar-e Sharif, en type bombe som produserer en kraftig sjokkbølge som setter de gjenlevende ut av bevissthet flere hundre meter unna (Schroen 2005:354). Denne egenskapen kan ha stor demoraliserende effekt på motstanderen. Blue- 82 bomben var blitt testet av amerikanske militære, under Golfkrigen mot Saddam Hussein sine styrker i 1991. Mazar-e Sharif falt endelig etter flere ukers

¹⁸⁵ Telefonintervjue med Mohaqiq, 21. April 2010

kamphandlinger til opposisjonsstyrken den 9. november 2001¹⁸⁶. Byens fall kan betraktes som den første viktige seieren for de allierte, og et stort nederlag for Taliban i nord-Afghanistan. Kampmoralen hos Taliban synes å ha blitt betydelig svekket etter dette nederlaget, fire naboprovinser kom under opposisjonens kontroll allerede dagen etter styrtingen av Mazar. Flere av lokale Taliban- kommandanter skiftet side framfor å kjempe mot opposisjonsstyrken, enten fordi de fikk tilbud om penger, fryktet å bli drept eller ikke ønsket å være på den tapende siden. Slike allianseskifter har ikke vært noe ukjent fenomen i konflikten mellom afghanere siden Sovjetunionens invasjon.

Mot nordøst innledet Baryalai Khan en storstilt offensiv mot Taliban-styrkene i Takhar-fronten og etter to dagers kamphandlinger sikret han seg kontroll over Taloqan by den 12. november 2001. Med fallet av Mazar og Taloqan trakk Taliban-troppene seg mot Konduz som fortsatt var under Talibans kontroll. Konduz ble omringet av Dostum og styrker tilknyttet Jamiat. I samme periode gjennomførte anti-Taliban-grupperinger betydelige framrykninger mot Taliban i andre deler av landet. Khalili tok over Bamiyan den 11/12 november. Med dette ble hovedveien fra Mazar-e Sharif via Bamiyan til Kabul som Taliban kunne brukt som fluktrute, kuttet. En av årsakene til at Taliban-troppene dro nordøst til Konduz, var at Bamiyan- by var omringet flere dager før fallet, og følgelig kunne ikke den ruten brukes. Samme dag inntok Ismail Khan med amerikansk luftstøtte kontrollen over Herat. Med Bamiyans fall viste ikke Talibansoldatne noe mer motstand i Hazarajat og trakk seg til sør. Qari Ahmadullas nummer to [Abdul Haq Wasiq]og tre ble fanget et sted i Ghazni- provinsen [angivelig Moqur] på slutten av november og fløyet sammen med Team Delta til Bagram-flyplass (Berntsen og Pezullo 2005:286-7). Qari Ahmadullah var etterretningssjef i Talibanregimet og arrestasjonen var riktignok en storfangst for amerikanerne.

Tross løfter om luftstøtte fra General Tommy Franks og CIA-sjefen i Afghanistan fulgte amerikanere sin egen plan, og lot være å intensivere bombardementet i og rundt Kabul fram til 12. november, altså etter Taloqans fall. Fahim på sin side unnlot å aksjonere mot Taliban i nordøst og i Shamali-regionen inntil hans styrker fikk den nødvendige luftstøtten. Bakkeangrepet på Taliban nord for Kabul startet den tolvte november. Talibans posisjoner ble angrepet fra to retninger, fra sør og langs hovedveien mot Kabul i nordvest. Støttet av

¹⁸⁶ Guardian.co.uk, 9 November, 2001: "Taliban fall in Mazar-i-Sharif", lastet ned 8. April 2010. URL: <http://www.guardian.co.uk/world/2001/nov/09/afghanistan.terrorism7>

amerikansk luftvåpen lyktes styrkene til Bismillah Khan å bryte forsvarslinjen til Taliban etter ca. 5 timer med intense kamphandlinger, og tok over Agbelak og Estalef øst for Kabul (Schroen 2005:360). Det pågikk harde kamper ved Qarabagh, Kalakan og Bagram utover neste dag, styrkene til Bismillah Khan befant seg nå ca. 15- 20 km nord for Kabul. Etter kollapset av forsvarslinjen viste Taliban- styrkene sporadiske motstand og valgte å trekke seg mot sør og øst. Taliban evakuerte hovedstaden før styrkene til Fahim rykket inn den 14. november. Dagen derpå ble brukt til å rydde de små lommene med motstand i Shahr-e Naw, Klole Poshte og Wazir Akbar Khan, de fleste av de forskansede sies å ha vært utenlandske krigere som ikke klarte å flykte (Sarwary 1388:226). I etterkant påstod Jamiat-ledelsen at de rykket inn for å hindre lovløshet og en eventuell tilbakevending av Taliban som følge av maktvakuum i hovedstaden. *Jawbreaker*-laget entret hovedstaden samme dag som byen falt, med dette brøt også CIA- offiserer den muntlige avtalen! Fahim ønsket at de skulle være vitne til situasjonen og til at hans soldater ikke vil hevne seg på pasjtunere, slik bl.a. pakistanske myndigheter antydte og påstod. Man fryktet også en mulig konfrontasjon mellom Fahim-styrkene og hazaraene i Kabul, dette til tross for at begge nå kjempet mot samme fiende, Taliban. Mohaqiq forklarte slik årsaken til at Wahdat- styrkene ikke entret hovedstaden: ”*Det var ikke nødvendig å entre byen med våpen lenger fordi vi ønsket å opprette en ny regjeringsmyndighet, og våre representanter var tilstede i Bonn-konferansen i Tyskland. Vi hadde ikke en kniv på oss da vi dro til Kabul*”.¹⁸⁷ Dette viser at det FN- initiativet med å samle representanter for afghanske grupperinger i Bonn rett etter Kabuls fall, bidro faktisk til å redusere bekymringene hos enkelte ledere og fraksjoner som fryktet politisk marginalisering.

Fram til midten av november var Taliban drevet ut av nord, vest og sentralområdene, og hovedstaden var erobret. Men Taliban-soldater i Konduz, som primært bestod av utenlandske krigere, befant seg framdeles under beleiring av opposisjonsstyrken tilknyttet general Dostum og Mohammad Daud og nektet å overgi seg. Den to ukers lange beleiringen av Konduz by endte endelig med at Taliban-styrkene overga seg den 26. november¹⁸⁸. Taliban-fangene ble plassert i stålcontainere og fraktet til Sheberghan og Qala-i Jangi- fortet i Mazar-e Sharif. Muzhda hevder at så mange som 5 000 av de ca. 8 000 fangene mistet livet som følge av bl.a.

¹⁸⁷ Telefonintervjue med Mohaqiq, 21. april 2010

¹⁸⁸ BBC News 26. November, 2001: ”Kunduz celebrates end of siege” lastet ned 9.april 2010, URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/1677157.stm

kvelning og amerikansk bombing i nord Afghanistan¹⁸⁹. Det bør nevnes at behandlingen av Taliban- fanger i nord er framdeles et omstridt tema, og antall fanger og drepte er uvisst.

4.6 Utfordringen med å mobilisere i Talibans kjerneområde

I sør og i de sørøstlige delene av landet var utfordringen større for amerikanerne, siden CIA manglet gode kontakter og ikke kunne få den type hjelp og beskyttelse som NA kunne tilby. Amerikanerne manglet rett og slett en tilsvarende kampklar alliert som NA, både i sør, og til en viss grad i sørøst områdene av landet. Dermed ble arbeidet i Talibans kjerneområde svært risikabelt. Av politiske årsaker ønsket ikke Fahim å sende sine egne tropper til å forfølge al-Qaeda i de pasjtun dominerte områdene i sør og sørøst, i stedet introduserte han lokale anti-Taliban kommandanter for amerikanere. Et stort tilbakeslag for CIA og USA var at Abdul Haq ble tatt til fange og henrettet av Taliban allerede den 26. oktober¹⁹⁰. CIAs håp var at han kunne mobilisere sin egen og andre pasjtunske stammer mot Taliban. En annen mindre kjent anti-Taliban stammeleder var Hamid Karzai, som opererte sammen med paramilitære CIA team (TEXAS 12) nord for Kandahar i Uruzgan. Både Abdul Haq og Karzai befant seg i Pakistan før invasjonen og krysset grensen til Afghanistan etter iverksettingen av luftkampanjen mot Taliban. I Kandahar ble Taliban presset av lokale stammekrigere under ledelse av Gul Agha Sherzai, tidligere guvernør i provinsen, og Hamed Karzai. Kandahar som var Talibans maktsentrum, befant seg under kontinuerlig luftbombardement helt fra starten av invasjonen, presset økte enda mer i begynnelsen av desember. Den syvende desember 2001 gikk Mulla Omar med på å gi fra seg kontrollen over byen til opposisjonen, angivelig etter en avtale mellom Taliban og lederen for Afghanistans nye overgangsstyre, Hamed Karzai¹⁹¹. Etter at de siste Taliban- styrkene kapitulerte ved Kandahar, skiftet USAs fokus til al-Qaeda krigere i Tora Bora fjellene i det østlige Afghanistan nær Pakistan. Mot slutten av november begynte amerikanerne å mobilisere lokale tropper til å fungere som guider for amerikanske spesialsoldater og delta i jakten på al-Qaeda elementer i Tora Bora fjellene. De lokale troppene knyttet til Hazrat Ali og Haji Qadir ble betalt og utstyrt av amerikanere til å bistå amerikanske CIA og SF team [Team Juliet] i jakten på Al-Qaeda elementer i Tor Bora-

¹⁸⁹Besøksintervju med Waheed Muzhda, 16. desember 2009- Kabul.

¹⁹⁰ Khan, M. Ismail Dawn, October 27, 2001: "Taliban execute ex-guerilla commander: Last moment rescue operation fails", URL: <http://www.dawn.com/2001/10/27/top1.htm>

¹⁹¹ BBC News: "Taleban surrender Kandahar", 7 December, 2001. URL: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/december/7/newsid_4031000/4031711.stm

fjellene (Berntsen &Pezullo 2005:215). Mange av dem sies å ha vært nyrekrutterte og dårlig trente, deres lave motivasjon og kampmoral synes også å ha skapt utfordringer for amerikanske spesialstyrker som brukte disse som sine guider. Gary Berntsen, som erstattet Gary Schroen i forkant av fallet på Kabul, kritiserer den amerikanske militære ledelsen for å ha stolt altfor mye på de lokale troppene og ikke satt inn tilstrekkelig spesialsoldater i jakten på al-Qaeda topper i sørøst Afghanistan i tide, noe som tillot fienden flykte (Berntsen&Pezullo 2005:290). Talibanregimet ble fjernet fra makta, og al-Qaidas treningsbaser ble ødelagt i Afghanistan, men verken Mulla Omar eller al-Qaida sjefen Osama bin Laden ble tatt eller drept. Ingen vet med sikkerhet hvor de to befinner seg i dag

4.7 Informantenes syn på betydningen av luft- og bakkeangrepene

Hittil har jeg gjort rede for gangen i krigføringen som ble igangsatt den 7. oktober 2001 under USAs ledelse. I det følgende skal informantenes syn på kollapset presenteres. Hva var årsakene til at Taliban- regimet kapitulerte i løpet av bare to måneder? Var det fordi Talibanregimet led store tap som følge av amerikansk bombing slik at de ikke kunne lenger motstå press fra afghanske anti-Taliban styrker på bakken? I hvilken grad skyldtes det relativt raske kollapset USAs luftangrep og NAs bakkeinnsats?

Delte meninger blant opposisjonen

Blant representanter for opposisjonen fantes det delte meninger om USAs rolle og Nordalliansens bakkekamp. Luftangrepene var i følge Dr. Abdullah begrenset og kan ikke sies å ha vært avgjørende i regimekollaps. Ulikt de tre eks- medlemmer av Taliban, nedtoner han betydningen av luftangrepene og la til: *”Amerikanerne angrep fra lufta, og satte inn bare noen få hundre spesialsoldater på bakken som koordinerte angrepene. Fra et militært synspunkt var ikke luftkampanjen så effektiv som den burde. Naturligvis var dette noe nytt for Taliban, og for oss var det en god anledning til å benytte oss av USAs militærmakt. Luftangrepene var naturligvis ikke uten effekt. Men det var Den Forente Fronten [NA] med kampklare styrker som stod for krigføringen og erobringene på bakken. Hver gang frontlinjen ble utsatt for luftangrep, gikk våre styrker raskt til verks for å frigjøre områdene. Når fronten kollapset, pleide Taliban å trekke seg 2-300 km. tilbake. Med nederlaget i Kabul dro de til Kandahar, Paktia og Paktika. Deres ledere flyktet videre til Pakistan. Zohair er enig med Dr. Abdullah og slår fast: ”Det fantes motstandsfronter mot Taliban fra nord til sør og fra øst til vest til og med før 11. september hendelsen, og disse spilte hovedrollen i styrtingen av Talibanregimet. Luftstøtte bidro bare til å framskynde kollapset”.* Men Mohammad

Muhaqeq¹⁹² som påstår å ha ledet en tropp på 4-5000 mot Taliban i nord Afghanistan, mener at luft og bakkeangrepene utfylte hverandre og ikke kan vurderes uavhengig av hverandre. *”Til å begynne med fantes det en viss maktbalanse mellom våre styrker og Taliban, noen ganger ble de [Taliban] til og med overlegne, ettersom de var bedre rustet og større i antall. Men med innrettingen av luftangrepene mot Talibans posisjoner skiftet maktbalansen til vår fordel og Talibans numeriske overlegenhet hjalp ikke lenger. I nordfronten var luft- og bakkestyrken utfyllende, begge var nyttig i nederlaget til Taliban. General Tommy Franks var svært imponert over vår innsats på bakken. Han ankom Mazar-e Sharif like etter erobringen, og gratulerte oss [Mohaqiq, Dostum og Atta] med seieren”.*

I forbindelse med uttalelsene til Dr. Abdullah og Zohair skal det skrives at det er riktig at anti-Taliban grupperinger kjempet aktivt i flere fronter før amerikanernes ankomst og at de stod faktisk i veien for en total seier for Taliban. Men samtidig er det et faktum at fraksjoner innen NA slet med indre uenigheter, det hendte at deres kommandanter gikk til væpnet angrep på hverandre også. Slike mangler ved NA ble utnyttet til fulle av Taliban under bevegelsens framrykninger i nord i 1997/98. Eksempelvis rykket Taliban inn i Mazar-e Sharif i 1997 ved hjelp av General Malik, som mistenkte sin sjef, General Dostum, for drapet på sin bror. Etter at Dostum returnerte og greide å jage vekk Malik ved hjelp av Mohaqeq, ble stemningen spent mellom nettopp Dostum og Mohaqeq. Disse forholdene gjorde at Taliban lettere kunne oppnå kontroll over byen i sitt andre forsøk i august 1998. Videre kjempet hver fraksjon uavhengig av hverandre mot Taliban, en enhetlig kommando fantes ikke. Disse faktorene medførte til at NA ble mindre slagkraftig mot Taliban, og medvirket til Talibans framgang.

En uproporsjonal krig

Mine informanter med Talibanbakgrunn påpekte maktubalanse mellom Taliban og regimets motstandere (USA og NA) som den viktigste årsaksfaktoren i Talibans fall høsten 2001. På spørsmål om hvorfor Taliban kollapset i løpet av bare to måneder og hvorfor det ikke ble vist tilstrekkelig motstand, svarte Mulla Raketti:¹⁹³ *”Visst ble det gjort motstand! Vi kjempet på flere fronter; i nord [Mazar-e Sharif] mot styrkene til Dostum, Mohaqeq og Jamiat, i vest mot Ismail Khan og i sør mot Hamid Karzai. All disse mottok støtte fra utlendinger [USA, Russland og Iran]. I de første ukene av angrepene var ikke luftkampanjen så kraftige og vi var*

¹⁹² Telefonintervju, 21. april 2010- Oslo

¹⁹³ Besøksintervju, 18. desember 2009- Kabul. Under krigen var han i følge ham selv korpssjef og kommandant i Shamali- fronten, nord for Kabul.

i stand til å forsvare oss mot styrkene til Forent Front [Nordalliansen]. Men i den siste uken [uken før Kabuls fall den 14. november] var bombardementene så intense at det gjorde det vanskelig å kjempe, vi kunne ikke gjøre noe med de våpnene som vi hadde til rådighet". Med dette gir Raketti uttrykk for at Taliban gjorde så godt de kunne for å forsvare seg selv og landet mot verdens største militærmakt, USA. Det betyr at han i realiteten undervurderer NAs rolle og samtidig framstiller sin egen bevegelse som noe stort. Med andre ord er det langt mindre ydmykende å bli knust av en stormakt enn "små" hjemlige grupperinger.

Mawlawi Arsala Rahmani og Mawlawi Sohaib la også vekt på forskjeller i styrke, men understrek samtidig, ulik Raketti, betydningen av opposisjonens rolle. Rahmani svarte følgende da han ble spurt om årsakene til Talibans fall: *"Det er åpenbart at det fantes store forskjeller mellom Taliban og deres motstandere [USA + NA] når det gjaldt styrke. Amerikanerne hadde fly, god etterretning og utsatte Talibans områder og posisjoner for hard bombing. Taliban manglet avanserte antiluftskyts for å kunne forsvare seg mot disse anslagene. Dessuten startet opposisjonsstyrken som kalte seg Forent Front, bakkekamp. Flere folkegrupper [qawm] og mange kjente Mujaheddin-kommandanter var med i alliansen, de var mektige. De satte i verk godt koordinerte bakkeangrep og fikk luftstøtte fra amerikanerne. Så de [Taliban] kunne ikke stå imot.* Med dette fremhever Rahmani bl.a. betydningen av USAs luftteknologi, opposisjonens innsats og god etterretning. Han påpeker også indirekte den demografiske fordel for NA i nordområdene. Til å begynne med var Taliban numerisk overlegen i forhold til NA og var også atskillig bedre utstyrt og utrustet militært. NAs totale styrke lå i følge Dr. Abdullah¹⁹⁴ på ca. 25- 30 000, mens Talibans totale styrke estimeres av General Tommy Franks til ca. 40 000 i oktober 2001 (Franks 2004:261). Mye av den etterretningsinformasjonen som dannet grunnlaget for angrep på Taliban og al-Qaeda- mål, kom imidlertid fra etterretningsnettverk innen NA. God etterretning var også viktig når det gjaldt type militærtiltak, samt redusere skader på sivile under angrepene. NA samlet sin etterretning hovedsakelig ved bl.a. avlytting av sambandssamtaler mellom Taliban-medlemmer, agenter som var aktive i områder under kontroll av motstanderen og fra illojale Taliban- elementer. Små etterretningsnettverk opererte i forskjellige steder av landet, til og med i Taliban- kontrollerte område. Disse sendte over svært betydningsfulle informasjon om bevegelser og utvikling på motstanderens side. Agentene hadde spesielt godt nytte av satellitt telefoner levert av amerikanerne. I tillegg til dette sendte NA sine kontakter innad i

¹⁹⁴ Besøksintervju med Dr. Abdullah Abdullah, 5. januar 2010- Kabul

Talibanregimet viktige opplysninger. Sarwary avslører to av sine kontakter, den ene i Talibans sikkerhetsstyrke ved navn ” Dr. Nader Shah Ahmadzai” og den andre Mulla Khaksar, regimets daværende vise- innenriksminister (Sarwary 1388:201 og 209). Begge som sies å ha hatt høy respekt for Ahmed Shah Masud og mislikt den stadig økende innflytelsen til ISI og al-Qaeda på Taliban, holdt NA informert helt til de siste elementene av regimet var ute av Kabul. I tillegg til r respekt for Masud og forakten for utenlandsk innflytelse, er det all grunn til å tro at økonomiske motiver lå også til grunn for informantenes samarbeid. Khaksar ble likvidert i Kandahar i 2006, antagelig av Taliban- opprørere.

Sohaib beskrev luftangrepene som svært presis og effektive, men samtidig slo fast at uten hjelp fra afghanere kunne ikke USA påtvinge dem nederlag. Jeg stilte dette spørsmål til Sohaib: Kunne dere [Taliban] holdt stand mot styrkene til NA om amerikanerne ikke bombet fra luften? ”Vi kjempet i 10 år mot dem! Det er jo denne [konflikten] som er det tragiske. Krig er ikke løsningen, vi [afghanere] må slutte fred for å kunne bygge opp vårt Afghanistan. Det er to ting jeg vil fortelle deg. For det første, om våre venner og landsmenn [NA] ikke var med disse folka [amerikanerne og britene], ville de aldri ha lyktes mot oss. For det andre, jeg husker godt at russernes bombardement var atskillig hardere og mer omfattende sammenlignet med amerikanernes. Forskjellen lå i at amerikanske bombefly tok ut mål med stor presisjon, dette manglet russerne. Ellers var russerne mye flinkere i krigføring enn disse folka [amerikanerne]. Jeg var selv ved Shamali- fronten og husker at våre posisjoner ble utsatt for hard og kontinuerlig bombing i 7-8 dager. Til slutt brøt forsvarslinjen vår, og våre folk skilte lag. Noen dro mot Sorobi og Jalalabad i øst og en del andre mot Ghazni og Kandahar i sør. Jeg selv dro til Jalalabad¹⁹⁵”. Sohaibs utsagn er interessant av to grunner. For det første har flere års kamp mot NA overbevisst ham om at Afghanistans problemer ikke kan løses gjennom krigføring, dialog er veien å gå. For det andre viser det at for en del av Talibansoldater med erfaring fra motstandskampen mot sovjetiske styrker var ikke luftangrepene noe nytt, de var mentalt forberedt og kunne dermed takle situasjonen mye bedre enn for eksempel de unge rekruttene fra madrassaer og flyktningleirer i Pakistan. Til forskjell fra russerne forsøkte amerikanske bombefly å ramme primært militære mål og unngå å forfølge Talibansoldatene dersom de søkte tilflukt blant sivile i landsbyer¹⁹⁶. Utfordringen for Talibansoldatene i nordområdene var, som Rahmani indikerte, at flertallet av lokalbefolkningen stod opposisjonen nærmere hva angikk etnisk og religiøs tilhørighet. I de

¹⁹⁵ Besøksintervju med Mawlawi Sohaib, 18. desember 2009- Kabul.

¹⁹⁶ Dette betyr ikke at sivile afghanere ikke ble rammet som følge av ”feilbombing” under OEF.

ikke- pasjtun dominerte områdene kunne Talibansoldatene vanskelig regne med folkelig støtte ettersom folk flest der hadde dårlig erfaring med bevegelsen.

I likhet med Rahmani anga to av mine uavhengige informanter, Waheed Muzhda¹⁹⁷ og Qassim Akhgar, manglende maktbalanse som en avgjørende årsaksfaktor i regimekollaps. Men begge inntok en kritisk posisjon i forhold til fraksjonene innen NA og mente at deres tilbakekomst i større grad skyldtes USAs luftkampanje enn egen innsats. Muzhda svarte på denne måten da han ble spurt om hvorvidt Talibans fall skyldtes luft- og bakkeangrep: ”Vi snakker om en uproporsjonal krigføring, dvs. en krig hvor den ene parten har tilgang til verdens mest avanserte og beste teknologi, mens den andre siden mangler all sammenlignbare midler – de har verken effektiv antiluftskyts eller kampfly. Da luftangrepene startet mistet Taliban nærmest alt de hadde av tanks, helikoptre og andre identifiserbare militærobjekter. USAs klare militær overlegenhet i forhold til Talibanregimet medførte at Taliban led nederlag i konvensjonell krigføring. Konvensjonell krigføring forutsetter en viss grad av maktbalanse mellom partene. Når en slik balanse ikke eksisterer, ender krigen i favør av den overlegne aktøren. En militær luftmakt kan undertrykke et regime, men den vil ikke være i stand til å okkupere landområder hvis ikke det finnes en styrke på bakken. NA opererte som bakkestyrke for amerikanerne og det var USAs luftstøtte som muliggjorde erobringene for dem. Tross dette holdt Taliban stand mot verdens største militærmakt i to måneder, dette i seg selv var stort”. På spørsmål om Taliban undervurderte USAs militærmakt, svarte Muzhda: ”Helt til de siste dagene av sin motstand skjønte ikke Taliban det faktum at antall tropper ikke er avgjørende i krigen som de kjempet. Talibanregimet var arrogant og egenrådig [maghroor og lajooj], og disse to faktorene medførte at de feilvurderte sin egen situasjon etter 11. september-hendelsene. De ikke bare undervurderte sine hjemlige motstandere [NA], men de trodde også at de er i stand til å føre klassisk krig mot amerikanerne.

Qasim Akhgar¹⁹⁸ la også mer vekt på USAs militærmakt, og mente at denne var en avgjørende faktor i at Taliban mistet den offisielle makta. Han nedtonet betydningen av NAs innsats på bakken. I følge ham ”kunne ikke NA uten amerikanernes luftbombardement av

¹⁹⁷ Tidligere embetsmann i Talibans utenriksdepartement og nå en politisk kommentator. Forfatter av boken ”Afghanistan wa panj sal sulta-ye Taliban (1382/2003).

¹⁹⁸ Redaktør i 8 Subh- avisen og politisk kommentator

Talibans stillinger foreta seg noe særlig mot Taliban. Det var de massive bombardementene som banet vei for deres tilbakekomst. NA- styrkene ble brukt som "fotsoldater" av amerikanerne og britene som hadde sine egne agendaer"!

Svekket kampmoral og spredning av styrke

Asadullah Wolwaliji understreker betydningen av USAs luftangrep og de afghanske anti-Taliban styrkenes bakkekrig, men legger samtidig mer vekt på betydningen av *svekket kampmoral* hos Taliban-soldater og *spredningen av styrkene*. I følge ham "brukte USA kun sin luftmakt, og styrkene tilknyttet NA var mindre i antall sammenlignet med Taliban. Så jeg legger vekt på to andre faktorer som jeg mener kan forklare hvorfor Taliban ikke greide å holde ut; [nemlig] *svekket kampmoral og det faktum at deres styrker hadde strukket seg altfor mye. Militært sett betyr dette at jo mer en hær sprer seg, desto mindre slagkraftig kan den bli. Konsentrasjonen av styrke kombinert med en høy kampmoral bidrar til økt slagkraft*".

Det er viktig å merke seg at Walwaliji peker på to svakheter ved Taliban, nemlig spredning av styrke og svekket kampmoral. Likeledes kan fraværet av et effektivt luftvernsystem som kunne beskytte Taliban mot amerikansk luftangrep, regnes som en svakhet eller mangel for bevegelsen. Slike svakheter er ikke noen direkte årsak til regimefall i seg selv, de er svakhetspunkter som øker effekten av årsaksvariablene luft- og bakkeangrep på effektvariabelen (regimekollaps).

I forhold til påstandene til Muzhda og Akhgar skal det skrives at det kan diskuteres hvorvidt amerikanerne brukte NA til å nå sine mål. Det at de fungerte som bakkestyrke betyr nødvendigvis ikke at de var uten målsetninger og mottok sine instruksjoner fra amerikanerne. Som det ble skrevet tidligere befant amerikanske spesialstyrkene seg under visse begrensninger i områder under kontroll av NA, og kunne ikke handle slik de selv ønsket. Det var heller ikke snakk om noe tidligere avhengighet som NA kunne bekymre seg for i tilfellet de ikke samarbeidet med amerikanerne. De var trygge på assistanse fra sine regionale støttespillere (Iran, Russland, Usbekistan og India) som hadde i flere år hjulpet dem mot det Pakistan/Saudi Arabia støttet Taliban. Ut fra opposisjonens ståsted reagerte amerikanerne ganske sen mot terrorisme og tok ikke deres tidligere advarsler på alvor. For dem var det ikke lenger et spørsmål om hvis, men et spørsmål om når vestlig land kunne rammes av terrorismen som brukte Afghanistan (med Talibans velsignelse) som base for sine operasjoner utenlands. Det at Washington handlet etter å ha blitt selv rammet, framstod ikke noe mer enn en hevnaksjon for flere av afghanske ledere i opposisjon til Taliban. Med andre ord gikk ikke amerikanerne

til angrep fordi de ville hindre Talibanregimet fra å undertrykke afghanske kvinner og begå ytterligere brudd på menneskerettigheter, de handlet i henholdt til sine egne politiske og strategiske interesser. NA- ledere kan kritiseres for manglende langsiktige og strategiske målsetninger eller programmer i samarbeidet med amerikanerne. Opposisjonen var mest opptatt av regimekollaps, det fantes få blant dem som tenkte på langsiktige politisk enighet eller avtaler om styringen av post- Taliban Afghanistan med amerikanerne. Ingen skriftlige avtaler ble undertegnet, samarbeidet baserte seg på muntlige avtaler der partene var blitt enige om å styrte Taliban og ødelegge treningsleirer og baser tilknyttet al-Qaeda. Mangel på langsiktige strategier medførte at NAs politiske posisjon ble gradvis svekket i post- Taliban Afghanistan, spesielt etter at Hamid Karzai vant det første presidentvalget i 2004. Det kan ha vært flere grunner til manglende strategisk tenkning hos NA- ledere. En årsak kan ha vært at de ikke forestilte seg tanken på at Karzai, som var uten partitilknytning og betydelig folkelig støtte da han ble utpekt som interimspresident i 2002, kunne marginalisere dem politisk.

Operation Enduring freedom var kanskje den billigste krigen amerikanerne var med å utkjempe noen sinne. USAs engasjement i styringen av Taliban bestod ifølge Bob Woodward av 110 CIA- offiserer, 316 SF- personell pluss luftkampanje. Prosjektet med å velte Talibanregimet kostet amerikanerne ca. \$70 millioner, mye av beløpet var direkte betalinger til anti- Taliban kommandanter og grupperinger (2002:314 og 317). Bare en CIA- agent, ”Mike Spann”, mistet livet under fangeopprøret på slutten av november 2001 i Mazar-e Sharif. På Talibans side var derimot prisen høy. Mellom 8- 12000 Talibansoldater var i følge enkelte kilder blitt drept i løpet av OEF (utgjør ca. 20 prosent av bevegelsens totale styrke), dobbelt så mange var blitt såret, og ca. 7000 tatt til fange (Rashid 2010:220).

4.8 Oppsummering

7. oktober 2001 gikk USA til angrep på Taliban og al- Qaida nettverk i Afghanistan. I de tre første ukene av angrepene ble det ikke registrert noe betydelig tegn til framgang på bakken mot Taliban, fordi amerikanerne unnlot å utsette Talibans stillinger og posisjoner for direkte og hard bombing og Nordalliansen ønsket ikke å starte bakkekrig før de fikk tilstrekkelig luftstøtte. Gjennombruddet på bakken skjedde med intensivering av luftangrepene og bakkeoffensiv i begynnelsen av november måned. Mazar-e Sharifs fall 9. november utløste et fullstendig sammenbrudd i Talibans stillinger i nordområdene slik at innen 14. november kom hele nordområdene [bortsett fra Konduz som falt 26. november], Hazarajat, Herat og Kabul under opposisjonens kontroll. Kandahar kapitulerte til slutt 7. desember. I likhet med de tre eks- medlemmene av Taliban, påpekte Muzhda og Akhgar maktubalanse som hovedårsaksfaktor i regimekollaps høsten 2001. Ifølge dem mangelen på alt av avansert antiluftskyts medførte at Taliban sto maktesløs i å forsvare seg mot amerikanske luftangrep. På bakken la NA press på bevegelsen. Det fantes imidlertid ikke noe enstemmig enighet blant informantene i de tre kategoriene om hvilken av de to faktorene (USAs luftkampanje eller bakkeangrep) var mest avgjørende i Talibans fall. Mens Mulla Raketti, Muzhda og Akhgar påpekte luftangrep som den mest betydningsfulle faktoren for regimekollaps, påstod Dr. Abdullah, Zohair og Walwaljji at luftkampanjen var begrenset og ikke hadde ønsket effekt. De to førstnevnte skilte seg imidlertid fra sistnevnte i synet på NAs rolle. Walwaljji nedtonet NAs innsats med begrunnelsen om at alliansen var underlegen Taliban antallmessig, og la spesielt vekt på betydningen av svekket kampmoral og spredningen av styrkene i at Taliban ikke greide å gjøre betydelig motstand. Opposisjonen fremholdt på sin side at luftangrepene bare bidro til å framskynde kollapset. Til forskjell fra de overnevnte informantene, inntok Rahmani, Sohaib og Mohaqiq en middels posisjon der de fremholdt at begge metodene sett under ett førte til regimefall. Informantene er enige om at luft- og bakkeangrep var to direkte årsaksfaktorer til Talibans fall høsten 2001, det de strides om er rangeringen av disse to årsaksvariablene i forhold til effektvariabelen (regimekollaps).

Spørsmålet som må drøftes er hvor mye skyldtes kollapset USAs militærmakt og hvor mye av æren kan tilskrives NA. Det vil være urimelig å framheve ensidig betydningen av den ene faktoren på bekostning av den andre, noe Raketti, Zohair, Dr. Abdullah pluss Muzhda og Akhgar, viste en tendens til å gjøre. Grunnen til at representanter for opposisjonen snakket med bakgrunn i sine egne interesser er imidlertid ønsket om å framstå som uavhengig av utenlandsk hjelp. For opposisjonen er det viktig å ikke framstå som marionett for

amerikanerne, for dette ville undergrave deres omdømme hos det afghanske folk. Likeledes kan enkelte av tidligere Talibanmedlemmer finne det beleilig å framstille seg selv som folkelig og knytte sitt nederlag til ekstern makt. I bedømmelsen av betydningen av luft- og bakkeangrep i forhold til regimefall, vil det være hensiktsmessig å ta hensyn til de faktiske omstendighetene som hersket både før og under OEF. Før de alliertes angrep befant Taliban seg militært sett i en bedre posisjon i forhold til NA; bevegelsen styrte over det meste av landearealet, strategisk viktige steder med tilgang til bl.a. flyplass og base, var antallmessig større i forhold til sine hjemlige motstandere, bedre utrustet, hadde i motsetning til NA en sentral kommandosystem, et godt logistikksystem som sørget for rask forsyning, hadde fordelen av framkomstmidler som Toyota pick- up og ikke minst et luftforsvar. Summen av disse faktorene spilte avgjørende rolle for bevegelsens tidligere suksess. Men mange av disse faktorene som kan regnes som styrke for Taliban, mistet sin betydning kort tid etter igangsettingen av OEF. USAs overlegne luftteknologi skiftet raskt maktbalansen mellom Taliban og opposisjonen. Laser- guidet- og de såkalte smarte bombene, ubemannete flydroner, B-52, Blue-83 etc. overskygget Talibans numeriske overlegenhet på bakken og ga anti- Taliban grupperinger muligheten til å vinne over sin motstander. Total kontroll over Afghanistans luftrom i løpet av et par dager ga amerikanske bombeflyer muligheten til å sette luftforsvaret til Taliban ut av funksjon, ramme sterkt kommunikasjon - og kommandosystem og hindre at forsterkninger nådde frontlinjene. Bombingen av Tv- og radio installasjon i Kabul i de første timene av luftangrepene forårsaket at Taliban ikke kunne spre sitt budskap/propaganda gjennom Radio Kabul eller "Voice of Sharia". Et annet middel som Talibansoldatene dro stor nytte av i sine tidligere framrykninger var tilgangen til de japansk- fremstilte Toyota pick- up. Heller ikke disse var lenger effektive ettersom de utgjorde et lett mål for kampflyer og angrepshelikoptre. Ved frontlinjene spilte SF- lagene en avgjørende rolle i målutvelgelse for bombeflyene, dette selv om de var få i antall. Eksponeringen av Talibans posisjoner for omfattende bombeangrep virket utvilsomt demoraliserende på Talibansoldater, som (flertallet) ikke hadde opplevd noe lignende tidligere.

Erfaringene fra første måneden av OEF viste at Talibans fall er mulig med kombinasjonen av luft- og bakkeangrep. NA kom i amerikanernes søkelys i kraft av sin posisjon, alliansemedlemmene fungerte som barrierer for en total seier for Taliban i flere år. Amerikanerne var klar over hvilke utfordringer alliansen stod overfor i kampen mot Taliban, og forsøkte å imøtekomme de før i gangsettingen av angrepene. Forsyning og bedre samordning mellom alliansemedlemmene var nøkkelordene. Felles bakkeoffensiv i Mazar der

tre tidligere rivaliserende mektige kommandanter deltok, var unik sammenlignet med tiden før 11/9. De utviste en imponerende kampvilje og kjempet i flere uker uten noe betydelig flystøtte. Det siste fikk de 2-3 dager før byens fall, da hadde de allerede påført fienden store skader. Fallet på Mazar styrket opposisjonens selvtillitt og bidro til at de kunne utøve større aggressivitet overfor Taliban. Nederlaget i Mazar satte i gang en dominoeffekt som førte til at all områder i nord, Hazarajat og vestområdene inkludert hovedstaden kom under opposisjonens kontroll i underkant av en uke. Eksemplet fra Mazar-e Sharif viser at denne dominoeffekten kunne neppe oppstått med den tempo og innvirkning uten kombinasjonen av luft- og bakkeangrep. Uten betydelig luftstøtte ville en eventuell suksess for opposisjonen i Mazar ha sannsynligvis blitt krevende og langvarig, det samme om amerikanerne opererte uavhengig av afghanske anti-Talibanstyrker. Dette gjaldt flere andre fronter også, for eksempel Kabul- fronten der samlet innsats eller samspillet mellom luft- og bakkeangrep resulterte til ønsket effekt. Med andre or; begge metodene var avhengige av hverandre for å påtvinge Taliban nederlag.

Et siste punkt som må understrekes her er at situasjonen i 2001 skilte seg betraktelig fra omstendighetene som hersket under Sovjetunionens invasjon av Afghanistan på slutten av 1970- tallet. Den hjemlige opinionen, som vist i kap. 3, var generell allerede mot Taliban, misnøyen var spesielt større i nord og sentralområdene av landet der diskriminering, undertrykkelse av og overgrep mot sivile var størst. Disse faktorene påvirket lokalbefolkningens syn på NA i positiv retning og bidro til at alliansen framstod som et bedre alternativ i forhold til Taliban. Folk flest ønsket at Taliban skulle kollapse. Talibansoldatene kunne rett og slett ikke regne med befolkningens støtte i nord, det var ikke slik som under motstandskampen mot Sovjet at en mujahed uansett etnisk og religiøs tilhørighet kunne få hjelp av lokalbefolkningen hvor som helst i Afghanistan. Dette kan sies å være en av forklaringene på hvorfor Talibanstyrkene ikke kunne reorganisere seg og gjenoppta kampen da deres forsvarslinje ble knust i for eksempel Mazar-e Sharif og så nord for Kabul. NAs rolle som en aggressiv bakkestyrke fratok Talibanstyrkene muligheten for pusterom og for å gå over fra konvensjonell til geriljakrigføring. Bevegelsen måtte trekke seg helt tilbake til sin høyborg, Kandahar, for å kunne reorganisere seg i det hele tatt.

5. Konklusjon

Formålet med denne avhandlingen har vært å finne ut årsakene til Talibans relativt raske fall høsten 2001. Oppgaven tok utgangspunkt i to hypoteser der årsaksvariablene luft- og bakkeangrep og manglende folkelig oppslutning utgjorde hovedforklaringer på at Taliban mistet makta i løpet av knappe to måneder. Det sentrale spørsmål i undersøkelsen var hvorvidt og hvordan disse faktorene bidro til regimekollaps. Gjennom samtaler med informanter har denne studien avdekket en rekke underliggende faktorer som kan avklare årsaken til Talibans fall. Funnene kan deles inn i langsiktige og umiddelbare faktorer.

De *langsiktige* faktorene inngår i årsaksvariabelen, *manglende folkelig oppslutning*, og går tilbake til tiden før terrorangrepene 11. september mot USA i 2001. Sentralt her er: undertrykkelse av og forekomsten av en rekke alvorlige overgrep mot sivile, ekstreme holdninger og praksiser, diskriminerende handlinger, matblokkade, tvangsrekruttering, og manglende evne til å takle utfordringer som tørken representerte. Gyldigheten og graden av betydning til disse faktorene som skapte folkelig misnøye mot Taliban, varierer imidlertid fra region til region og folkegruppe til folkegruppe både i styrke og over tid. I de nordlige og sentrale områdene av Afghanistan har overgrepene, i form av vilkårlig arrestasjon, tortur, summariske henrettelser, tvangsevakuering, massedrap, matblokkade mot Hazarajat, bruken av den brente jords taktikk, vært rettet hovedsakelig mot hazaraene, tadsjikene og usbekerne. Pasjtunske minoriteter i disse områdene har ikke vært direkte utsatt for overgrepene. Bruk av utstrakt vold mot hazaraene, tadsjikerne og usbekerne skyldtes bl.a. etniske og sekteriske komponenter, men også motstanden som disse utviste mot Talibans politikk og forsøk på underleggelse gjennom tvang- og innflytelsen al-Qaida og pakistanske ekstremistiske bevegelser hadde på Taliban. De tre første faktorene kan også forklare hvorfor pasjtunske minoriteter nord i landet ikke ble utsatt for vold fra Taliban. I tillegg til å dele etnisk bakgrunn med Taliban (pasjtunsk), unnlot de å sette seg opp mot regimet.

Faktorene tvangsrekruttering, høy skatt og kandaharienes dominans i Talibansystemet bidro til økt misnøye primært i sørøst og i en viss grad også i bevegelsens kjerneområder i sør fra ca. 1997. Ekstreme holdninger og praksiser og manglende evne på å gjøre noe med fattigdommen og utfordringene som tørken bød på, kan regnes som generelle faktorer som har hatt konsekvenser for hele landet uavhengig av geografisk beliggenhet og etnisk tilhørighet. En streng og overdreven håndheving av hva regimet forstod som Sharialovgivning begrenset sterkt det enkelte individets frihet og muligheter i områder under kontroll av bevegelsen og

skapte på den måten misnøye blant befolkningen, spesielt i storbyene. I de to siste årene av Talibans levetid var den folkelige misnøye blitt landsomfattende, men graden av motstand forble sterkest blant byboere og ikke-pasjtunere i nord og det sentrale Afghanistan fram til regimet kollapset høsten 2001. Summen av de overnevnte faktorene indikerer et tydelig gap mellom Talibanregimet og folk flest i Afghanistan i tiden før Operation Enduring Freedom (OEF) ble satt i verk 7. oktober 2001. Dette indikerer at flertallet av afghanerne var mentalt forberedt på regimeskifte. Mental forberedelse er viktig, i den forstand at sannsynligheten for eventuell folkelig motstand mot den eller de av aktørene som ønsker å forårsake regimeskifte kan tenkes å være svært lav. Den parten som blir utsatt for angrep og samtidig mangler sympati hos folket, kan i slike tilfelle vanskelig regne med folkelig støtte (i form av rekrutter, mat og beskyttelse) under angrepet. Det kan også tenkes at massene vil være mindre mottakelige for påvirkning fra de herskende myndighetene. Afghanerne trosset Mulla Omars anmodning om ”hellig krig” mot amerikanerne under angrepene, og Nordalliansen (NA) ble i nord-, i sentralområdene av landet og i storbyer som Kabul tatt imot som befriere av folkemasser.

De *umiddelbare* årsaksfaktorene gjelder *luft- og bakkeangrep*. Analysen av betydningen av luft- og bakkeangrep i regimets kollaps har påvist en rekke fordeler/styrker for opposisjonen, og svakheter ved Taliban som kan tjene som hovedforklaringer på hvorfor Talibanstyrkene ikke greide å motstå USA og NA sine luft- og bakkeangrep. Nøkkelordet er maktubalanse. Svakheter hos Taliban var bl.a. fraværet av et effektivt luftvernssystem som kunne beskytte dem mot amerikansk luftangrep, spredning av styrkene og svekket kampmoral. De sentrale fordelene for opposisjonen var amerikansk luftstøtte, god etterretning, bedre samordning mellom NA-styrkene og utrustning av disse, og ikke minst geografi. Før igangsettingen av Operation Enduring Freedom befant Taliban seg i en langt bedre posisjon enn sine hjemlige motstandere. Bevegelsen hadde makten i det meste av Afghanistan og strategisk viktige områder med tilgang til flyplass og baser. De var større i antall og bedre rustet, hadde fordeler av å ha et enhetlig kommandosystem, et godt utbygd logistikkssystem som sørget for rask forsyning til frontlinjene. Men mange av disse faktorene mistet sin betydning med kombinerings av luftangrep og bakkekamp. Luft- og bakkeangrep er da to betingende årsaksvariabler som sammen påvirket effektvariabelen (regimekollaps). Dette betyr at det foreligger et samspill mellom de to i forhold til resultatet; at regimet bryter sammen.

Amerikansk luftstøtte kan tenkes å ha hatt både direkte og indirekte positive innvirkninger på de afghanske anti-Talibanstyrkenes framgang på bakken mot Talibanstyrkene. For det første innebar totalt luftherredømme over Afghanistan at Taliban ikke lenger kunne bombe NAs posisjoner eller områder fra luften slik de gjorde tidligere. I praksis betød dette ett pressmiddel mindre. For den andre fratok USAs kontroll over luftrommet Taliban muligheten til å forsyne styrkene sine i bl.a. Konduz, Mazar-e Sharif og Bamiyan fra Kabul eller Kandahar via luften. Luftveien hadde vært avgjørende for Talibans overlevelse i Konduz der de hadde kunnet motta forsyninger enten via luften fra Kandahar/Kabul eller landeveien Mazar – Konduz. Ifølge Zaeef ;”... air support was the lifeline for the Taliban in Konduz; vital supplies [drivstoff, mat, ammunisjon etc.] were flown in and dead or injured Taliban brought out” (Zaeef 2010:86). Hovedveien Kabul-Mazar via Salang kunne heller ikke benyttes siden opposisjonen kontrollerte deler av veien. Da Mazar og Bamiyan falt (henholdsvis 9. og 11. oktober) betydde det at alle forsyningslinjer fra Kandahar og Kabul til Taliban i nord, ble kuttet. Disse Talibanstyrkene befant seg dermed de facto under beleiring av opposisjonen. For det tredje innebar ødeleggelsen av kommunikasjon- og kommandosystemet at det ble svært vanskelig for Talibankommandanter å kommunisere med hverandre, planlegge og gjennomføre mulige strategier. Kontinuerlig bombing av Kandahar begrenset etter hvert også Mulla Omars handlingsrom. Av frykt for å avsløre sin posisjon for amerikanerne, unngikk han å snakke via samband med sine feltkommandanter så tidlig som i kjølvannet av Mazar-e Sharifs fall. Waheed Muzhda skriver at Talibans militær sjef for nord-regionen, Mulla Noorullah Noori, skrek via sambandet fra Mazar til Kandahars korpssjef, Mulla Akhtar Osmani, rett før byens fall: ”Vi blir bombet ovenfra og frontlinjen nær Mazar er kommet under bakkeangrep. Det er også stor fare for folkelig motstand i byen. Mulla Saheb (Mulla Omar) må fortelle meg hva vi skal gjøre” (Muzhda:1381/2003:157)! Den frustrerte Mulla Noorullah får beskjed om at Mulla Omar ikke er tilgjengelig, og at feltkommandantene selv må bestemme hva som må gjøres. Det faktum at Mulla Omar hadde stillingen som sjef for bevegelsens militærstyrke og at Talibankommandanter kun tok ordre fra ham og ikke noen andre autoriteter (forsvarsminister eller andre myndighetspersoner), må ha betydd at manglende direkte kontakt med ham i en så tidlig fase av krigen hadde enormt demoraliserende effekter på den enkelte kommandant og soldat ved frontene. I en situasjon preget av stort press og usikkerhet kan det bli skapt en overbevisning hos kommandanter og militærledere om at motstand ikke vil nytte, noe som kan føre til hyppig desertering og overgivelse. Sidebytte og overgivelse var et stort problem for Taliban etter tapet av Mazar, flere hundre av deres soldater med afghansk bakgrunn skiftet side til NA i bl.a. Farkhar,

Konduz og Shamali. På denne måten bidro de til å skape et gap i Talibans fronter og svekke de gjenværende soldatenes moral.

5.1 Hvordan påvirker den pakistanske støtten Talibans folkelige oppslutning?

Jeg har allerede sett (i kap.3) på hvilken måte innflytelsen og tilstedeværelsen av utenlandske ekstremister med al-Qaida i spissen undergravde Talibans troverdighet hos den jevne afghaner. I det følgende vil jeg som et minimum se på mulige påvirkningsforhold mellom Pakistans støtte og Talibans folkelige oppslutning. Som vi så i kap.3, påvirket den pakistanske støtten Talibans folkelige oppslutning negativt. En forklaring på dette kan være Pakistans politikk, som tar sikte på å sikre landets interesser ved å støtte opprettelsen av et pro-Pakistan regime i Kabul og hindre at et annet regime under innflytelse av Islamabad regionale konkurrenter, India, Iran og Russland, kommer til makta. I den forbindelse har pakistanske myndigheter med ISI i spissen siden den sovjetiske invasjonen av Afghanistan i 1979, gitt sin støtte til de mest ekstreme og radikale afghanske grupperingene slik som Hizb-e Islami/Hekmatyar og Taliban. Islamabads strategiske målsetninger kan sies å ha stått i konflikt med interessene til store sosiale grupper slik som tadsjikene, usbekerne, hazaraene og kvinner. Hekmatyar nektet i sin tid å delta i en koalisjonsregjering der General Dostum som representerte interessene til usbekerne var med. Taliban utelukket ikke bare store deler av Afghanistans befolkning fra deres politiske og sosiale rettigheter, men også undertrykte dem. Det er i denne forbindelsen at Pakistans støtte til slike undertrykkende grupperinger kan tenkes å påvirke befolkningens syn på Pakistan i negativ retning. En følge er at man anser pakistanske myndigheter å være delvis delaktig i upopulære beslutninger og handlinger utført av stedfortrederen. Det faktum at mange pakistanske borgere kjempet på Talibans side og var med på å utøve vold mot lokalbefolkningen i f.eks. nord- og sentral-Afghanistan, bidro til å forsterke skepsisen mot Pakistan.

Om støtten fra Pakistan på den ene siden bidro til Talibans framvekst, fungerte den samtidig splittende til og med blant pasjtunerne og i Talibans egne rekker. Talibans økte avhengighet av Pakistan og al-Qaida etter 1997 bekymret enkelte pasjtunske politiske miljøer som tidligere sympatiserte med Taliban. Hamid Karzai og Abdul Haq som begge var tilhengere av Afghanistans ekskonge, Zahir Shah, er to lederskikkelser som fra 1998 søkte å oppnå støtte hos bl.a. amerikanske myndigheter til å mobilisere mot Taliban i bevegelsens kjerneområder. Som nevnt tidligere, var de moderate elementene i Taliban misfornøyde med den økende innflytelsen til al-Qaida og Pakistan på Taliban. Enkelte høytstående personer slik som

bevegelsens daværende vise-innenriksminister og tidligere etterretningssjef, Mulla Khaksar, motarbeidet sitt eget parti ved å holde Nordalliansen informert om utviklingen i Kabul under de alliertes angrep høsten 2001. På denne måten bidro han indirekte til Talibans fall.

Med hensyn til den voksende folkelige misnøyen i provinsene Paktia, Paktika og Khost og det faktum at flertallet av lokalbefolkningen i disse områdene tradisjonelt har vært tilhengere av Zahir Shah, ville Taliban blitt stilt overfor alvorlige utfordringer om de misfornøyde elementene innad i regimet og stammeledere som Karzai og Abdul Haq hadde fått nok tid til å komme i kontakt med hverandre og mobilisere mot Taliban. Tapet av kontroll over de sørøstlige provinsene ville umiddelbart ha økt presset på Taliban i Kabul og gjort Talibanstyrkene mer sårbare overfor Nordalliansen som hadde sine posisjoner bare 20-30 km nord for hovedstaden. Som nevnt i kap. 3, satte amerikanske myndigheter av ca. \$125 millioner til utrustning av Nordalliansen uken før 11/9- hendelsen inntraff. Dette beløpet ville mest sannsynlig ha styrket NA og satt opposisjonen i en offensiv posisjon i forhold til Taliban. Med litt amerikansk press på pakistanske myndigheter om å respektere FN-resolusjoner angående våpenembargo og hindre pakistanske krigere til å slutte seg til Taliban, er det nærliggende å tenke at afghanske anti-Taliban grupperinger alene kunne tvinge Taliban tilbake til bevegelsens høyborg, Kandahar, innen 2002. En endelig suksess ville da være avhengig av seierherrenes evne på å danne en inkluderende koalisjonsregjering og ikke minst internasjonal hjelp og støtte til gjenoppbyggingen av landet. Eventuelle tiltakspakker rettet mot flyktingene og de tørkerammede kunne ha økt oppslutningen om de nye myndighetene og tvunget Mulla Omar til å gi fra seg kontrollen over Kandahar slik som han gjorde i desember 2001.

Analysen i kapitlene 3 og 4 pluss de langsiktige og umiddelbare faktorene indikerer en klar sammenheng mellom årsaksvariablene (luft- og bakkeangrep og manglende folkelig oppslutning) og regimekollaps. Det vil si at de to hypotesene som dannet utgangspunktet for denne studien kommer styrket ut av analysen. De umiddelbare funnene tyder på at det raske sammenbruddet ikke ville funnet sted uten Operation Enduring Freedom høsten 2001. Men de langsiktige funnene gjør det sannsynlig at regimets folkelige oppslutning var i ferd med å bli underminert og at regimet ville fått store problemer i løpet av kort tid.

Litteraturliste

Bøker

- Andishmand, M. Ekram (1383¹⁹⁹/2003a): *Sal ha-ye tejawuz va moqawemat/Årene med okkupasjon og motstand: 1998-2000*. Nashr-e paiman, Kabul
- Andishman, M. Ekram (2007b): *Ma wa Pakistan/Vi og Pakistan*. Nasher: Nashr-e Paiman, Kabul
- Ahady, Anwar –ul- haq, ”Saudi Arabia, Iran and the conflict in Afghanistan”, in Maley, William (1998): *Fundamentalism Reborn?: Afghanistan and the Taliban*. Hurst. London
- Berntsen, Gary and Pezzullo, Ralph (2005): *JAWBREAKER. The attack on Bin Laden and Al-Qaeda: A personal account by the CIA`s key field commander*. New York: Three Rivers Press
- Barth, Fredrik (2008): *Afghanistan og Taliban*. Pax Forlag A/S, Oslo
- Cole, Juan R. I. (2008): “The Taliban, Women, and the hegelian Private Sphere”, s. 137-9 i Robert D. Crews and Amin Tarzi (2008): *The Taliban and the Crisis of Afghanistan*. Harvard University Press: USA
- Davis, Anthony, ”How the Taliban became a military force”, in Maley, William (1998): *Fundamentalism Reborn?: Afghanistan and the Taliban*. Hurst. London
- Dorransoro, Gilles (2005): *Revolution Unending: Afghanistan, 1979 to the Present*, Translated from the French by John King. Hurst&Company, London
- Dupree, Nancy Hatch, “Afghan Women Under the Taliban”, in Maley, William (1998): *Fundamentalism Reborn?: Afghanistan and the Taliban*. Hurst.London
- E. Andishmand: *Amrika dar Afghanistan/USA in Afghanistan*. Kabul: Maiwand
- Crews, Robert and Tarzi, Amin (2008): *The Taliban and the crisis of Afghanistan*. Harvard University press, London
- Franks, General Tommy (2004): *American Soldier*. New York: Regan Books
- Farhang, Mir Mohammad Siddiq (1373/1995): *Afghanistan dar panj qarn-e akhir*. Iran
- Gary C. Schroen (2005). *First In: An Insider account of How the CIA Spearheaded the War on Terror in Afghanistan*.
- Ghobar, Gholam Mohammad (1384/2006): *Afghanistan dar masir- e tarikh*. Bind 1, 2, 0g 3. 4. utg. Maiwand, Peshawar
- Glatzer, Bernt*: “Is Afghanistan on the brink of ethnic and tribal disintegration”? in Maley, William (1998:176):*Fundamentalism Reborn?: Afghanistan and the Taliban*. Hurst, London

¹⁹⁹ Persisk kalender, solår

- Goodson, Larry P. (2001), *Afghanistan`s Endless War: State Failure, Regional Politics, and the Rise of the Taliban*. University of Washington Press, USA
- Grønmo, Sigmund (2004): *Samfunnsvitenskapelige Metoder*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- Hellevik, Ottar (2002): *Forskningsmetode i Sosiologi og Statsvitenskap*. Universitetsforlaget, 7. utgave. Oslo
- Hudson, Michael C. (1977): *Arab politics: the search for legitimacy*. Yale University Press. London
- Hyman, Anthony, Russia, “Central Asia and the Taliban”, in Maley, William (1998): *Fundamentalism Reborn?: Afghanistan and the Taliban*. Hurst. London
- Kjeldstadli, Knut (1992): *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i Historiefaget*. Universitetsforlaget, Oslo
- Mackenzie, Richard, “United States and the Taliban”, in Maley, William (1998): *Fundamentalism Reborn?: Afghanistan and the Taliban*. Hurst. London
- Melby, Svein (2004): *Bush-revolusjonen i amerikansk utenrikspolitikk*. Oslo: Aschehoug
- Maley William (2002a): *The Afghanistan Wars*, Second Edition. Palgrave Macmillan
- Maley, William (2009b): *The Afghanistan Wars*, Second Edition, Palgrave Macmillan. New York
- Magnus, Ralph H. and Naby, Eden: *Afghanistan: Mullah, Marx and Mujahid*, 1998. Wesview Press- USA
- Marsden, Peter (2002). *Afghanistan: War and religion in Afghanistan*. Zed Books, London
- Matinuddin, Kamal (1999): *The Taliban Phenomenon, Afghanistan 1994-1997*. Oxford University Press
- Masoud, Sayed (2009): *pusht-e pardeh kasi ast/Some one is behind curtain*. Second Edition. Karwan Press, Kabul
- Musharraf, Parvez (2006): *In the line of fire, A Memoir*. Simon&Schuster UK
- Nojumi, Neamatollah (2002): *The rise of the Taliban in Afghanistan: Mass mobilization, civil war and the future of the region*. Palgrave, New York
- Rashid, Ahmed, ”Pakistan and Taliban”, in Maley, William (1998): *Fundamentalism Reborn?: Afghanistan and the Taliban*. Hurst.London
- Rashid, Ahmed (2001a): *Taliban: Islam, Oil and the New Great Game in Central Asia*. I. B. Tauris & Co Ltd
- Rashid, Ahmed (2008b): *Desecent into chaos: Pakistan, Afghanistan and the threath to global security*. Penguin Books, London
- Rashid, Ahmed (2010c), *Taliban: The Power of Militant Islam in Afghanistan and Beyond*, a

- revised edition of: *Taliban: Islam, Oil and the New Great Game in Central Asia*. London: I B Tauris & Co Ltd
- Roy, Olivier: "Has Islamism a future in Afghanistan", i Maley, William (1998): *Fundamentalism Reborn?: Afghanistan and the Taliban*. Hurst. London
- Roy, Olivier (1994): *The Failure of Political Islam*. I. B. Tauris. London
- Roy, Olivier and Zahab, Mariam Abou (2004): *Islamist Networks: The Afghan- Pakistan Connection*. Columbia University Press. New Work
- Sarwari, Eng. M. Arif (1388): *9 og 11 september: hawadith wa waqaiy-e khonin-e 9 wa 11 september 2001* [9. og 11. sept.: *De blodige hendelsene*]. Kabul: Tab í- Homayon
- Selvik, Kjetil og Senslie, Stig (2007): *Stabilitetens pris: stat og politikk i Midtøsten*. Fagbokforl., Bergen
- Vaezi, Hamze (1999): "tahawolat-e bist saleh wa ferayand-e siyasi shodan-e rohaniyon", s. 9-10 i *Seraj Journal: Cultural Center Of Afghan Writers*, Vo. 6/No. 16-17, Spring-Summer 1999. Qom, Iran.
- Vogelsang, Willem (2002a): *The Afghans*. Blackwell, UK
- Vogelsang, Willem (2010b): *The Afghan*. Blackwell, UK
- Vogt, Kari (2005): *Islam – tradisjon, fundamentalisme og reform*, J.W. Cappelens Forlag As, Oslo.
- Vogt, kari og Heger, Anders (2002): *Bruddet: hellige krigere og en ny verdensorden*. Billingstad: Fono forl.
- Waheed Muzhda (1381/2003): *Afghanistan wa panj sal sulta-ye Taliban/Afghanistan og Talibans fem års herredømme*, Bangah-e intesharat-e Maiwand. Kabul
- Weber, Marx (2000): *Makt og byråkrati; essayer om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Utvalg og innledning, Ved Egil Fivelstad, oversatt av Dag Østerberg. Oslo Gyldendal, 3.utgave.
- Woodward, Bob (2002): *Bush at War*. Simon&Schuster Uk
- Zaeef, Mulla Abdul Salam (2010): *My Life With the Taliban*, Edited and translated by Alez Strick van Linschoten and Felix Kuehn. C. Hurst & Co. London

Tidsskrifter og Internett

- "A brief biography and family background of Professor Sibghatullah Mojadedi", URL: <http://www.mojaddedi.org/biography-of-sibghatullah-al-mojaddedi.html>
- Afghanpaper (2009): "qanon-e asasi-ye taliban montasher shud", URL: <http://www.afghanpaper.com/nbody.php?id=2356>
- Al-Jazeera English (27. Juli 2009): "Key quotes from new Taliban book", URL: <http://english.aljazeera.net/news/asia/2009/07/200972775236982270.html>
- Bajoria, Jayshree (22. Juli 2009): "India- Afghanistan Relations", *Council on foreign*

- Relations*. URL: http://www.cfr.org/publication/17474/indiaafghanistan_relations.html
- Barnett R. Rubin, "Women and Pipelines: Afghanistan's Proxy Wars". In *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 73, No. 2, *Asia and the Pacific* (April 1997), s. 283-296, lastet ned, 01 februar 2010, URL: <http://www.jstor.org/stable/2623829>,:
- BBC News (18. mars 2006): "Afghan former governor shot dead", URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/4820556.stm
- BBC News (8. oktober 2001): "Raids split US friend and foes". Lastet ned, 29. mars 2010: URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/1584879.stm>
- BBC News: "Afghan rebels change tack", 15 October 2001. Lastet ned, 29. mars 2010. URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/1599615.stm
- BBC News (26. November, 2001): "Kunduz celebrates end of siege" . Lastet ned, 9. april 2010, URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/1677157.stm
- BBC News (7. desember 2001): "Taleban surrender Kandahar", URL: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/december/7/newsid_4031000/4031711.stm
- BBC News, (31. juli 2000): "Taleban blames Afghans for drought". URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/860067.stm
- Bokhari, Laila (11. mars 2008): "Fra strategisk dybde til strategisk trussel: Utviklingen i Pakistan. Implikasjoner for Afghanistan". Innlegg på seminar i regi av den norske Atlanterhavskomiteen, S. 2-3. URL: http://www.mil.no/multimedia/archive/00106/Atlanterhavskomite_106313a.pdf
- Bokhari, Laila (2004), "Radikal Islamisme i Pakistan og Kashmir- fra lokal til global jihad?", *FFI Rapport-01583*. <http://rapporter.ffi.no/rapporter/2004/01583.pdf>
- "Bonn-Agreement", (2001, dec. 5, *Afghangovernment.com*, URL: <http://www.afghangovernment.com/AfghanAgreementBonn.htm>
- Branigin, William (14. November 2001): "Afghan Rebels seize control of Kabul"- *Washingtonpost.com*: <http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn/A247832001Nov13?language=printer>
- Christina Lamb (23. Desember 2001): "Who is the real Mullah Omar?", *Telegraph.co.uk*, URL: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/afghanistan/1366159/Who-is-the-real-Mullah-Omar.html>
- Eide, Elisabeth (1997): "Kollektiv Paranoia", *Dagsavisen* URL: <http://folk.uio.no/eliei/afghan.htm>
- Jalali Ali A. og Grau Lester W. (1999): "Wither the Taliban?", *Foreign Military Studies Office*, Fort Leavenworth, KS. URL: <http://www.fas.org/irp/world/para/docs/990306-taliban.htm>, lastet ned 10. august 2010

- Guardian.co.uk (9 November, 2001): "Taliban fall in Mazar-i-Sharif", lastet ned 8. april 2010. URL: <http://www.guardian.co.uk/world/2001/nov/09/afghanistan.terrorism7>
- Guardian.co.uk (14. Oktober 2001): "Bush rejects Taliban offer to hand Bin Laden over", lasted ned, april 2010, URL: <http://www.guardian.co.uk/world/2001/oct/14/afghanistan.terrorism5>
- Harpviken, Kristian Berg (1997): "Transcending Traditionalism: The Emergence of Non-State Military Formations in Afghanistan", *Journal of Peace Research*, s. 34; 271, lasted ned 2. Februar 2010 URL: <http://jpr.sagepub.com/content/34/3/271.abstract>
- Khan, M. Ismail (27. Oktober 2001): "Taliban execute ex-guerilla commander: Last moment rescue operation fails", *Dawn.com*. URL: <http://www.dawn.com/2001/10/27/top1.htm>
- M. E. Andishmand: "Maáref-e ástri dar afghanistan -11- : Maáref dar emarat-e islami afghanistan". URL: http://archive.khawaran.com/Andeshmand_MoarefeAsriDarAfgh-11.htm. Besøkt 5. September 2010
- North Atlantic Treaty Organization (14. April 2010): "NATO's role in Afghanistan", URL: http://www.nato.int/cps/en/SID-34813F71-A9B0762D/natolive/topics_8189.htm
- Pia Karlson & Amir Mansory (2007:7), "An Afghan Dilemma: Education, Gender and Globalisation in an Islamic Context". *Institute of International Education/Department of Education: Stockholm University, Sweden*, URL: <http://202.198.141.77/upload/soft/0-article/+0/003.pdf>
- Physicians for Human Rights (1998): "The Taliban's war on Women- A Health and Human Right Crisis in Afghanistan", lasted ned 12. august 2010, URL: <http://physiciansforhumanrights.org/library/the-talibans-war-on-women.html?print=t>
- Resolution 1267 (1999): Adopted by the Security Council at its 4051st meeting, on 15 October 1999, URL: <http://www.un.org/Docs/sc/committees/1267/1267ResEng.htm>
<http://www.un.org/Docs/sc/committees/1267/1267ResEng.htm>
- Resolution 1333 (2000): Adopted by the Security Council at its 4251st meeting, on 19 December 2000, URL: <http://daccess-dds-mny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/806/62/PDF/N0080662.pdf?OpenElement>
- Robert Marquand (10. oktober 2001): "The elusive leader who runs the Taliban". *Christian Science Monitor*. URL: <http://www.csmonitor.com/2001/1010/p1s4-wosc.html>
- Rubin, Barnett R., "Women and Pipeline: Afghanistan's Proxy Wars", *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944), Vol. 73, No. 2, *Asia and the Pacific* (April 1997), s. 283-296. URL: <http://www.jstor.org/stable/2623829>
- Roy, Olivier, "Neo-fundamentalism", *Social Science Research Council*. URL: <http://essays.ssrc.org/sept11/essays/roy.htm>
- Center for Economic and Social Rights (Mai 2002): "Human Rights and Reconstructions in Afghanistan", lasted ned, 12. august 2010 s. 14-21. URL: <http://www.cesr.org/search.php?AMPSearch=Search&fulltext=Human+Rights+and+Reconstruction++in+Afghanistan+&go.x=12&go.y=15>
- Shukria Barakzai: "Inside the Taliban", *05- National Geography*. Lastet ned, 15. september 2010. URL: http://www.youtube.com/watch?v=Dxmn9I3_F9A&feature=related

- Sadowski, Yahya (2006): "Political Islam: Asking the Wrong Question?", *Annual Review of Political Science*, Vol. 9, s. 215-240. URL: <http://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.polisci.9.070204.083812>
- Samadi Saif R.: "Education and Afghan Society in the twentieth century". *UNESCO*, Paris 2001. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001246/124627e.pdf>
- Strand, Arne og Suhrke, Astri (18. august 2003) Afghanistan: "Ein kronglete veg mot fred", *Hvor hender det?* Vol. 2002-2003 no, s. 1-4
- Store Norske Leksikon: "11. September", URL: http://www.snl.no/11._september
- Tom Carver (9. oktober 2001): "Special Forces ready for Afghan action", *BBC News*. Lasted ned 1. april 2010, URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1588026.stm>
- Tanner, Marcus (26. november 2001): "Pakistan air force seen evacuating foreign fighters from Kunduz", *The Independent*. URL: <http://www.independent.co.uk/news/world/asia/pakistan-air-force-seen-evacuating-foreign-fighters-from-kunduz-618144.html>
- The Washington Times (21 sep. 2001): "Taliban cleric unlikely figure of defiance", URL: <http://www.washingtontimes.com/news/2001/sep/17/20010917-0254292541r/print/>
- United Nations Children's Fund (1999): "State of the World's Children Report". New York URL: <http://www.unicef.org/sowc99/>
- United Nations Children's Fund (2000): "State of the World's Children Report". New York URL: <http://www.unicef.org/sowc00/>
- United Nations Children's Fund: "State of the World's Children Report, 1997". New York, Table 1, s. 80. URL: <http://www.unicef.org/sowc97/report/>
- UN Security Council resolution 1368 (2001): URL: [http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/\(Symbol\)/S.RES.1368+\(2001\).En?Opendocument](http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/(Symbol)/S.RES.1368+(2001).En?Opendocument)
- Utenriksdepartementet (5. oktober 2001): "USA-strategi, Del I: Internasjonale utfordringer". URL: http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/rapporter_planer/planer/2001/norsk-usa-strategi/1.html?id=448570
- USAID (August 8, 2006): "Education and the Role of NGOs in Emergencies: Afghanistan 1978-2002", URL: www.equip123.net/docs/e1-RoleofNGOsAfghanistan.pdf
- Worldbank.org: "GNP per Capita". Lasted ned, 25. august 2010, URL: <http://www.worldbank.org/depweb/english/modules/economic/gnp/index.html>
- World Food Program (2. mai 2000): "WFP helps victims of a severe drought in Afghanistan" Islamabad. URL: <http://one.wfp.org/english/?ModuleID=137&Key=92>
- Waheed Muzhdeh: "taliban, fiq-e islami wa entekhabat-, Islamsk rett og valg". *BBCPERSIAN/Afghanistan*, URL: http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2009/07/090725_dn_taliban_election_af88.shtml